

MEZINÁRODNÍ POLITIKA

ROČNÍK XXXII

CENA 49 Kč

11/2008

**Dobrotivost
jako největší
ženská
ctnost**

**Být ženou nestačí.
Současné latinskoamerické
prezidentky
bojují se stávkami**

**Více žen do hry,
nebo změnu pravidel?
Feministická stanoviska
k mezinárodní politice**

**Skandinávie:
Znamená výrazné
zastoupení žen
v parlamentu,
že mají
skutečnou
moc?**

**Rozhovor
s europoslankyní
Janou Hybáškovou
o postavení žen
v arabském
světě**

ISSN 0543-7962

9 770543 796005

ÚSTAV
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
PRAHA

INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
PRAGUE

<http://aei.pitt.edu/>

Archive of European Integration (AEI) je budován od roku 2003 v rámci University Library System (ULS) of the University of Pittsburgh. V současné době archiv obsahuje 7800 dokumentů.

Do projektu jsou dále zapojeny:

- University of Pittsburgh
- European Research Papers Archive
- European Union Center, University Center for International Studies, University of Pittsburgh
- European Union Studies Association.

Do elektronického archivu jsou ukládány informační prameny, které se týkají evropské integrace ve 20. a 21. století. Jedná se o odborné studie a dokumenty, které se podrobně věnují konkrétním aspektům integrace a unifikace. Hlavními tématy jsou:

- postupné obnovování vztahů mezi státy Západní a Východní Evropy po ukončení studené války
- integrační tendence v Západní Evropě (Evropské společenství/Evropská unie).

Výběr materiálů je zaměřen na:

- dokumenty publikované v rámci Evropského společenství/Evropské unie
 - základní dokumenty a zprávy k institucionálnímu vývoji a rozšiřování Evropského společenství/Evropské unie – dokumenty Evropské komise (KOM, SEC, bílé a zelené knihy), výroční zprávy, zprávy výborů atd.
 - starší dokumenty (až do 50. let min. století), které nejsou přístupné na stránkách Evropské unie; projevy představitelů Evropského společenství, především Evropské komise z let 1975–1984 (více než 1100 dokumentů)
- publikace výzkumných ústavů a univerzit (working papers, policy papers, zprávy z konferencí, drobné monografie i časopisecké články apod.).

Do archivu jsou zařazovány materiály následujících institucí:

- *Bertelsmann Stiftung, Gutersloh* (http://www.bertelsmann-stiftung.org/cps/rde/xchg/SID-0A000F0A-B4E6FC68/bst_engl/hs.xsl/index.html)
- *Bruegel, Brussels* (<http://www.bruegel.org/Public/WebSite.php?ID=2>)
- *Centre for European Policy Studies (CEPS), Brussels* (<http://www.ceps.be/Default.php>)
- *College of Europe, Brugge* (<http://www.coleurop.be/>)
- *Egmont: Royal Institute for International Relations, Brussels* (<http://www.egmontinstitute.be/>)
- *European Academy Bozen/Bolzano (EURAC), Bozen/Bolzano* (<http://www.eurac.edu/index>)
- *European Institute of Public Administration, Maastricht* (<http://www.eipa.nl>)
- *European Political-economy Infrastructure Consortium (EPIC), London* (<http://www.epic.ac.uk>)
- *European Union Institute for Security Studies, Paris* (<http://www.iss-eu.org>)
- *European Union Studies Association, Pittsburgh* (<http://www.eustudies.org>)
- *Harvard University, Minda de Gunzburg Center for European Studies, Boston* (<http://www.ces.fas.harvard.edu>)
- *History of European Integration Research Society (HEIRS)* (<http://www.heirs-eu.org/>)
- *Institute for Advanced Studies, Department of Political Science, Vienna* (<http://www.ihs.ac.at>)
- *Johns Hopkins University, American Consortium on European Union Studies, Washington, DC* (<http://transatlantic.sais-jhu.edu/index.htm>)
- *National Bank of Belgium, Brussels* (<http://www.bnb.be/sg/En/homee2.htm>)
- *University of Bonn, Center for European Integration Studies* (<http://www.zei.de>)
- *University of Canterbury (NZ), National Centre for Research on Europe* (<http://www.europe.canterbury.ac.nz/>)
- *University of Catania:*
 - *Department of Law, Centre for the Study of European Labour Law "Massimo D'Antona"* (<http://www.lex.unict.it/eurolabor/en/research/presentazione.htm>)
 - *Department of Political Studies, European Centre Jean Monnet "Euromed"* (<http://www.fscpo.unict.it/EuroMed/cjmhomeengl.htm>)
- *University of Illinois at Urbana-Champaign* (<http://www.ips.uiuc.edu/eu>), *European Union Center*
- *University of Miami, Miami, Florida-EUCenter* (<http://www6.miami.edu/eucenter/>)
- *University of Malta, European Documentation and Research Centre* (<http://home.um.edu.mt/edrc>)
- *University of North Carolina, Center for European Union Studies, European Union Center of Excellence* (<http://www.unc.edu/depts/europe>)
- *University of Pittsburgh, European Union Center of Excellence, European Studies Center* (<http://www.ucis.pitt.edu/euce/euce.html>)
- *University of Sheffield, Department of Politics* (<http://www.shef.ac.uk/politics>)
- *West University of Timisoara, School of High Comparative European Studies (SISEC)* (<http://www.sisec.uvt.ro/HomePageFramesetEN.html>)
- *University of Wisconsin, Center for European Studies* (<http://uw-madison-ces.org>).

Světozor • 1

Kvótované ženy v mezinárodní politice | -zz- • 3

ŽENA V MEZINÁRODNÍ POLITICE

Ondřej Horký | Více žen do hry, nebo změnu pravidel? Feministická stanoviska k mezinárodní politice • 4

Michaela Freiová | Či je to chyba? • 7

Dobrotivost jako nejvyšší ženská ctnost. Úryvek z knihy Berty Suttnerové Vzlety lidstva. Román budoucnosti • 8

Mats Braun | Skandinávie: Znamená výrazné zastoupení žen parlamentu, že mají skutečnou moc? • 8

Markéta Pilátová | Být ženou nestačí. Současné latinskoamerické prezidentky bojují se stávkami a snaží se zůstat rozumné • 11

Libor Rouček | Gender Mainstreaming: nová dimenze zahraničních misí Evropské unie • 14

Jana Hybášková | „Ropa brání modernizaci arabského světa, a tím i lepšímu postavení žen“ • 17

DVA POHLEDY

Kryštof Kozák, Jaroslav Veis | Nový prezident Spojených států amerických • 20

ZEMĚMI SVĚTA

Miroslav Šepták | Co přinesly rakouské parlamentní volby? • 21

Lukáš Novotný | Politické zemětřesení v Bavorsku • 23

Slavomír Horák | Přinese nová ústava změnu v Turkmenistánu? • 26

Jiří Breber | Tchaj-wan se obává o svou svobodu a demokracii • 28

VZTAHY A PROBLÉMY

Ondřej Šlechta | Perspektivy euro-ruských vztahů po osetinské krizi • 30

VOLNÁ TRIBUNA

David Konecký | Několik poznámek ke změně Konceptu ruské zahraniční politiky • 33

Radana Makariusová | Počátek působení islámských nevládních organizací s radikálním podtextem • 35

Lukáš Hoder | Populární geopolitika • 37

POSLEDNÍ STRANA**Foto na titulní straně**

Bertha Suttnerová, zdroj Wikipedia

Tiráž

Ročník XXXII • Vydává: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i. • **Šéfredaktor:** Robert Schuster • **Úvodníky,** komentáře: Zdeněk Zbořil • **Odpovědná redaktorka:** Milena Strejčková • **Sekretářka redakce:** Irena Krejčová • **Grafický návrh:** Jakub Tayari • **Distribuce:** Dagmar Červinková • **Redakční rada:** Veronika Bílková (předsedkyně), Vojtěch Belling, Miloš Calda, Martin Ehl, Jiří Fárek, Václav Hubinger, Kai-Olaf Lang, Kristina Larischová, Pavel Máša, Jaroslav Olša jr., Miloš Pojar, Pavel Pšeja, Michael Romancov, Jiří Schneider, Jiří Štěpanovský, Filip Tesař, Tomáš Veselý, Zdeněk Zbořil • **Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.**

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1 • **telefon** 251 108 107 • **fax** 251 108 222 • **e-mailová adresa** umvedo@iir.cz • **Objednávky a předplatné přijímá** administrace redakce. Vychází měsíčně. **Cena výtisku** 49 Kč. **Předplatné na rok činí** 490 Kč, ve Slovenské republice 711 Sk. **Registrováno** MK ČR E 5210.

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábová 1302, 263 01 Dobruška. **Rozšiřuje** redakce a další distributoři v drobném prodeji. **Ve Slovenské republice rozšiřuje** L.K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34 • **telefon** +421 244 453 711 • **fax** +421 244 373 311 • **e-mailová adresa** Herslova@lkpermanent.sk • **www.predplatne.cz**. **Informace o MP a ediční činnosti ÚMV** na www.iir.cz • Podávání tiskoviny povoleno SsRP Banská Bystrica č.j. Opč-3215/B-96 zo dňa 12. 9. 1996. **ISSN** 0543-7962 • **INDEX** 46911

Říjen 2008**Světozor**

1. Pozorovatelé EU začali na místě kontrolovat stahování ruských vojáků z Gruzie.
2. Senát Kongresu USA schválil 700miliardovou podporu do finančního sektoru. Den nato podporu schválila i Sněmovna reprezentantů.
3. Tálibán odmítl jednat s afghánskou vládou o mírovém řešení konfliktu v zemi.
3. Izrael oznámil, že postaví v Negevské poušti na jihu země dva velké radary, které budou součástí jeho obranného systému proti Íránu.
4. Summit Francie, Velké Británie, Německa a Itálie v Paříži vyzval k zásadní reformě světového finančního systému. Podle prezidenta Sarkozyho se mají položit základy podnikatelského, ne spekulativního kapitalismu. Podle summitu je třeba viníky krachů bank přimět, aby pomohli při řešení krize. Unie uvolní 15 miliard eur na podporu malých a středních podniků.
5. Polská vláda ukončila pětiletou misi v Iráku po boku amerických vojáků a chystá se stáhnout své jednotky z této země.
6. V maliském Bamaku bylo otevřeno informační centrum, které bude africkým zájemcům předkládat nabídku volných pracovních míst v Unii.
7. Německá vláda se vyjádřila pro prodloužení pobytu bundeswehru v Afghánistánu.
7. Island se dostal na okraj ekonomického kolapsu. Hrozi mu, že nebude moci splácet svoje dluhy a bude muset vyhlásit státní bankrot. Požádal o pomoc Rusko. Mezinárodní měnový fond mu koncem měsíce slíbil pomoc ve výši 2,1 miliardy dolarů.
7. Ministři financí EU se shodli, že výše pojištěných bankovních vkladů se zvedne z minimálních dvaceti tisíc na padesát tisíc eur.
8. Ukrajinský prezident Viktor Juščenko rozpustil parlament a vyhlásil předčasné volby.
8. Sestavením nové rakouské vlády byl pověřen sociální demokrat Werner Faymann.
8. Ruské jednotky se zcela stáhly z tzv. bezpečnostních zón v Gruzii, které byly kolem Abcházie a Jižní Osetie vytvořeny Ruskem po jeho konfliktu s Gruzii.
8. VS OSN odhlasovalo, že Mezinárodní soudní dvůr v Haagu prozkoumá, zda vyhlášením nezávislosti Kosova nedošlo k pošlapání mezinárodního práva.
9. Evropský soudní dvůr pro lidská práva rozhodl, že Polsko nemusí vracet majetek Němcům vysídleným z Polska po 2. světové válce.
9. Černá Hora uznala nezávislost Kosova.

9. Austrálie zavádí od konce října pro všechny země EU nový vízový program eVisitor. Má sjednotit vízovou politiku mezi starými a novými zeměmi EU. O vízum se bude žádat bezplatně.
9. KLTR zakázala inspektorům MAAE přístup do jaderného komplexu v Jongbjonu.
10. Nobelovu cenu míru za rok 2008 dostal bývalý finský prezident Martti Ahtisaari.
10. Islandská vláda ostře protestovala proti rozhodnutí Velké Británie chránit britské klienty islandských bank zmrazením aktiv druhé největší islandské banky Ladsbanki.
11. Spojené státy vyřadily KLTR ze svého seznamu zemí podporujících terorismus.
11. Ukrajinský soud vyhověl stížnosti premiérky Julie Tymošenkové a zrušil dekret prezidenta Viktora Juščenka o předčasných parlamentních volbách.
12. V parlamentních volbách v Litvě zvítězil opoziční pravicový Vlastenecký svaz bývalého premiéra Andriuse Kubiliuse. Získal 21 procento hlasů.
13. Maďarsko postihla finanční krize. Mezinárodní měnový fond mu nabídl odbornou a finanční pomoc.
14. Syrie navázala diplomatické styky s Libanem.
15. Kanadská volební komise oznámila, že předčasné parlamentní volby vyhrála vládnoucí Konzervativní strana.
15. V prezidentských volbách v Ázerbájdžánu zvítězil současný prezident Ilham Alijev. Podle pozorovatelů OBSE znamenaly volby značný pokrok, přesto však nesplnily všechny mezinárodní standardy.
- 15.–16. V Bruselu se konal summit EU. Kromě řešení finanční krize se zabýval ekologickými tématy. Unie se bude snažit na energeticko-klimatickém balíčku dohodnout ještě letos (půjde o emisní povolenky a jejich přidělování). Unie odstartovala novou sérii kontaktů s Kubou.
18. V americkém Camp Davidu se prezident George W. Bush, Nicolas Sarkozy a šéf EK José Barroso shodli na tom, že cestu ze světové finanční krize má pomoci nalézt série summitů.
20. Před soudem v Istanbulu stanulo 86 lidí, kteří podle tureckých úřadů plánovali svržení turecké konzervativní vlády.
20. Ukrajinská premiérka Julia Tymošenková vyzvala k vytvoření nového koaličního kabinetu, jehož hlavním cílem by bylo čelit světové ekonomické krizi, jež postihla i Ukrajinu. Kyjev žádá MMF o půjčku 14 miliard dolarů.
20. Kuba a Mexiko se dohodly na návratu kubánských přistěhovalců, kteří se v Mexiku nacházejí bez platných dokumentů.
22. Indie vypustila k Měsíci družici s názvem Čándrájan-1. Kolem Měsíce bude kroužit dva roky.
22. Zástupci několika desítek států a organizací světa na dárcovské konferenci v Bruselu slíbili Gruzii pomoc ve výši takřka 90 miliard korun.
23. Evropský parlament udělil letošní Sacharovovu cenu čínskému disidentovi Chu Ťiuovi.
23. Britská královna Alžběta II. poprvé navštívila Slovensko.
23. Francouzský ministr pro evropské záležitosti Jean-Pierre Jouyet prohlásil, že Francie si přeje, aby se častěji scházeli šéfové států a vlád zemí eurozóny.
- 24.–25. V Pekingu se konal summit lídrů 16 asijských a 27 zemí EU. Čínský premiér Wen Ťia-pao slíbil, že Čína pomůže v řešení světové finanční krize. Účastníci zdůraznili trvajících nutnost ochrany klimatu.
25. Mimořádný sjezd CSU v Mnichově zvolil Horsta Seehofera předsedou strany. Stane se bavorským premiérem v zemské koaliční vládě s FDP.
25. Kuba oznámila nově objevená obří ložiska ropy a zemního plynu ve svých vodách. Těžba má začít v polovině příštího roku.
26. Předsedkyně izraelské strany Kadima Cipi Livniová požádala prezidenta Šimona Perese, aby co nejdříve vypsál předčasné parlamentní volby, protože se jí dosud nepodařilo sestavit vládní koalici.
28. KLTR pohrozila Korejské republice útokem, po němž nezůstane „nic než popel“. Podle Pchjongjangu Jižní Korea plánuje vojenský útok na KLTR.
28. Polská vláda schválila harmonogram vstupu Polska do eurozóny.
28. Americký ministr pro vnitřní bezpečnost oznámil zrušení víz pro Slováky od sedmnáctého listopadu. Víza se ruší i pro tři pobaltské státy.
28. Rusko opět odmítlo vyslání pozorovatelů EU do Abcházie a Jižní Osetie.
29. Čína oznámila, že chce uspořádat nové kolo rozhovorů se zástupci dalajlamy.
30. USA oznámily, že už nechtějí jednat s Irákem o změnách v americko-irácké bezpečnostní dohodě, jak požaduje Bagdád.
31. Slovenský Ústav paměti národa zveřejnil na své internetové stránce jména arizátorů židovského majetku v období Slovenského štátu.

Česko a svět

8. Premiér Mirek Topolánek při návštěvě Ankary ostře odsoudil postup Evropské unie v nynější finanční krizi.
20. Premiér Mirek Topolánek při návštěvě německé kancléřky Angely Merkelové v Praze řekl, že Česko ještě letos schválí Lisabonskou smlouvu.
21. Bylo oznámeno, že Česko zaujímá třetí místo na žebříčku původců emisí v EU.
21. Prezident Václav Klaus se postavil proti všeobecně převládajícímu trendu státní pomoci bankám a finančním institucím. Řekl mj., že prezident Sarkozy nenavrhuje nový kapitalismus, ale spíše starý socialismus.
23. Le Monde informoval o údajné nevoli prezidenta Nicolase Sarkozyho vůči nadcházejícímu předsednictví Česka v EU. Sarkozy prý chce z pozice vůdčí země eurozóny vyřadit z politického výsluní Česko a Švédsko.
26. Prezident Václav Klaus se vyjádřil, že české předsednictví EU není důležité a nebude mít vliv na dění v Unii.
27. Americký ministr pro vnitřní bezpečnost oznámil, že s platností od 17. listopadu se ruší vízová povinnost do Spojených států pro české občany.
28. Premiér Mirek Topolánek udělil v Afghánistánu příslušníkům českých a amerických speciálních jednotek pamětní madaile Karla Kramáře.
30. V New Yorku byla po pěti letech rekonstrukce otevřena Česká národní budova.
30. Podle Světového fondu na ochranu přírody patří České republice 14. místo mezi 150 státy, které nejvíce zatěžují přírodu.
31. Francouzský prezident Nicolas Sarkozy řekl premiéru Mirku Topolánkovi při jeho návštěvě v Paříži, že Francie plně podporuje české předsednictví Evropské unie. Schůzka představitelů eurozóny se bude konat jen podle potřeby.
31. Ministr průmyslu a obchodu Martin Říman prohlásil, že nevidí žádné překážky, proč by České aerolinie nemohla koupit ruská společnost Aeroflot.

Kvótované ženy v mezinárodní politice

Autorem tohoto ironického připomenutí nomenklaturních praktik bývalého komunistického režimu je poslanec Evropského parlamentu a předseda *Výboru pro životní prostředí, veřejné zdraví a bezpečnost potravin* Skupiny Evropské lidové strany a Evropských demokratů, občanským povoláním lékař, Miroslav Ouzký. Reagoval tak v listopadu 2006 na právě projednanou zprávu portugalské europoslankyně Any Marie Gomesové, která byla zároveň i výzvou evropských socialistů Evropské unii OSN, aby do svých institucí přijímaly více žen. A to včetně delegací na nejvyšší úrovni, do civilních i vojenských mírových misí, a také, aby podporovaly účast žen v národních parlamentech a veřejné činnosti obecně.

Evropský parlament je pak jakýmsi celosvětovým příkladem, když mezi jeho 732 poslanci je 222 žen, což je asi třicet procent. Zajímavé také je, že pro *Zprávu Gomesové* hlasovalo 377 poslanců z 485 přítomných, takže po všelijakých úpravách byla schválena jen o málo větší polovinou všech členů Evropského parlamentu.

Kdyby si výše zmíněný poslanec připomenul obtížnost bojů za ženskou sociální, kulturní a politickou emancipaci jen od roku 1789, kdy se ženy měly stát rovnoprávnými, alespoň před zákonem, s muži, a uvědomil si, že v zemi, kde byla Deklarace práv člověka a občana vydána, nabyly právo volit a být voleny až o skoro sto šedesát let později, mohl by trochu korigovat své biologicko-sociologické nazírání současného stavu. Právě k evropské tradici totiž odedávna patří velká slova o svobodě a rovnosti, ale také malé činy, které mají zakryt neochotu vzdát se patriarchálních reziduí. A stačí napsat *Šifru mistra Leonarda*, aby to ještě dnes dráždilo ochránce patriarchátu.

Nemusíme chodit do velkého světa, abychom se poučili o tom, jak to v politice a s účastí žen na její tvorbě chodí. České ženské emancipační hnutí, často inspirované i z Vídne a Paříže, mělo své

velké postavy již na přelomu 19. a 20. století. Tehdy své snahy spojovalo také s *velkou evropskou politikou*, alespoň s tou její částí, které se tehdy mnozí posmívali pro její idealismus a pacifismus. Ale právě díky tomuto hnutí měly ženy v novém Československu plné volební právo už v roce 1920 a Masaryk (o osm let dříve než ve Velké Británii a půlstoletí dřív než ve Švýcarsku) odůvodnil jeho ústavnost demokratickým charakterem nového státu.

Nicméně zvláštní pohled na účast žen v politice u nás přežívá dodnes. Pietní vzpomínky na Miladu Horákovou ji dodnes ukazují jen jako oběť komunistické zvěle, a nikoli jako koncepčně uvažující političku evropského formátu již před druhou světovou válkou a při formování druhého odboje. Také její patronka Františka Plamínková, již v roce 1912 korespondentka v balkánské válce, zakladatelka Ženské národní rady (1923), členka Světového svazu pro hlasovací právo žen a senátorka v letech 1925–1939, popravená nacisty v době heydrichiády, se z moderních českých dějin téměř vytratila. Podobně si dnes nikdo nedokáže vzpomenout jmen téměř sto padesáti československých odbojářek jednoho dne zplynovaných roku 1942 v Mauthausenu díky pomstychtivosti za atentát na říšského protektora.

Politické aktivity a schopnost obětování se českých žen v politice ve prospěch ideálů svobody a demokracie připomínáme mj. i proto, že sice nejsou ve světě ojedinělé, ale přesto každý úspěch ženské političky ve Spojených státech nebo v evropských zemích hrdých na svou demokracii je stále ještě vnímán spíše jako něco mimořádného než jako běžná, pozornosti nehodná událost.

Když se Janě Hybáškové podařilo podpořit vydání propagační brožury *Více žen do politiky? Samozřejmě! Ale jak?*, umístil vydavatel na obálku portréty Condolleezy Riceové, Madeleine Albrightové, Hillary Clintonové, Angely Merkelové a Aun Schan Su Ťij. To jsou ale jen nejznámější. Mohly vedle nich

být i ženy méně mediálně atraktivní, ale o to víc hodné pozornosti, z Pákistánu, Indonésie, Íránu. Nebo dokonce i ty zapomenuté ze zemí, které nejsou na mapách zpravodajských agentur a které své úsilí o emancipaci nemají možnost prezentovat jinak než na mezinárodních fórech a mimo země, ve kterých žijí. Protože tam u nich doma se o kvótách, byť jako dočasných opatřeních ve prospěch nějaké menšiny, nejen nežertuje, ale dokonce ani nediskutuje.

Světový průměr zastoupení žen v národních parlamentech je prý 15 procent, ženy jako hlavy států se vyskytují v menším množství než jedno procento v zemích sdružených v OSN. Pokud ale někdo tento stav vidí jako problém, je třeba ho upozornit, že ho nevyřeší ani ústavní, zákonné, ani dobrovolně přijaté kvóty. Ale mohou znamenat alespoň počátek diskuse o této věci. Konečně ženy velké světové politiky, britské královny Alžběty a Viktorie, které *daly jméno stoletím*, se nedostaly na trůn kvůli pozitivní diskriminaci. Ale nehledě na různé okolnosti, účast žen v politice, národní i mezinárodní, zůstane významnou hodnotou, kterou se bude měřit *good governance*, důstojnost života vládců i poddaných a třeba i demokracie a všech jejích podob.

Vtipkování o ženách a mužích, posměšky nad jejich vzájemnými vztahy jsou starobylé, v našem světě známé již od vyhnání Adama a Evy z rajské zahrady. Snad bychom si ale mohli připomenout, že oba najednou pojedli ze stromu poznání a oba za to byli stejně potrestáni. Nebudeme si pak dělat iluze při pohledu na ikony současné mezinárodní politiky. Ty ženské mají často různé, mužské rysy, a naopak, z těch mužských vyčteme spoustu ženských vlastností, ať již se jejich nositelé snaží vypadat sebero rozhodněji. Možná, že jednou budou politici tak trochu političkami a političky politiky a celý problém vyřeší příroda za nás.

-ZZ-

Více žen do hry, nebo změnu pravidel?

Feministická stanoviska k mezinárodní politice

Podobně jako fotbal a jeho fanoušci i mezinárodní politika a její výzkum zůstávají především mužskou záležitostí. Diskutovaná témata násilí na stadionech nebo role Sarah Palinové v americké prezidentské kampani však představují jen špičku ledovce rozsáhlé problematiky. Souvisí totiž s celkovým očekáváním společnosti, jaké role mají zastávat muži a jaké ženy.

Ondřej Horký

O tom, že ženy hrají v teorii i praxi mezinárodních vztahů druhořadou roli, přesvědčí letmý pohled „genderovými brýlemi“ do prvních devíti letošních čísel časopisu, který držíte v ruce. Pouze tři z několika desítek ilustrací k článkům zobrazují ženy a jen devět žen naleznete na fotografiích jako političky, autorky článků nebo účastnice rozhovorů. Obálky Mezinárodní politiky patří výhradně mužům: ruskému prezidentovi, iráckým demonstrantům, čínským sportovcům nebo nelegálním imigrantům na italském pobřeží. Dokonce i na koláži z únorového čísla je kolem dvacetieurové bankovky omotan motýlek jako mužský symbol. Nicméně pokud se pozorně podíváte na hromadné fotografie z politických shromáždění uvnitř časopisu, na rozdíl od snímků z vrcholných politických setkání naleznete ženy jako jejich aktivní účastnice.

Náhled do obsahu ročníku 2008 také prozradí, že pouze každé páté jméno autorů a autorek uvedených v obsahu časopisu je ženské. Odráží tak stav celého

oboru: podíl odborníků na českých univerzitních katedrách a ve výzkumném ústavu, které vyučují mezinárodní vztahy nebo se zabývají jejich výzkumem, není až na výjimky o mnoho vyšší. Tato čísla rozhodně nezmiňují jako snadnou kritiku českého akademického společenství nebo časopisu, v jehož redakční radě zasedají dvě ženy a šestnáct mužů. Nizké zastoupení žen v mediálním prostoru i na vyšších akademických pozicích souvisí s celkovou převahou mužů a jim připisovaných hodnot ve veřejném prostoru.

Ženy jako aktérky...

Výzkum zabývající se účastí žen v mezinárodní politice se obvykle omezuje na jejich podíl v parlamentech a ve vládách. Zatímco ve skandinávských zemích přesahuje hranici 40 procent, považovanou za práh rovnoprávnosti, v arabských zemích nepřesahuje desetinu. V parlamentech států subsaharské Afriky najdeme více žen než ve Spojených státech amerických nebo v České republice. V těchto zemích nedosahuje podíl zákonodárkyň ani

celosvětového průměru osmnácti procent. Podle průzkumu veřejného mínění se přitom přes dvě třetiny Čechů a Česek domnívá, že zapojení žen do politiky je užitečné a že by také mělo být aktivně podporováno.

Velkého pokroku v poslední době dosáhly díky zavedení kvót především arabské země a Latinská Amerika. Ačkoli se kvóty prosazují jako účinný nástroj zvyšování počtu žen v politice, při současném tempu dosáhnou ženy v politice rozvoje světa rovnoprávnosti až v půlce století. Ve vládách není podíl žen odlišný. Jen ve čtyřicítce zemí podíl ministryň přesahuje čtvrtinu kabinetu – což je zároveň i průměr v Evropské unii. Zatímco ministryně obrany, hospodářství nebo financí jsou vzácné, ministryně zahraničních věcí naleznete překvapivě v padesátce zemí.

Kritici a kritičky však tvrdí, že ženy v politice nepřinášejí ženám nic nového, protože se přizpůsobují mužskému politickému stylu a podporují militarismus, zejména na samotném vrcholu mocenské hierarchie. Jako typický příklad uvádějí

bývalou britskou premiérku Margaret Thatcherovou, přezdívanou „železná lady“, která jednoznačně podpořila válku o Falklandy. Podobně izraelská premiérka Golda Meirová, kterou její předchůdce David Ben-Gurion označoval za „nejlepšího muže ve vládě“, prokázala během jomkipurské války více odvahy než vedení armády. Sama feministická hnutí neschvalovala. Paradoxně tak v minulosti šíření feministických myšlenek napomohli nejvíce někteří muži: Mahátma Gándhí nebo Tomáš Garrigue Masaryk.

V otázce vůdcovství a role žen v politice zkrátka neexistuje jasné pravidlo a není nic snadnějšího, než tu či onu političku kárat za přílišnou mužskost nebo přílišnou ženskost; případně za to, že jim cestu k moci usnadnily rodinné svazky, jako v případě bývalé indické premiérky Indíry Ghándiové nebo současné filipínské prezidentky Glorie Arroyové. Pro většinu ze současné ženské desítky zvolených hlav států a vlád ovšem nebylo snadné „skleněný strop“ špičkové mužské politiky prorazit.

... a oběti mezinárodní politiky

Mnoho feministek a feministů upozorňuje, že pohled na politické zastoupení je do jisté míry zkreslující. V mezinárodní politice jsou ženy neviditelné jako partnerky politiků, které svůj čas věnují péči o domácnost a děti. Ženy tvoří část disidentických, sociálních a mírových hnutí nebo neziskových organizací od Barmy přes Kubu po Zimbabwe. Jsou přítomny v mezinárodních organizacích a pochopitelně dominují v ženských hnutích, jejichž význam je málokde tak zanedbatelný jako v bývalém sovětském bloku. Rozhodně nechybějí ani v armádě, která bývá považována za typicky mužský svět. Ženy tvoří například 15 procent armády Spojených států a také jejich angažovanost v ozbrojených konfliktech celosvětově roste.

Ženy nejsou vždy pouze aktérkami, ale i oběťmi mezinárodní politiky. V populární literatuře se někdy traduje, že nejvíce obětí ozbrojených konfliktů jsou ženy. Ve skutečnosti většinou mrtvých a zraněných zůstávají muži, ženy a děti však patří

mezi nejvíce nepřímo postižené válkami, zejména jako uprchlíci. Navíc se stávají obětmi masových znásilnění, která byla za zločin proti lidskosti prohlášena až v roce 2001. Antropoložky upozornily na to, že vojenští velitelé mohou své vojáky manipulovat a zneužívat jejich sebezpečí mužnosti jako nástroje donucení k sexuálnímu násilí na ženách a dívkách.

Feministický výzkum se dále věnuje například roli prostitute v blízkosti zahraničních vojenských základů v mezinárodních vztazích, méně prozkoumanými oblastmi zůstávají například osudy dětí místních žen a vojáků nepřátelských nebo okupačních vojsk. V hledáčku médií a zájmu mezinárodního společenství však většinou zůstávají politické a vojenské špičky, které tvoří především muži. Zatímco znásilněné Tutsijky, které přežily rwandskou genocidu, měly problémy sehnat obživu, natož aby se mohly léčit na HIV/AIDS, ti, kteří je znásilnili a nakazili, dostávali ve vězení Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu antiretrovirální léky.

Bojovní muži a mírumilovné ženy?

Feminismus není jednotný proud a jeho podproudy se dále štěpí a spojují. Zjednodušeně řečeno, liberální feminismus se soustřeďuje především na zrovnoprávnění žen s muži. Tvrdí, že ženy zvládnou to, co dokážou muži, a převládající společenské hodnoty dále nezpochybnou. Oproti tomu radikální feminismus považuje hodnoty převládající ve společnosti za mužské a snaží se o svrhnutí patriarchálního řádu prosazováním ženských a mateřských hodnot.

Oba proudy však spojuje esencialismus. Zatímco liberálky implicitně zastávají názor, že muži jsou lepší než ženy, a usilují o snižování rozdílů mezi nimi, radikálky explicitně tvrdí opak a zdůrazňováním protikladu mezi ženskou schopností rodit a mužským sklonem ničit přispí-

vají k rozdělování společnosti. Současný feministický výzkum oproti tomu používá gender jako analytický nástroj, který pojímá mužské a ženské role za společenské konstrukty, aniž by muže či ženy považoval za lepší či horší.

Statistické analýzy prokázaly, že použití násilí národními státy v mezinárodních vztazích klesá se zvyšující se genderovou rovností v politické oblasti. To by mohlo nahrávat názoru, že ženy jsou mírumilovnější než muži. Nejvýznamnější představitelky oboru jako J. Ann Ticknerová, Cynthia H. Enloeová nebo Jean Bethke Elsh-tainová však upozorňují na problematickou interpretaci statistických srovnání.

Podle prvně jmenované vědkyně je představa žen jako mírumilovných bytostí problematická, protože „spojování žen s mírem, idealismem a neuskutečnitelností slouží už dlouho k tomu, aby ženám upřelo moc a udrželo je na svých místech, která se nacházejí mimo „skutečný svět“ mezinárodní politiky“. Tento názor posílil ve Spojených státech zvláště po útocích z 11. září 2001.

Současné feministické vědkyně tedy odmítají pevné genderové identity a poukazují na omezenost neopozitivistického přístupu mezinárodních vztahů. Zaměřují se také na epistemologickou kritiku a sebereflexi celého oboru.

Genderové zkreslení teorie mezinárodních vztahů

Kritika esencialismu jim však nebrání poukázat na spojitost mezi historickou nadvládou mužů a genderovým zkreslením převládajících teorií mezinárodních vztahů. Ty se zaměřují především na státy jako hlavní aktéry mezinárodních vztahů. Stát ve skutečnosti není genderově neutrální, protože bývá spojován s hodnotami považovanými za mužské: rozumem a pořádkem. Ženy jsou pak vybarvovány jako bližší přírodě a anarchii. Klasické teorie chápou moc konfrontačně jako moc jed-

Ženy nejsou vždy pouze aktérkami, ale i oběťmi mezinárodní politiky. V populární literatuře se někdy traduje, že nejvíce obětí ozbrojených konfliktů jsou ženy.

noho státu nad druhým místo toho, aby upřednostnily pojetí moci jako vzájemného vztahu.

Feministické mezinárodní vztahy také upozorňují na přehnaný důraz na suverenitu a ohraničenost, která se opírá o genderové rozlišení mezi prostorem veřejným, připisovaným mužům, a soukromým, připisovaným ženám. Mezinárodní vztahy proto v minulosti nezpochybňovaly zdánlivou samozřejmost rozlišení mezi mezinárodní a národní rovinou. Kvalitě výzkumu nepomohlo ani využití teorií her, které se opírají o neméně genderově zkrleslé pojetí egoistického a autonomního *hominis oeconomici* s neměnnými preferencemi.

Ve svém důrazu na nestátní aktéry, problematičnost hranic nebo sociální konstruovanosti identit se feministické mezinárodní vztahy v mnohém spojují s konstruktivistickou kritikou oboru. Pomocí diskurzivní analýzy například uká-

zaly, jak během války v Perském zálivu vystupovaly Spojené státy jako muž-ochránitel femininního a pasivního Kuvajtu před maskulinním, ale násilnickým Irákem. Tato genderová konstrukce omezila vnímání Kuvajtu jako samostatného aktéra mezinárodních vztahů a otevřela cestu k operaci Pouštní bouře.

Silící konstruktivistické přístupy v mezinárodních vztazích, důraz na nestátní aktéry a zpochybňování státní suverenity v době globalizace, terorismu a převládajících vnitrostátních konfliktů potvrzují připomínky feministických mezinárodních vztahů. Jeho představitelkám však bývá vytýkáno, že genderu přisuzují přílišnou váhu a že nejsou schopny vytvořit ucelenou teorii. Druhé tvrzení je do jisté míry pravdivé, vytvoření velké teorie však považují za nemožné a není ani jejich cílem. To nebrání vědkyním jako například Lauře Sjoberové, aby neformulovala feministickou teorii spravedlivé války a v současnosti nepracovala na feministické teorii války jako takové.

Jak překročit genderové hranice

Postmoderní a feministický proud mezinárodních vztahů však zcela nesplývají, protože posledně jmenovaný nadále ovlivňuje teorie stanoviska, která považuje vědění za společensky situované a připisuje

znevýhodněným ženám důležitou roli ve spoluprábě znalostí. Feministickým vědkyním jsou proto blízké etnografické a biografické metody společenských věd, které jsou v mezinárodních vztazích využívány zanedbatelně. Mnohé z příkladů uvedených v textu se právě o jejich výpovědi opírají. Na teoriích záleží mnoho, protože vědci a vědkyně v oboru mezinárodních vztahů často poskytují poradenství svým vládám a ovlivňují reálnou politiku.

Jistě, někteří mohou gender jako významný koncept společenských věd zcela odmítat a argumentovat poznatky evoluční biologie nebo náboženskou tradicí. Mnoho feministek však roli biologických faktorů nepopírá. Přednost společenského aspektu dokazují na rozdílech mezi společnostmi: znamená snad vyšší podíl skandinávských žen v politice, že by měly vyšší hladinu mužských hormonů než Češky? A proto se Norky a Švédky pravidelně umísťují na nejvyšších příčkách Světového poháru žen ve fotbale?

V České republice, jejíž prezident prohlásil, že se „bojí feminismu“, panuje vůči feministickým teoriím nedůvěra. Na jejich téma publikovala před deseti lety v časopise Mezinárodních vztahy snad jediný článek Tereza Kodičková. Petr Kratochvíl z Ústavu mezinárodních vztahů, který v rámci teoretického kurzu mezinárod-

Vybrané zdroje

- CWM: Postavení žen v politice očima české veřejnosti (IV. vlna). Závěrečná zpráva z výzkumu, listopad 2007
- ICRC: Women and War. Geneva: International Committee of the Red Cross, 2008
- Inter-Parliamentary Union: Women in National Parliaments. Situation as of 30 September 2008. Dostupné z: www.ipu.org/wmn-e/world.htm
- Klaus, Václav: The Threats to Liberty in the 21st Century. Speech at the Foundation for Economic Education, New York, 6 May, 2006
- Kodičková, Tereza: „Gender a mezinárodní vztahy“, Mezinárodní vztahy, 1998
- Nelson, Julie: „Freedom, Reason, and More: Feminist Economics and Human Development“. Journal of Human Development, 2004
- Sjoberg, Laura: Gender, Justice, and the Wars in Iraq. Lanham: Lexington Books, 2006
- Tickner, J. Ann: „Feminist Perspectives on 9/11“, International Studies Perspectives 3(3)
- UNIFEM: Progress of the World's Women 2008/2009. New York: United Nations, 2008

Čí je to chyba?

Michaela Freiová

ních vztahů feministické teorie vyučuje, tvrdí, že si je za předmět svého zájmu vybirají především studentky. Domnívá se, že studenti se jim vyhýbají, protože by feministická volba poškodila obraz jejich mužnosti.

Pro ženy je obecně jednodušší překračovat genderové hranice než pro muže. Obrazně řečeno, žena může na ulici vyjít v kalhotách nepovšimnuta, zatímco muž v sukni se stane středem pozornosti. Současný feminismus však poukazuje na potřebu překračovat hranice i opačným směrem, aby se rozdíl v genderově rozdělené společnosti stíraly. Pokud totiž se vstupem žen do mezinárodní politiky nedojde i k proměně mužů a jejich pojetí maskulinity, ženám kromě tradičních rol přibudou další povinnosti v politické aréně, podobně jako když dříve vstoupily na pracovní trh.

Ženy tedy mohou proměnit mezinárodní politiku a obohatit její výzkum. Mnohé političky a feministické vědkyně tak již učinily. Témata a výzvy, které přináší, se však neméně týkají i mužů.

Ondřej

Horký je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů. horky@iir.cz

Nedávno jsem četla povzdech, že ženy jsou v mediálním podání mezinárodní politiky málo viditelné. Možná je to pravda, ale mediální obraz čehokoli se zpravidla podstatně liší od reality. Pokud jde o ženy, bombardují nás bulvární listy obrázky celebrit, jejichž nejnáročnějším výkonem je svlékání na veřejnosti, zatímco obraz žen, které obětavě pečují o slabé a nemocné, v médiích prakticky nenajdeme. Zpravodajství prezentuje raději autonehody než symposia a konference atd.

Působení žen na mezinárodní scéně má více rovin. Začneme-li špičkovými posty, je v nich žen o něco méně, i když některé z nich jsou mimořádně výrazné osobnosti – snad i díky tomu, že jsou ženy (Condoleezza Riceová, Madeleine Albrightová). Ostatně všichni představitelé vlád zasahují do zahraniční a vojenské politiky, a zde je situace podobná: žen je méně, ale jsou velmi výrazné: Margaret Thatcherová, Golda Meirová...

V praktické rovině mezinárodní politiky bývá žen více: například na snímku ředitelů českých center v zahraničí vidíme polovinu žen. Také ženy na velvyslaneckých postech zdaleka nejsou výjimkou.

Převaha žen v humanitární oblasti

Významnou část zahraniční politiky tvoří, bohužel, války a konflikty. Tady v posledních letech vidíme výrazný posun od ochrany žen a dětí k jejich zapojení do boje: dětští vojáci v Africe, ženské teroristky... Nasazování žen do bitevní linie vidíme i ve státech, jež jsme byli zvyklí považovat za civilizované – Spojené státy americké. (Výjimku tvoří Stát Izrael, kde sice ženy – z bezpečnostních důvodů – musejí absolvovat zkrácenou vojenskou službu, ale do bitev se z dobrých důvodů neposílají).

Nejvýraznější mezinárodní činností, v níž mají ženy převahu, je humanitární působení. Jen v katolických misích, jež vedou nemocnice, školy, vzdělávací a sociální centra, pracuje v Africe téměř desetkrát více žen než mužů, v Amerikách více než desetkrát, v Asii asi sedm-

náctkrát, v Evropě téměř dvakrát, v Oceánii devětkrát. Řeholnice vedle průběžné zdravotní a sociální péče například v Africe bojují proti mrzačení ženských orgánů u dětí, v jižní Asii poskytují dívkám profesní výcvik, aby nebyly odkázány na prostituci, na Sibiři podporují těhotné ženy a pomáhají těm, kdo prošly potratem, v Afghánistánu vychovávají postižené děti – to jsou jen drobné konkrétní příklady. Už ne tak drobný je příklad řeholnice dr. Pfauové, která za čtyřicet let dokázala v Pákistánu rozvinout tak efektivní program boje proti malomocenství, že se zde podařilo tuto nemoc prakticky vymýt. Nepřehlédnutelný je také podíl řeholnic na boji proti mezinárodnímu obchodu se ženami.

Vysoký podíl žen samozřejmě není specifickým katolických misí: najdeme ho ve většině humanitárních organizací.

Lidé takto nasazení často v obtížném a nebezpečném terénu mají kromě toho důležitou mezinárodněpolitickou funkci: mapují situaci, znají poměry, takže v případě humanitárních katastrof a válek mohou pohotově poskytnout přehled o potřebách lidí a zorganizovat pomoc na místě.

Takže se mi zdá, že problémem není ani tak přítomnost žen na mezinárodní scéně, ale spíše to „mediální podání“. A to je zvláštní: také v médiích přece pracuje podstatná část žen.

Problémem není ani tak přítomnost žen na mezinárodní scéně, ale spíše to „mediální podání“.

Michaela Freiová je redaktorka serveru Res.Claritatis a čtrnáctideníku RC Monitor. frei@chello.cz

Dobrotivost jako nejvyšší ženská ctnost

Úryvek z řeči Franky Garlettové, hlavní hrdinky románu „Vzlety lidstva. Román budoucnosti“, který pronesla ve Velké dvoraně hudebního spolku ve Vídni.

Nejde jen o to, aby žena získala pro sebe jednotlivé obory, jednotlivé úřady, jež dříve byly výsadou mužů, nýbrž aby již dobrovolně nestála opodál tam, kde běží o nejvyšší zájmy všeobecnosti. Místo i hlas při vedení veřejného života? To je ovšem již na programu ženského hnutí, ale důležitější je poznání a pochopení všeobecných zákonů, jež vládnou přírodou a světem. Pak teprve je

možno souditi a spolupůsobiti při sociálních zřízeních. Samy pracovati na přeměnu těchto zřízeních, státi se samy zákonodárkyněmi? To je cíl, jehož splnění je ve větší dále; ale dnes již mohou ženy i dívky působiti svým vlivem. Ale jak chtějí uplatniti své názory i city, pomáhající i zušlechťující, když se v dobrovolné nevědomosti vzdalují všeho, co řídí kola sociálního, politického i národohospodářského života? Když se nesmějí ozvati při nejdůležitějších otázkách, na nichž záleží blahobyt

nebo bída, válka nebo mír, protože musí dáti se zakřiknout nebo si i samy říkati: „Tomu ty nerozumíš!“? Je jim třeba utvořiti si obraz světa. Napřed pochopiti, pak zároveň raditi a na konec zároveň jednati. Právě tak dobře pochopiti jako muži,

ale pak snad lépe jednati, protože ženy při tom nezapomenou, že jsou tu, aby zároveň milovaly; že tedy ve všech postaveních a při všech projevech vůle osvědčí

Berta Suttnerová:
Vzlety lidstva.
Román budoucnosti.

V autorizovaném překladu
Pavly Moudré vydal
F. Šimáček v Praze, 1914.

svou nejvyšší ženskou ctnost – dobrotivost. „Není proto třeba, aby pohasly plameny domácího oltáře, podaří-li se nám prolnout jejich odleskem i státní život. Což jsou laskavost a jemnocit, způsobilost k soustrasti i spolupradosti vskutku jen ženské vlastnosti? Ne, jsou lidské. Jsou síla, vytrvalost, rozhodnost a odvaha opravdu jen mužské ctnosti? Ne, jsou lidské. A dokonalým lidem obojího pohlaví, až budou společně řídit společenský život, je vynaložiti k tomu veškery poklady svých vlastností.“

Skandinávie:

Mats Braun

Severské země jsou na tom nejlépe na světě, pokud jde o počet žen v parlamentu. Ve Švédsku a Norsku mají také téměř padesátiprocentní zastoupení ve vládě. Island a Finsko měly ženské prezidentky, Norsko a Finsko ženské premiérky. Znamená to tedy, že v těchto státech mají ženy stejný vliv jako muži? Jaké výsledky takové zastoupení žen v politice v severských státech přináší? Jaké jsou pak překážky, se kterými se ženy ve skandinávské politice ještě setkávají?

Švédská královna Kristina v sedmnáctém století napsala: „A konečně – kdyby si někdo dal práci a prozkoumal běh mého života, můj temperament a povahu, věřím, že by dokázal přistoupit na to, že není nutné brát ani ten nejmenší ohled na mé pohlaví“ Tento úryvek pochází z dopisu, ve kterém se Kristina snaží ukázat, proč by měla být vhodnou kandidátkou na polský trůn. Její výrok je zajímavý, protože za prvé ukazuje, že si byla vědoma své příslušnosti k slabšímu pohlaví, a tedy nestejných možností ve srovnání s muži. Za druhé ukazuje, jakou strategii boje s touto skutečností si zvolila. Distancovala se od takzvaných ženských vlastností a místo toho se snažila chovat ma-

znamená výrazné zastoupení žen v parlamentu, že mají skutečnou moc?

ximálně mužsky. Například extrémně mnoho pracovala a v určitých obdobích omezovala dobu spánku na tři hodiny, jezdila na koni rychleji než mnoho mužů, nepoužívala ženské sedlo, nosila kalhoty a jezdecké boty.

Úvahy královny Kristiny můžeme brát jako příklad toho, co Carole Patemanová nazvala dilematem Mary Woolstonecraftové. Mají ženy žádat o uznání své odlišnosti od společenských norem založených na mužské zkušenosti, nebo mají požadovat rovnost za existujících podmínek, které však vytvářejí muži? Královna Kristina si strategii rovnosti zřejmě zvolila, nebo měla zkrátka takovou povahu. Bohužel se jí nepodařilo své okolí přesvědčit, že se mužům vyrovná. Zdá se, že jedním z důvodů, proč v roce 1654 opustila švédský trůn, bylo právě očekávání jejího okolí, že by se měla vdát a porodit potomka. Manželství by zároveň znamenalo, že by se musela spokojit s druhou pozicí v království a s životem ve stínu svého manžela, krále.

Problémy kvůli dětským plenám

Dnešní političky se však nemusejí starat o pokračování rodu, aby království měla další vladaře nebo vladařky. Setkávají se však také s tím, že lidé v jejich okolí očekávají něco jiného od nich než od jejich mužských kolegů. V roce 2010 budou ve Švédsku volby a velice pravděpodobně se do Rosenbadu, sídla úřadu vlády, odstěhuje Mona Sahlinová, která je v současnosti předsedkyní opoziční sociální demokracie. Sahlinová se mohla stát premiérkou již v roce 1996. Nestalo se

tak, protože zaplatila dětské plenky a čokoládu značky Toblerone vládní kreditní kartou. Podle jedné verze takzvané kauzy Toblerone se tak stalo omylem. Jiná verze upozorňuje, že Sahlinová vládní kreditní kartu používala pro soukromé účely častěji s tím, že peníze později vrátí. Feministky a velká část švédského obyvatelstva se dnes domnívají, že Sahlinová tenkrát neuspěla, protože je za první žena, a navíc příliš brzy deklarovala, že se chce stát premiérkou. Zdá se tak, že u žen se neakceptuje, když vysloví touhu po moci.

Příklad královny Kristiny poukazuje i na to, co je hlavním problémem ve zmíněném dilematu Mary Woolstonecraftové. Je to otázka, do jaké míry se ženy liší od mužů. V politologické literatuře se rozlišuje mezi deskriptivní a substantivní reprezentací. V diskusi o substantivní reprezentaci se klade otázka, jestli je nějaký politický rozdíl, když je

v parlamentu zastoupeno více žen, a diskutuje o deskriptivní reprezentaci se soustřeďuje pouze na jejich počet. Ve skutečnosti se jedná o dvě poměrně odlišné otázky. Podíváme-li se na feministickou literaturu, předpoklad, že více žen v politice politiku mění, není samozřejmostí. Rovné zastoupení pohlaví lze požadovat z důvodu spravedlnosti, aniž bychom předpokládali, že mají ženy jiné zájmy než muži. Jsou však i akademici, kteří

tvrdí, že by ženy měly být v politice zastoupeny, protože mají od mužů odlišné zájmy. Lena Wägerudová argumentuje, že ženský zájem obsahuje tři komponenty: za první uznání, že ženy tvoří sociální kategorii, za druhé uznání, že co se týče moci, neexistuje mezi oběma pohlavími rovnost, a za třetí podporu sociální politiky, která umožňuje emancipaci žen. Wägerudová ukázala, že ženy v parlamentu považovaly tyto otázky za důležitější než muži. Jiná studie z Norska ukazuje něco podobného.

Takže jedním důsledkem vysokého zastoupení žen v politice je jejich ještě větší zastoupení. Asi nelze očekávat, že by že-

Severské země mají společné silné ženské hnutí ze sedmdesátých let. S výjimkou Finska měly tyto země do té doby relativně málo žen v parlamentu.

ny měly jiné priority než muži v jiných oblastech, ale pokud jde o jejich zastoupení v politice, pak jiné priority mají. Neplatí to samozřejmě pro každou ženu. Královna Kristina údajně dávala přednost mužské společnosti. Příklad severských států však přesně ukazuje,

že zastoupení žen v parlamentu postupně rostlo ve všech zemích a v současnosti jich je nad třicet procent. Jen ve Švédsku však ženy dokázaly zlomit hranici rovné reprezentace definované čtyřiceti procenty. Norsko mělo první premiérku a druhá vláda Grø Harlem Brundtlandové přilákala mezinárodní pozornost jako vláda žen. V její vládě z roku 1986 bylo víc než čtyřicet procent žen. V roce 1994 však Švédsko překonalo tento norský rekord s vlá-

Stane se předsedkyně opozičních sociálních demokratů Mona Sahlinová po volbách v roce 2010 novou švédskou premiérkou?

Claudio Bresciani, Scanpix (Sweden), Globe Media/Reuters

dou, která měla padesát procent žen, a v roce 2004 dokonce pětapadesát procent v exekutivě.

Ženám pomohl volební systém a velké levicové strany

Jak vysvětlit, že se ženy do parlamentu ve větším počtu vůbec dostaly? V komparativní politologii se hovoří zejména o dvou fak-

torech, které vedou k vyššímu zastoupení žen. Zaprvé proporcionální volební systém a za druhé velké levicové strany. Navíc je za výhodu pro ženskou reprezentaci považována vysoká úroveň vzdělání žen. Tyto faktory docela splňuje i Česká republika. Je tedy evidentně třeba dodat ještě další faktor, kterým je například transparentní nominační proces uvnitř politických stran, který zřejmě v České republice chybí.

Severské země mají společně silné ženské hnutí ze sedmdesátých let. S výjimkou Finska měly tyto země do té doby relativně málo žen v parlamentu. Na konci sedmdesátých let bylo více než dvacet procent žen v parlamentech všech těchto zemí. Další průlom ve švédské politice nastal na počátku devadesátých let, kdy ženská organizace *Stödstrumporna*, což znamená v překladu doslova „stahovací punčochy“, uvažovala o samostatné kandidatuře do parlamentu. I když tato organizace ve volbách nakonec ne kandidovala, šokovala svým potenciálem politickou elitu země. Požadovala stejný podíl na moci pro ženy jako pro muže a stejný plat za stejnou práci. Sociální demokracie, největší švédská politická strana, byla pod tímto tlakem nucena rychle prohlásit, že každé druhé místo na její kandidátce bude obsazeno ženou. Ostatní strany tuto strategii rychle následovaly.

Zdroje

- Peter Englund, *Stříbrná maska – Pohled na život královny Kristiny*, Nakladatelství Lidové noviny, 2008
- Carole Pateman *The Sexual Contract*, Polity Press, Cambridge, 1988
- Wägnerud, Lena „Testing the Politics of Presence: Women’s Representation in the Swedish Riksdag“, *Scandinavian Political Studies*, 23(1), 2002
- Nina C. Raaum „Gender Equality and Political Representation: A Nordic Comparison“ *West European Politics*, 28(4), 2005
- Steven Saxonberg „Women in East European parliaments“ *Journal of Democracy*, 11(2)

Markéta Pilátová

Být ženou nestačí

Současné
latinskoamerické
prezidentky
bojují
se stávkami
a snaží se
zůstat rozumné

Výsledkem vysokého zastoupení žen v parlamentu je, že se mění také preference mužských politiků. Například pět ze sedmi lídrů politických stran ve Švédsku se považuje za feministy nebo feministky. Mění se také širší společenské normy a to, co od žen a mužů očekáváme. Na hezký příklad takové změny očekávání vzpomíná bývalá islandská prezidentka Vigdís Finnbogadóttirová. Stala se v roce 1980 první demokraticky zvolenou ženou na světě ve funkci hlavy státu. Po šestnácti letech ve funkci bylo do takové míry normální mít za prezidentku ženu, že se jí malí kluci ve školce často ptali, jestli by se prezidentkou mohli stát i oni nebo zda je funkce určena výlučně ženám.

Latinskoamerická politika prožívala před nedávnem vlnu nadšení pro ženské političky, které zvítězily v prezidentských volbách ve dvou důležitých latinskoamerických zemích – Chile a v Argentině. Jak Chilanka Michelle Bacheletová, tak Argentinka Cristina Fernández Kirchnerová, obě středolevicově orientované političky to však dnes nemají ve svých zemích vůbec lehké. Počáteční nadšení pro jejich politické vnady – větší sociální rovnost, reformy zdravotnictví a školství a boj za vyšetření zločinů vojenských diktatur poněkud opadlo a nastoupil tvrdý každodenní boj s opozicí a prosazování nepopulárních cílů. Jak Michelle Bacheletová, tak Cristina Fernández Kirchnerová mají dnes na svém prezidentském kontě výhry i zásadní prohry.

Častá a nelehká přítomnost

Ženy měly v Latinské Americe vždy velmi obtížné postavení. Základy tradiční machistické společnosti v kombinaci se silnou katolickou vírou byly upevňovány zejména v období vojenských diktatur na

přelomu sedmdesátých a osmdesátých let minulého století. Vojenské junty tvrdě prosazovaly model tradiční rodiny a patriarchálních hodnot, jejichž ztělesněním byli vojenští pohlaváři. Dodnes míra domácího násilí a diskriminace překračuje v Latinské Americe všechny evropské představy. Přesto byly a jsou ženy v latinskoamerické politice často přítomné, a to i před nástupem dvou současných nepřehlédnutelných prezidentek Bacheletové a Kirchnerové.

Argentinská prezidentka je například jakousi reinkarnací Evity Perónové a nejenže bojuje za podobné hodnoty – emancipaci žen, spravedlivé vyšetření zločinů vojenské junty a sociální rovnost, ale také se v Argentině dodnes nedotknutelným odkazem „Evity“ přímo inspiruje a odkazuje na něj. Tato inspirace je někdy dotažena do takových konců, že například „Cristina“, jak Argentinci své prezidentce jednoduše říkají, rozpráhne při proslovch ruce navlas stejně jako Evita Perónová, mluví s podobnou charismatickou dikcí a také je to bez přehánění nejlépe

Mats

Braun je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

braun@iir.cz

Argentinská prezidentka Cristina Fernández Kirchnerová je jakousi reinkarnací legendární Evity Perónové. Bojuje nejenom za shodné cíle, ale svému vzoru se podobá i v používání gest a projevy pronáší se stejnou charismatickou dikcí. Marcos Brindicci, Globe Media/Reuters

oblékaná žena Argentiny, stejně jako jí byla v padesátých letech minulého století Evita Perónová.

Ta však přes svůj vliv na tehdejší argentinskou politiku nikdy neměla oficiálně funkci prezidentky, nýbrž byla pouhou manželkou nejoblíbenějšího argentinského diktátora Juana Dominga Peróna. Zato jeho druhá žena María Estela Martínez Perónová se prezidentkou země stala v roce 1974. Ve funkci však vydržela jen dva roky, protože vládla s pomocí okultních věd, tarotu a celé její vládnutí připomínalo spíše bláznivou spiritistickou seanci. Nedokázala zabránit ani vysoké inflaci, ani sociálním a politickým konfliktům

a byla svržena vojenskou juntou v roce 1976.

V sousední Bolívii se za velké politické krize na několik měsíců stala prezidentkou v roce 1979 Lidia Gueiler Tejadová. V devadesátých letech také vládla sedm let v Nikaragui Violeta Barrios Chamorová, která porazila v demokratických volbách sandinistu Daniela Ortegu. V Panamě se stala prezidentkou v roce 1999 Mireya Elisa Moscosová, která byla ve funkci do roku 2004. V zemi byla velmi populární, ale její vláda skončila velkými korupčními skandály. Na Haiti se také, sice opět provizorně, stala prezidentkou žena v roce 1990, byla jí Ertha Pascal Trouillo-

tová, funkce jí byla svěřena opět v době sociálních a politických konfliktů. A konečně je třeba také zmínit Silu Marii Calderónovou z Portorika, která vládla v zemi od roku 2001 celé čtyři roky.

Solidní volba

Většina zmiňovaných političek však měla své kariéry poznamenané čímsi mimořádným, dramatickým okolnostmi, za nichž byly do funkce dosazeny či zvoleny. Vítězství dvou žen v prezidentských volbách v důležitých latinskoamerických zemích, jako je Chile a Argentina, mimo jiné dvou političek, jejichž kariéra není dílem žádné náhody, nýbrž dlouhé a pečlivě budované politické praxe, má naopak velmi demokratický nádech korektnosti.

Michelle Bacheletová (1951) nejdříve váhala, zda se stane socioložkou, ekonomkou, nebo lékařkou. Nakonec se rozhodla pro medicínu a své rozhodnutí komentuje v oficiálním životopise slovy: „Byl to nejpraktičtější způsob, jak zbavovat lidi bolesti.“ Dobu Pinochetovy vlády strávila v emigraci.

Když se totiž psal rok 1973, zazvonil telefon. Zvedla jej jednadvacetiletá příslušnice tehdy už zakázané Socialistické mládeže Michelle Bacheletová. Volal její, později Pinochetovou juntou umučený přítel. Ona však jen spěšně vyhrkla do telefonu smluvené heslo: „Ted' nemůžu, musím ke kamarádce.“ Tato věta znamenala, že si pro ni právě přišli vojáci. Díky telefonátu však mohli její přátelé upozornit na zatčení vysoké důstojníky, bývalé kolegy jejího otce, generála letectva Bacheleta, jenž podlehl následkům mučení. Jeho dcera a žena nakonec sice stejnému mučení v hrůzné Ville Grimaldi neunikly, ale alespoň se nedostaly do kategorie „zmizelých“ obětí junty. Na přímluvu bývalých otcových kolegů byly později propuštěny a mohly odejít do emigrace v Austrálii a později žily také ve východním Německu.

V devadesátých letech, během chilského přechodu k demokracii se Michelle Bacheletová vrátila do své vlasti a začala se aktivně zapojovat do politického života. Nejdříve pracovala v nejrůznějších neziskových organizacích a později působil jako ministryně zdravotnictví. Mimo jiné za svého ministrování Chilany zbavila

trpkého, někdy až tříměsíčního čekání na lékařské ošetření. Zavedla bezplatné linky první pomoci, ošetření během víkendů a další do té doby v Chile nevidané možnosti lékařské péče. V socialistickém kabinetu bývalého prezidenta Ricarda Lagose působila také jako ministryně obrany a snažila se o konstruktivní dialog mezi zvolenými politiky a armádou – stejnou armádou, která jí zabila otce a poslala ji i její matku do mučírny.

V tehdejším Lagosově kabinetu se setkaly dvě velmi silné ženské osobnosti – Michelle Bacheletová a Soledad Alvearová. Tato druhá žena, která přivedla Chile jako ministryně zahraničí zejména ke smlouvě o volném obchodu s USA, v roce 2003 byla také kandidátkou na prezidentku ve stranických volbách, ale nakonec se socialistické uskupení několika stran zvané Concertación rozhodlo pro Michelle Bacheletovou, která nakonec prezidentské volby v roce 2006 vyhrála.

Chile má dnes stabilní makroekonomický růst kolem šesti procent, pověst nejméně zkorumpované země regionu, kde se dá nejrychleji založit podnik, ale také po Brazílii největší sociální rozdíly a bohatství země rozdělené mezi zhruba 10 procent populace. To si Michelle Bacheletová předsevzala změnit. Začala novým školským zákonem (Ley General de Educación), jenž měl zlepšit postavení státního školství zejména na druhém stupni. Tisíce středoškolských a vysokoškolských učitelů a studentů v celé zemi však v červnu 2006 zákon odmítly jako nedostačující a požadovaly mnohem více sociálních výhod pro studenty státních škol, například dopravu zdarma, což vláda Bacheletové zamítla. Následovalo několik masivních stávek po sobě, bylo zatčeno přes pět set studentů a mnoho jich bylo při srážkách s policií zraněno. Vláda tedy navrhla některé změny v zákoně, avšak nepřistoupila na radikální požadavky, jako již zmiňované jízdné zdarma. Michelle Bacheleto-

vá však čelí také velkým rozporům v koalici a nejrůznější, zejména domácí kritice. Postavení ve vlastní zemi však například v rozhovoru pro největší španělský deník El País komentovala takto: „Chilané jsou hyperkritičtí lidé, když jsem například byla ministryní zdravotnictví, neustále zdravotnictví všichni kritizovali, ale když jste

se zeptali konkrétních lidí, jak se jim vedlo při posledních třech návštěvách u lékaře, všichni se najednou tvářili spokojeně!“

Naopak v zahraničí je její dosavadní vládnutí hodnoceno velmi pozitivně, například časopis Time ji zařadil mezi 100 nejvlivnějších lidí planety. Konkrétně se jí například v minulých měsících podařilo společně s brazilským prezidentem Ináciem Lulou da Silvou mírovými prostředky zabránit hrozící občanské válce v Bolívii.

Paní Tučňáková

Prezidentka druhé největší latinskoamerické země, které se podařilo vybědnout z obrovské ekonomické krize před sedmi lety, Cristina Fernández Kirchnerová (1953) musí bojovat se zcela odlišnými problémy. Její manžel Néstor Kirchner, jenž se dostal do prezidentského křesla po období zmatků během finanční krize a vrátil zemi bývalé sebevědomí zejména díky vysokým cenám sóji na světových trzích (pěstování této plodiny vzrostlo v zemi o 120 procent), předal v loňském roce své manželce zemi s osmiprocentním ekonomickým růstem a obnovenou důvěrou investorů. Už za jeho vlády se z vývozu sóji vybírala od argentinských zemědělců plošná daň 30 procent z jejich výnosů, jednalo se zhruba o 420 milionů eur ročně, které pak vláda používala na štědré sociální programy pro chudé Argentince.

Cristina Fernández Kirchnerová, původním povoláním právnička a dlouholetá senátorka za provincii Santa Cruz, vyhrála prezidentské volby velmi jasně a pro

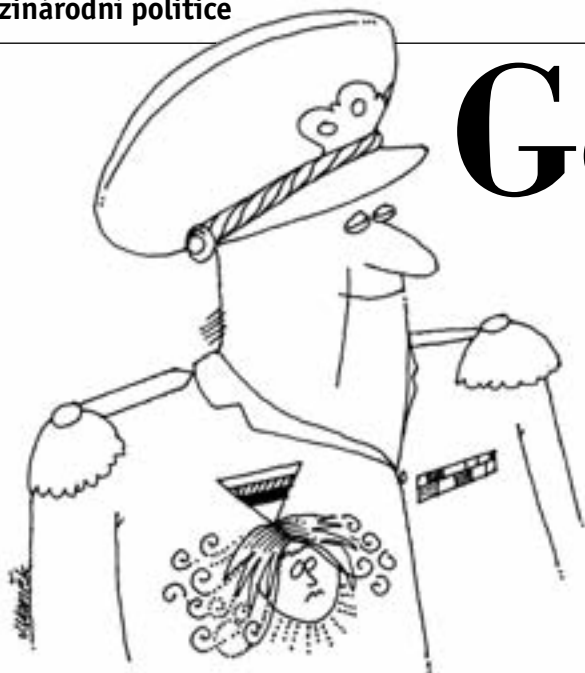
Argentince její zvolení znamenalo jakousi garanci stávajících poměrů, s nimiž byli poměrně spokojeni, stejně jako zvolení Michelle Bacheletové v Chile znamenalo pro Chilany pokračování nastoleného kurzu úspěšného prezidenta Lagose. Hned po svém zvolení však nová prezidentka musela čelit velkému tlaku, který vyvolalo nové rozhodnutí její vlády zvýšit zemědělcům vývozní daň o čtyři procenta. Toto nepopulární opatření se setkalo nejen s protesty zemědělců, ale velké většiny Argentinců, protože zemědělci vydrželi na jaře tohoto roku stávkovat a blokovat silnice téměř tři měsíce. Nakonec byla Cristina Kirchnerová nucena své rozhodnutí odvolat, a válku se zemědělci tak prohrála.

Prezidentce i jejímu manželovi se říká „tučňáci“, protože pocházejí z chladné patagonské provincie Santa Cruz. Oba vyznávají ideály „perónismu“ – jakéhosi hybridu sociální demokracie smíšené se slepou vírou v diktátora Peróna a jeho ženu Evitu. Za vojenské vlády mnoho jejich spolužáků z vysoké školy „zmizelo“, tedy bylo juntou uneseno a popraveno. Při argentinském přechodu k demokracii v devadesátých letech byla udělena amnestie bývalým příslušníkům junty. Jak Néstor Kirchner, tak jeho manželka se zasadili o skončení této imunity a vyměnili většinu soudců Nejvyššího soudu a dnes jsou při velmi sledovaných procesech vysocí vojenští představitelé tehdejšího režimu souzeni za své tehdejší zločiny proti lidskosti. Cristina Kirchnerová se zároveň stejně jako Michelle Bacheletová snaží o emancipaci a modernizaci armády. Energicky také vystupuje proti antisemitismu či domácímu násilí. Přestože se zdá, že popularita obou politiků v jejich zemích dnes prudce klesá, ani jedna zatím nemá důvody k panice. Jak to vyjádřila mladá argentinská historička Andrea Vanina Neyrová „Argentina prožívá své zatím nejdelší demokratické období, a přestože Cristina Kirchnerová není ideální, pořád se chová jako rozumná žena.“

Markéta Pilátová je

hispanistka.

kvetiny@yahoo.es

Gender mainstreaming

– nová dimenze zahraničních misí Evropské unie

Libor Rouček

Tento příspěvek si klade za cíl popsat, do jaké míry se dosud promítá genderová perspektiva do utváření bezpečnostní a obranné politiky Evropské unie. Zkoumání implementace postupů k dosažení rodové rovnosti má logicky dvojitý charakter – jednak je třeba se ptát po normativním zakotvení snah po odstraňování nerovnosti mezi pohlavími na úrovni EU a za druhé je třeba si položit otázku, jak se v dosavadních zahraničních operacích Unie tyto snahy již prakticky projevily, kde jsou dosud nedostatky a jak je možno je napravit.

Východiska a metoda gender mainstreamingu

Evropská unie se stále více angažuje v mezinárodní politice a za tím účelem buduje svou Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku (SZBP). K jejímu posílení byla roku 1998 založena jako obranná komponenta Evropská bezpečnostní a obranná politika (EBOP), která pro to, aby mohla plnit svůj účel, potřebuje disponovat vojenskou i civilní kapacitou. Úkoly totiž sahají od krizových intervencí až po poválečnou konsolidaci oblastí postižených ozbrojenými konflikty. Bezpečnostní strategie Evropské unie z roku 2003 byla postupně rozvinuta o požadavek na členské země EU, aby se vojensky specializovaly a rozvíjely své schopnosti se vzájemně doplňovat. Dalším rozvinutím Bezpečnostní strategie EU bylo koncem roku 2004 schválení priorit v oblasti civilního krizového managementu. K nim patří například reformy bezpečnostního sektoru, odzbrojení, obnova státní správy a prosazování lidských práv a zásad právního státu.

Samotná Evropská unie je založena na společných hodnotách, kterými jsou svo-

boda, demokracie, respekt k lidským právům a základním svobodám a právní stát. Respekt k lidským právům je jedním ze základních cílů Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, jejíž součástí EBOP je. Je nasnadě, že se Evropská unie ve svých vnějších akcích prostřednictvím operací EBOP snaží tyto společné hodnoty prosazovat. Operace jsou zaměřeny na zvládání konfliktů, předcházení krizím a stabilizaci postkonfliktních situací. Jelikož jsou všechny konflikty a krize zpravidla provázeny porušováním lidských práv, vychází Evropská unie z toho, že jejich akcentování se zvláštním zřetelem ke genderové problematice a právům dítěte je klíčem k zajištění trvalého míru a znovunastolení bezpečnosti při řešení krizí. Za jeden z neúčinnějších nástrojů k odstraňování nerovností mezi pohlavími je všeobecně považován gender mainstreaming. Mezi mezinárodní organizace, které aplikaci této metody aktivně podporují, patří například OSN, Rada Evropy, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) a další.

Gender mainstreaming (GM) je metoda, ve které jsou všechny koncepční, roz-

hodovací a vyhodnocovací procesy ve všech fázích jejich přípravy a provádění podřízeny hledisku rovnosti příležitostí mužů a žen. Není tedy cílem sám o sobě, ale cestou k dosažení tzv. genderové rovnosti. Před přijetím jakéhokoli rozhodnutí je nutné vyhodnotit dopad tohoto rozhodnutí na muže a na ženy (tzv. genderová analýza). Zjistí-li se, že jedno z pohlaví bude aktem negativně ovlivněno, musí se podniknout kroky k odstranění či alespoň eliminaci škodlivých účinků příslušného rozhodnutí. (*Definice převzata z portálu MPSV ČR*)

Normativní rámec

Evropská unie se snaží respektovat a dále prosazovat dodržování norem mezinárodního práva veřejného. V oblasti rodové rovnosti a uplatňování gender mainstreamingu vychází EU při svých vnějších akcích z **rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1325** z roku 2000, která obsahuje závazek věnovat zvláštní pozornost situaci žen v dobách války a zapojit ženy do všech úrovní rozhodování v mírotvorných operacích a humanitárních akcích. Je na místě zdůraznit, že na rozdíl od řady jiných rezolucí OSN,

kteří mají pro členské země pouze politickou závaznost, je rezoluce č. 1325 jakožto bezpečnostní rezoluce právně závazná. Evropská unie učinila z této rezoluce základ pro vlastní operace v rámci EBOP.

Rada EU podnikla již řadu konkrétních kroků k podpoře rodové rovnosti a GM při zvládání krizí. V jejich závěrečných zprávkách z roku 2006 se objevil závazek promítnout gender mainstreaming do společné zahraniční, bezpečnostní i obranné politiky na všech jejích úrovních. Konkrétně to znamenalo vytvoření určitého kontrolního seznamu kroků, které se Evropská unie zavázala provádět, aby došlo k implementaci výše zmíněné rezoluce Rady bezpečnosti OSN do všech koncepčních a rozhodovacích procesů ve všech jejích fázích, tj. od plánování přes provádění až k vyhodnocování operací Evropské bezpečnostní a obranné politiky.

Rada EU dále klade důraz na systematické monitorování závazků, které mají jednotlivé státy. Vzhledem k tomu, že krizový management Evropské unie je přímo závislý na rozhodnutích jednotlivých členských států a EU v této oblasti nemá žádnou výlučnou pravomoc, je třeba mít stále na paměti, že je na národních státech, jaké kontingenty dají pro ujednání operace k dispozici. Proto Rada EU ukládá členům povinnost usilovat o zlepšení práce s veřejností na poli osvěty a náboru kádrů do ozbrojených složek států, tak aby se mohly také ženy uplatnit v misích EBOP.

Jako velmi aktivní hráč v uplatňování genderové perspektivy se mezi orgány Evropské unie ukázal právě **Evropský parlament**, jenž přijal v letech 2000 a 2005 dvě rezoluce, které velmi detailně stanoví nároky na operace EU ke zvládání krizí. Obě rezoluce by se měly stát praktickým vodítkem pro Evropskou bezpečnostní a obrannou politiku, ale i pro národní vlády členských zemí Unie. Evropský parlament klade mimořádný důraz na prevenci konfliktů, do které by měly být systematicky zapojovány ženské organizace. Po-

dle jeho představ by měla být genderově vyvážená analýza příčin vzniklých či hrozících konfliktů automatickou součástí plánování operací Evropské unie.

Uplatňování norem v praxi

Položme si nyní otázku, jak vypadají dosavadní zkušenosti s uplatňováním GM v praxi? Svou první operaci v zahraničí provedla Evropská unie v roce 2003 a od té doby nasbírala již mnoho zkušeností ve **více než dvaceti zahraničních misích civilního i vojenského charakteru**. Tři čtvrtiny všech misí mají civilní charakter, přičemž valná většina těchto operací byly policejní mise - jmenujme například Bosnu a Herce-

govinu, Kinshasu, Demokratickou republiku Kongo, Afghánistán nebo Makedonii. Jednou ze zkušeností, kterou členové EU při plnění těchto operací nabyli, je zjištění, že zohlednění lidskoprávních a genderových přístupů ve všech fázích prováděných misí přispívá ke zlepšení dosahovaného výsledku těchto operací.

Problémem je nedostatek kvalitních studií hodnotících genderovou politiku Evropské unie v konkrétních operacích. Informace, které máme k dispozici, bohužel naznačují, že evropská praxe značně pokulhává za ambiciózním normativním rámcem přijatým orgány EU, (primárně OSN) a koneckonců i členskými zeměmi. Vysoce postavení úředníci Evropské unie trpí často stereotypním myšlením a prosazují své předsudky například na údajně

negativní přijímání žen v mírových misích v muslimském světě. Také účastníci samotných operací v krizových oblastech se někdy dostávají do konfliktu s kodexem chování, který předepisuje EU svým vyslaným pracovníkům. Byly například zaznamenány případy vyhledávání komerčních sexuálních služeb, u nichž nelze vyloučit, že jsou součástí organizovaného zločinu, jehož oběťmi jsou v drtivé většině právě ženy.

V posledních letech se Evropská unie postupně angažuje v náročnějších podmínkách - její operace probíhají v riskantnějším prostředí a za složitých politických konstelací. Pokud jde o vojenské mise, tam je situace s výcvikem jednotek jedno-

dušší, neboť v každém státě probíhá výcvik a existuje standardní velení. Jelikož jsou však operace Evropské bezpečnostní a obranné politiky zejména civilního charakteru, naskytá se **otázka kvalitního výcviku a přípravy účastníků misí**, za které nesou odpovědnost zejména jed-

notlivé členské státy Evropské unie. Unie proto vytvořila struktury pro plánování a provádění civilních misí. Zde je na místě upozornit, že v této oblasti má také Česká republika co zlepšovat. Naše země se například dosud institucionálně nezapojila do projektu EU, který je určen speciálně pro vyškolování civilních expertů pro operace EBOP v kurzech placených Evropskou komisí.

Doporučení pro budoucnost

Gender mainstreaming znamená integraci genderové perspektivy do všech existujících politik, a to i do těch, které se na první pohled jeví jako rodově neutrální. Je jedním z principů, jímž by se měly řídit **i jiné politiky EU vůči třetím zemím**, jako jsou oblast zahraničního obchodu, rozvo-

Gender mainstreaming znamená integraci genderové perspektivy do všech existujících politik, a to i do těch, které se na první pohled jeví jako rodově neutrální.

jové spolupráce a humanitární pomoci. Důsledná aplikace GM musí být rovněž prováděna ve vlastních strukturách (personální politika Evropské unie).

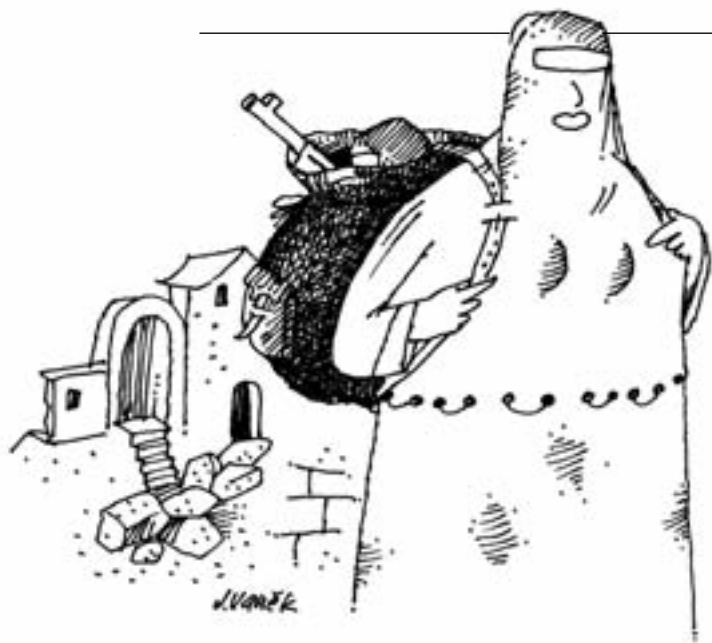
K úspěšnému provádění této metody při operacích Evropské bezpečnostní a obranné politiky je nutné disponovat **genderově senzitivními statistikami**, které nestrání jednomu z pohlaví. Jedině na základě vyvážených a separátně vedených dat je možné vytvořit výše uvedenou genderovou analýzu, na kterou by mělo navazovat konkrétní řešení.

Na uplatňování principů GM je nutno pracovat nejen v místech působení misí EBOP, ale také v **jednotlivých členských státech Evropské unie**. I tam často přetrvávají stereotypy o rolích žen ve společnosti, a v bezpečnostním sektoru zvláště (armáda, policie). Jelikož je oblast Společné zahraniční a bezpečnostní politiky dominována národními státy, je právě v této oblasti důležité pracovat v samotných členských zemích Evropské unie na uplatňování metody GM. K postupnému dosahování rovných příležitostí mezi muži a ženami lze přispět nejen prostřednictvím národních akčních plánů (jak to ostatně obligatorně ukládá Rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1325), ale také prostřednictvím podpory vzniku fungující sítě nevládních organizací, které si mohou vzájemně vyměňovat informace a příklady osvědčené dobré praxe.

Vzhledem ke skutečnosti, že se typy misí od sebe často výrazně odlišují, pokud jde o charakter i místo a kontext svého působení, je třeba **vytvářet specifická vodítka pro konkrétní operační podmínky**. Na jejich tvorbě by se měl podílet zvláštní koordinační orgán / expert (gender focal point), jenž musí být zapojen již do plánování mise na nejvyšší úrovni, tj. v týmu zvláštního zmocněnce Evropské unie pro oblast, kde se má operace uskutečnit. Dále je třeba dbát na to, aby se personál operací EBOP účastnil školení prováděných na úrovni Evropské unie, a to bez rozdílu funkce, neboť je důležité zapojit i vedoucí pracovníky, resp. příslušníky velících struktur.

Evropská unie by měla aktivně usilovat při provádění operací o to, aby byla **viditelným aktérem** v místě svého působení. Zejména v misích s cílem stabilizovat postkonfliktní situaci je důležité zapojit místní obyvatelstvo a navázat spolupráci s ženskými organizacemi. Právě EU, která je často označována za *soft power*, by měla umět těžit z toho, že se neomezuje ve své bezpečnostní a obranné politice jen na zvládání vzniklých krizí a odstraňování následných škod, nýbrž klade důraz na **samotnou prevenci konfliktů**. Právě mnohoúrovňový systém, který je v každodenním jednání EU všudypřítomný, může být proměněn v silnou stránku, podaří-li se zapojit kromě národních vlád také mezivládní organizace, regionální aktéry, nevládní organizace vzešlé z občanské společnosti a akademické kruhy.

Libor Rouček je 1. místopředseda Zahraničního výboru Evropského parlamentu a vedoucí delegace ČSSD v EP. Je zároveň odpovědným místopředsedou za uplatňování gender mainstreamingu v Zahraničním výboru Evropského parlamentu.
libor.roucek@europarl.europa.eu

řiká členka Evropského parlamentu **Jana Hybášková**. V rozhovoru s Robertem Schusterem vysvětluje, proč se právě v některých islámských státech podařilo ženám stanout v čele vlády, a vzpomíná, jak se svého času jako česká velvyslanekyně v Kuvajtu potýkala s tamním diplomatickým protokolem.

Muslimové tvrdí, že islám je vůči ženám nejtolerantnějším náboženstvím na světě. Při pohledu do každodenní praxe v některých islámských zemích vidíme ale něco jiného. Jaké je postavení žen v islámském světě?

Role žen v různých společnostech se definuje podle různých hranic. Tím chci říct, že představa, že žena v islámském světě nemá žádnou funkci, která se vztahuje k čemukoli, co by se dalo nazvat „opinion making“ nebo „decision shaping“, samozřejmě neodpovídá skutečnosti. Nástroje, jimiž plní arabské nebo islámské ženy tyto role, jsou jiné, než jaké známe z evropského světa. Jinými slovy: role ženy v islámském světě je především role, která se týká rodiny. Musíme si ale také uvědomit, že islámský svět je preindustriální společností, a proto zde má rodina úplně jiný význam než v industriální společnosti. Jinými slovy nemůžeme tvrdit, a to se čas-

„Ropa brání modernizaci arabského světa, a tím i lepšímu postavení žen,“

to objevuje, že role ženy se omezuje na rodinu, protože rodina má v tomto světě úplně jiný charakter. Rodina má daleko větší význam i jako sociální a politická struktura.

Tím chci uvést zcela konkrétní případ, kdy manželky ministrů egyptské vlády v zásadě velice přesně kormidlují své pány ministry, protože jim prostě doma řeknou, jak některé věci budou a jiné nebudou. Ta méně formálně viditelná role neznamená, že ženy vliv nemají. Ze všeho nejčastěji se to promítá právě tam, kde je veliký význam rodin, a to je především v tradičních arabských islámských společnostech, tzn. ve společnostech států Rady pro spolupráci v Zálivu – mluvím o Kuvajtu, Kataru, ale také o Saúdské Arábii. V případě, že se jedná o ženy z vlivných rodin, je samozřejmě i jejich společenské postavení úměrné postavení jejich rodiny. V době, kdy jsem žila v Kuvajtu, neplatilo ještě volební právo, které tam dneska je. Přesto ale několik šejchů z rodin Sabáhů zaujímalo významné posty. Celou dobu byla třeba ministryni školství šejcha Radžá, která dokonce nosila kalhoty a ve své pracovně kouřila cigarety, protože si to mohla dovolit, neboť byla jednou z prvořadých žen rodiny. Jinými slovy, problém není v postavení žen, ale spočívá v té ještě feudální nebo preindustriální struktuře společnosti, která nedává rovnou šanci všem, bez ohledu na původ a na bohatství.

Dá se Vámi uvedený příklad o vlivu manželek egyptských ministrů na jejich choti zevšeobecnit a říct, že ačkoli navenek ve společnostech řady arabských států dominují muži, tak uvnitř rodin rozhodují ženy?

Každopádně podle toho, co vím z vlastní zkušenosti, to ani není otázka manželství, ale je to výrazně matriarchální záležitost, tzn., že domácnost řídí matka nejstaršího syna. Velkým rodinám právě v Zálivu vládnou matky a jejich postavení je neotřesitelné, a to i při rozhodování, kdo si koho vezme nebo nevezme. Jinými slovy politika je stále ještě v mnoha ohledech rodinnou politikou. A dokonce to neplatí jenom o Zálivu, ale pokud bychom se bedlivě podívali na to, co se děje v Palestině, tak zjistíme, že do toho, jak jsou formovány vztahy mezi několika nejvýznamnějšími kmeny, matky mluví velmi intenzivně.

Jak je to u arabských žen s možností politické participace?

Existuje velký rozdíl mezi právem volit a možností být volen. Stupně pozic, do jakých mohou být v arabských státech vole-

ny ženy, se liší od státu ke státu. Státy, jež jsou bohaté, vykazují úplně jiné rysy než státy, v nichž existuje něco, co by se dalo označit za plnohodnotnou střední třídu. Tím se dostáváme k politickým právním. Zatímco v Egyptě, v Tunisku, Alžírsku, Sýrii je situace taková, že většina populace nepatří k těm nejbohatším skupinám v zemi, vznikla v těchto společnostech od 50. a 60. let nutnost, aby ženy z nižších i středních vrstev začaly pracovat. Ovšem v momentě, kdy žena začne být učitelkou, nebo vlastní květinářství, krejčovství – zkrátka v situaci, kdy musí být ekonomicky činná, aby mohla uživit rodinu, začíná se samozřejmě domáhat klasických individuálních voličských práv při ovlivňování svého okolí. Má to i zcela konkrétní důsledky. Protože se volebních procesů účastní masivně zpravidla ženy z nižších středních vrstev, tak právě proto, aby zajistily svá materiální a sociální práva, volí zpravidla levici a zpravidla mívají také tendenci k podpoře arabského socialismu. Třeba učitelka základní nebo střední školy v Tunisku je klasickým voličem tamní socialistické strany. Zcela opačnou situaci najdeme v Zálivu, kde – a já jsem tím byla sama překvapena – platí pravidlo, že čím bohat-

Jinými slovy, problém není v postavení žen, ale spočívá v té ještě feudální nebo preindustriální struktuře společnosti, která nedává rovnou šanci všem, bez ohledu na původ a na bohatství.

ší je rodina, tím má žena úplně opačnou sociálně-ekonomickou starost; ona totiž nepotřebuje otevření společnosti, nepotřebuje pracovní nebo odborářské právo, nýbrž potřebuje ochránit existující rodinný majetek. Proto je její volební chování přirozeně velmi konzervativní a dává ženám ve společnostech, jako jsou Kuvajt nebo Katar, volební právo, mělo k překvapení ce-

lého světa za důsledek, že při volbách, které tam mezitím proběhly, ženy volily fundamentalistické a islamistické síly, protože ony naopak chtějí zachování existujících pořádků a nechťejí změnu. To jsou dva velmi odlišné volební vzorce, které se u žen v islámském světě objevují. Stojí také za zmínku, že v bohatých společnostech ženy, jež

mají volební právo, nikdy nevolí ženy. Při jarních volbách do kuvajtského parlamentu se nedostala ani jedna žena; v Bahrajnu dokonce ženy volily vyloženě islamistické strany.

Kde se nachází na této škále, pokud jde o politická práva žen, Írán, jenž často bývá označován za stát, v kterém vládne islámský fundamentalismus? Tam, pokud se nepletu, patřily ženy k oporám někdejšího umírněného prezidenta Chátamiho...

Írán je přece jenom zemí s poněkud jinou společenskou historií. Íránské ženy byly vždycky daleko svobodnější než třeba ženy v Zálivu. Myslím si, že tam se v zásadě uplatňovaly velmi moderní vzorce, pokud si třeba vzpomeneme na postavení šáhovy manželky Farah Diby, tak íránská společnost byla v té době velmi moderní. Neodvažuji se soudit nic o současné íránské společnosti, protože si myslím, že je subjektem velkých mýtů. Patřím k těm, kteří se domnívají, že mýtus o íránských studentech a o postavení íránské ženy neodpovídají skutečnosti. Jsou to samozřejmě intelektuální otázky, ale domnívám se, že kdybychom dnes liberalizovali Írán, najdeme zde už zase zpátky preindustriální společnost, která se bude hodně lišit od obrazu, který bychom si o Íránu přáli mít. Ze všeho, co známe o vývoji v Íránu, víme, že zde hrají roli dvě společenské síly, v kterých neparticipují ženy. Na rozdíl od sunnitského světa má šíitský svět jakousi církevní hierarchii, již se ženy neúčastní. Znamená to, že prvotní obrana revoluce po Chomejním byla v rukou mullů, a to byla opravdu maskulinně definovaná záležitost, která dnes přechází z rukou mullů do rukou pasdaránů (strážců íránské revoluce), přičemž ani zde nehrají ženy nějakou významnější roli. Hlavní společenské síly, které Írán vykazuje, jsou opravdu maskulinní. Faktem je, že v Íránu najdete více úřednic, ministryň, žen, které pracují, ale jaký je jejich skutečný vliv na vývoj v té zemi, je otázkou. Víme, že tam byla vedena kampaň „milion podpisů“ s cílem dosáhnout zrušení zákonů diskriminujících ženy a že ženy jsou zde společensky činné, ale nakolik to je opravdu reprezentativní pro život té země, neumím odhadnout.

Je zajímavé, že se v islámském světě můžeme setkat často se ženami, které to dotáhly až do nejvyšších pater politiky. Čím to je?

Myslím, že to je hodně dáno rodinou, případně něčím jiným. Vzpomeňme na Turkyň Tansu Cillerovou, vnesenou do úřadu premiérky vojáky, vzpomeňme na Bénazír Bhuttovou, jejíž role odpovídala postavení její rodiny. Když je rodina významná, může mít žena z významné rodiny významné postavení, ale žena z nevýznamné rodiny na to nedosáhne. Tam prostě chybí sociální mobilita. Je to tím, že tamní společnosti jsou postaveny na rodinách a když se v nich umí žena uplatnit, pak jí nic nebrání. Rozhodně to ale není otevřený trh, v němž někdo, kdo má jenom ambice, energii a vzdělání, může stoupat vzhůru, ty společnosti prostě prostupné nejsou.

Kořenem řady problémů v arabském světě je bohužel ropa, která de facto zastavuje industrializaci, zastavuje vývoj arabského světa směrem k modernitě a ty společnosti jsou premoderní.

Jak vlastně obstály ženy, jež se dostaly v muslimských státech do čela vlád, v konfliktech s armádou a generalitou? Nebyla skutečnost, že to byly ženy, důvodem třeba pro jejich následný pád?

Já si naopak myslím, že Cillerovou drželi vojáci a ona byla výrazným reprezentantem tureckých vojenských elit. U Bhuttové to bylo o postoji generálů proti klanu Bhuttů, a nikoli proti ní jako ženě.

Co je podle Vašeho názoru největší překážkou, aby se zlepšilo postavení žen v islámském světě? Je to chybějící vzdělání?

Skutečně se domnívám, že to je otázka modernity tohoto světa. Díky svým velkým příjmům z těžby ropy není arabský svět paradoxně tlačěn k rozvoji vědy, výzkumu, inovaci, společenskému otevření a liberalizaci, čímž zůstává ustrnulý v jakémsi skoro předmoderním stadiu. S ním ustrnulo i postavení žen. Ať se hovoří nebo píše o otevření, demokratizaci a liberalizaci tohoto světa, tak tyto procesy zde probíhají stále relativně pomaleji než v jiných částech světa, do-

konce politické struktury v zemích Afriky a Latinské Ameriky se dnes daleko častěji otvírají ženám, než jak se otvírá arabský islámský svět. Myslím, že to skutečně souvisí s celkovým modernizačním vývojem a samozřejmě je to také otázka vzdělání, kdy ženy, které dosahují aspoň na základní vzdělání, se chovají jinak než ženy, které to základní vzdělání dokončené nemají. V arabských státech (s výjimkou Tuniska) je bohužel stále ještě vysoké procento žen, jichž se to týká. Právě na dokončení základního vzdělání směřuje i řada evropských podpůrných programů a v akčních plánech se klade velký důraz na dokončení základního vzdělání žen, ale moc se to nedaří. S tím souvisí i otázka zaměstnanosti žen, protože zaměstnaná žena se chová společensky úplně jinak než nezaměstnaná. Problémem arabského světa je, že v důsledku pomalé industrializace probíhá pomalu i tvorba pracovních míst.

Jak se na Vás jako zástupkyni cizího státu dívali v Kuvajtu v době, kdy jste tam půsila jako velvyslankyně?

To byla docela zvláštní situace, protože já jsem byla první velvyslankyně některé z evropských zemí v Kuvajtu, takže s tím souvisela řada protokolárních problémů. Nebylo to jednoduché ani pro ně, ani pro mě. Navíc v arabštině kromě toho existuje i jazykový spor, kdy nedochází k přechylování funkcí, takže mě titulovali jako „velvyslanec“, a nikoli „velvyslankyně“. Oni neřikali ani „paní velvyslanec“, ale tvrdě říkali „pan velvyslanec“, a i v angličtině jsem byla uváděna jako „Mr. Jana Hybášková“. S tím souvisí všechno ostatní, tzn., že když nemají schopnost říct „paní velvyslankyně“, tak vám také nedávají protokolární právo přednosti. Takže to, co jsem se předtím všechno naučila ve Slovinsku, tzn. chodit jako první a nechat si otevřít dveře, jsem musela v Kuvajtu úplně zapomenout, protože tam jsem byla jedinou a v diplomatickém sboru běželo všechno podle principu seniority. Když máte někde v Evropě diplomatický sbor, tak sice také platí seniorita, ale ženy mají přednost. V Kuvajtu nikoli a podle seniority jsem byla 23. velvyslanec; v tomto po-

řadí jsem seděla u stolu, tak jsem byla zvaná na akce a podobně.

Bývá postavení žen v arabském světě častým tématem jednání nebo rezolucí Evropského parlamentu?

Docela ano. My se především zabýváme jednou otázkou, která je skoro pořád na pořadu dne, a to postavení žen v Íránu, jejich kamenování, lidská práva, právo na život. Podvýbor pro lidská práva se Íránem a popravami v této zemi zabývá velmi usilovně. Probíhá to i v pozitivní podobě. Velmi účinně se to promítá do akčních plánů o vztazích s různými státy. Tak třeba v akčním plánu s Egyptem, který má hodnotu 600 milionů euro, se objevuje jako jeden ze základních požadavků zvýšení počtu dívek absolvujících základní školy. Dalším tématem je i problematika ženské obřízky, kde se velmi silně angažovala v dobách svého působení v Evropském parlamentu Italka Emma Boninová, což bylo také součástí řady našich rezolucí. Neustále hovoříme o ženských právech i ve vztahu k Turecku. Já si myslím, že Evropský parlament je zrovna institucí, která asi na to dokonce dbá víc než Rada nebo Komise.

Jak potom tyto státy na podobné rezoluce Evropského parlamentu reagují? Protestují nějak?

Každá země má jiný systém reakcí. Pamatují si, že přibližně před dvěma lety jsme přijali tvrdou urgentní rezoluci k situaci lidských práv v Egyptě, což vyvolalo obrovský rozruch. Egyptská delegace tenkrát dokonce odjela demonstrativně z Bruselu, a nemohlo tak být zahájeno další kolo jednání o prováděcích protokolech akčního plánu. Egyptská vláda si pak postupně povolávala velvyslance členských států a předseda egyptského parlamentu vystoupil s tím, že zcela odmítá zasahování Evropanů do vnitřních záležitostí Egypta, a přerušil diplomatické styky s Evropským parlamentem. Dnes už je to našťástí za námi, ale to byla jedna z takových reakcí, která byla z mého pohledu hodně přehnaná. U Turků to probíhá jinak, protože oni jsou v asociačním procesu, takže se nám spíš snaží přinášet další a další důkazy, že to není až tak hrozné,

že svým závazkům dostávají a že to není v té úrovni, jak se domníváme. Pokud jde o Írán, jeho zástupci jsou aktivní jak v Praze, tak i v Bruselu. Za mnou pravidelně chodí jejich diplomaté, kteří říkají „my si vážíme té práce, kterou pro Írán děláte, ale jenom bychom vás chtěli upozornit, že tyto a tyto detaily jsou trochu jinak“. Ale je třeba uznat, že i oni o tom komunikují. Třeba Iráčané zase naopak velmi rádi hledají pro řadu problémů u nich doma řešení v evropských modelech, takže s nimi se komunikuje dobře. V některých arabských zemích hraje ženská politika dokonce určitou roli, například Alžírčané se k tomu hodně hlásí – myslím, že sice nemají přímo kvóty, ale jsou vůči tomu vcelku pozitivně naladěni. U Palestinců je třeba zajímavé, že hnutí Hamás, které vyhrálo volby, mělo kvóty – o tom ví málokdo. Dokonce v některých volbách, při kterých figurujeme jako zahraniční pozorovatelé, mají kvótovou volební účast a měli takovou zásadu, že jedním ze tří kandidátů musí být žena.

O významu volebních misí a participaci Evropského parlamentu se v Čechách zatím mnoho nepíše, ale pakliže máme někde vynést hodnocení, že volby proběhly „svobodně a spravedlivě“, pak se velmi snažíme o to, aby volby byly reprezentativní, a hledáme cesty, jak přímo nebo nepřímou ovlivnit složení kandidátních listin. Pokud by pak někde došlo k tomu, že ženy by byly vyloženě podreprezentované, tak si neumím představit, že evropské pozorovatelské mise by byly schopny říci, že volby byly svobodné a spravedlivé. V takovém případě by se do zprávy dala informace, že účast žen taková nebyla.

Jana Hybášková vystudovala arabistiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Od začátku 90. let pracovala na ministerstvu zahraničí. V letech 1997–2001 byla velvyslankyní České republiky ve Slovinsku; v letech 2002–2004 velvyslankyní v Kuvajtu a Kataru. V současné době je členkou Výboru pro zahraniční vztahy Evropského parlamentu a členkou frakce Evropské lidové strany – Evropských demokratů (ELS-ED). jana@hybaskova.eu

Nový prezident Spojených států amerických

1 Jak hodnotíte zvolení Baracka Obamy americkým prezidentem?

KK: Mám určitě radost, a to hlavně z toho důvodu, že se ukázalo, že americké voliče nelze dlouhodobě zmámit zjednodušenou rétorikou nenávisti, boje a strachu. Díky George W. Bushovi začalo mít hodně lidí na USA zkreslený a zjednodušený pohled. Obamovo zvolení jasně ukázalo, že je to zajímavá a různorodá země, která má výraznou schopnost proměňovat se, aniž by se přitom muselo třeba střílet.

JV: Jednoznačně pozitivně z celé řady důvodů, které ani nemají společného jmenovatele. Pořadí, v nichž je vyjmenuji, je spíše intuitivní.

Za prvé osm bushovských let evidentně republikány víc než vyčerpalo. Amerika potřebuje impuls, který jí nedají – to za druhé. Za třetí si sice velmi vážím Johna McCaina, ale tandem McCain-Palinová mi připadal nejen nesourodý, nýbrž dokonce riskantní. Za čtvrté soudím, že obamovské Spojené státy budou mít blíž k Evropě. Za páté, Obama nebude při řešení odchodu z války v Iráku mít ruce poněkud

svázané tím, že ji zahájil. Za šesté – jde přece o ekonomiku, a když se ohlížíme do dějin, musíme konstatovat, že to jsou demokratičtí prezidenti a jejich experti, kteří dávají americký rozpočet do pořádku, ne republikánští, ti ho odevzdávají ve větším schodku. A konečně, Amerika by těžce utrpěla na morální věrohodnosti, kdyby po tak dlouhodobém a tak přesvědčivém náskoku v kampani Američané za plentou potvrdili, že se jim líbí jen možnost mít černého prezidenta, ne ten fakt.

2 Jak těžké bude pro nového pána Bílého domu prosadit svou politickou agendu

v Kongresu vzhledem k výsledkům voleb do Sněmovny reprezentantů a části Senátu?

KK: Vzhledem k tomu, že demokraté mají většinu jak ve Sněmovně reprezentantů, tak v Kongresu, zbývá republikánům k blokování zákonů pouze instituce tzv. filibusteru (obstrukce formou nekončících projevů – pozn. red.) v Senátu, která se navíc nedá používat pořád. Neza-

Kryštof Kozák

Obamovo zvolení jasně ukázalo, že je to zajímavá a různorodá země, která má výraznou schopnost proměňovat se, aniž by se přitom muselo třeba střílet.

pomínejme ale na to, že i v Demokratické straně je více názorových proudů a protichůdných zájmových skupin – třeba v prvním období prezidenta Clintona byla situace pro demokraty na první pohled stejně příznivá, a stejně se mu nepodařilo přes velkou snahu prosadit zásadní reformu zdravotnictví.

JV: Na první pohled by ho měl takto zvolený Kongres jednoznačně podporovat, pokud se tedy bude držet priorit, které deklaroval: řešení krize ekonomiky a snížení daní střední třídě, snížení energetické závislosti, systém zdravotní péče, restrukturalizace daňového systému a vzdělání.

Jaroslav Veis

Tandem McCain-Palinová mi připadal nejen nesourodý, nýbrž dokonce riskantní. Soudím, že obamovské Spojené státy budou mít blíž k Evropě

Jenže nic nevyjde podle plánu: co až dojde na problém imigrace?

3 Bylo něco, co Vás na uplynulé volební kampani překvapilo, ať už v negativním, nebo pozitivním duchu?

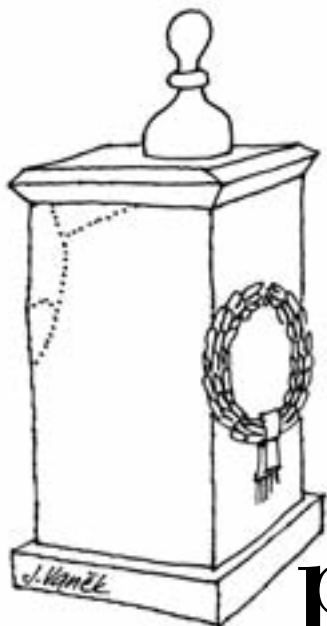
KK: V podstatě mě příjemně překvapilo, že se otázka ještě tvrdšího postupu vůči ilegálním imigrantům a další opevňo-

vání hranice z Mexikem nestala jedním z důležitých bodů kampaně. Zejména z řad některých republikánů se totiž v primárních volbách ozývaly hodně netolerantní až rasistické názory, které pak ustoupily spíše do pozadí. V negativním smyslu mě překvapilo, že Kaliforniáné v referendu schválili tzv. Návrh č. 8, který znovu zakazuje sňatky homosexuálů. I Kalifornie se tedy ukázala jako trochu složitější, než její mediálně stereotypizovaný obraz.

JV: Sledoval jsem ji vskutku jen zpovzdálí, takže je dost možné, že kdybych jí byl vystaven v plné intenzitě, ledacos v mém hodnocení by se mohlo změnit. Nicméně: hodnotím ji pozitivně, protože jsem očekával, že bude špinavější. Oceňuji roli moderních technologií a internetu, které politiku do jisté míry demokratizují, zároveň ovšem posilují obavy, že marketing je v každé další kampani důležitější než obsah politiky.

Kryštof Kozák působí na katedře Amerických studií Institutu mezinárodních vztahů Fakulty sociálních věd UK. krystofkozak@yahoo.com

Jaroslav Veis je publicista, v současné době poradce Petra Pitharta v senátu PČR. jaroslav@veis.cz

Co přinesly rakouské parlamentní volby?

Poslední zářijová neděle byla u našich jižních sousedů ve znamení předčasných parlamentních voleb. A nezůstal přitom kámen na kameni. Jaký výsledek přinesly a koho lze označit za jejich vítěze a poražené? A kam bude Rakousko kráčet v budoucnu?

Konec velké koalice

Vnitropolitická scéna podalpské země procházela od posledních parlamentních voleb v roce 2006 bouřlivým vývojem. Předseda vítězné *Sociálnědemokratické strany Rakouska (SPÖ)* Alfred Gusenbauer zvolil variantu velké koalice, tj. spolupráci s *Rakouskou lidovou stranou (ÖVP)*. Ačkoli mohl jednat z pozice silnějšího partnera, lidovcům neustále ustupoval, a dokonce jim přenechal klíčová ministerstva, například financí či zahraničí, takže si právem vysloužil kritiku z vlastních řad.

Na druhé straně však většina obyvatel Rakouska velkou koalici vítala. Očekávala vládu se silným mandátem, která se nebude muset spoléhat na několik nejistých hlasů z řad „přeběhlíků“ nebo zákonodárců typu „kam vítr, tam plášť“. Netrvalo dlouho a z koaličního tábora zazněly první disharmonické tóny. Jednou kvůli daňové reformě, podruhé kvůli údajně podivným praktikám lidoveckých členů na ministerstvu obrany. Rozmíšky a hádky uvnitř vlády patřily k dennímu pořádku a obě strany se začaly poohlížet po jiných partnerech.

Již v březnu 2008, po dolnorakouských zemských volbách, kdy s přehledem vyhrála ÖVP a SPÖ utrpěla těžké ztráty, začala většina médií i někteří politologové spekulovat o možnosti brzkého rozpadu koaliční formace. Socialisté následně zaznamenali další neúspěchy a Gusenbaue-

Tabulka: Porovnání výsledků voleb 2006 a 2008

Kandidující subjekt	Procenta obdržených hlasů '06	Počet získaných mandátů '06	Procenta obdržených hlasů '08	Počet získaných mandátů '08	Rozdíl 2006–8 (% hlasů)	Rozdíl 2006–8 (mandáty)
SPÖ	35,3	68	29,3	57	-6,0	-11
ÖVP	34,3	66	26,0	51	-8,3	-15
FPÖ	11,0	21	17,5	34	+6,5	+13
BZÖ	4,1	7	10,7	21	+6,6	+14
Zelení	11,1	21	10,4	20	-0,7	-1
LIF	-	-	2,1	-	+2,1	-
Fritz	-	-	1,8	-	+1,8	-

rova popularita prudce klesala. Nejsilnější levicová strana zatáhla záchrannou brzdu v pravé chvíli. Odvolala Gusenbauera z funkce předsedy, v níž ho nahradil dosavadní ministr dopravy perspektivní Werner Faymann.

Volební průzkumy a pnutí uvnitř SPÖ povzbudily ÖVP k velmi riskantnímu kroku – k vypovězení „sňatku z rozumu“ a iniciování předčasných voleb. V nich chtěl předseda lidovců Wilhelm Molterer vyhrát a napříště zcela určovat rytmus vládnutí. Nepochybně tím sledoval rovněž utlumení kritických hlasů z vlastních řad, které mu vyčítaly, že není skutečným lídrem strany a je ve vleku bývalého kancléře a „šedé eminence“ lidovců Wolfganga

Schüssela. Pohár trpělivosti u ÖVP přetekl poté, co jejich koaliční partner požadoval lidové hlasování o Lisabonské smlouvě, ačkoli ji předtím schválily obě komory parlamentu. Paralelně ztroskotaly koaliční rozhovory o reformě zdravotnictví. Molterer obvinil sociální demokracii ze „ztráty orientace a prázdnoty vedení“. Vláda nevýrazného Alfreda Gusenbauera padla. V úřadu vydržela 543 dní – nejméně ze všech rakouských kabinetů od skončení druhé světové války.

Vítězové a poražení

Spolkový prezident vypsál na 28. září předčasné volby, které přinášely hned několik novinek. Poprvé v nich mohli vybi-

Dva vítězové zářijových voleb do rakouské Národní rady: Předseda sociálních demokratů Werner Faymann (vlevo) a šéf populistické strany Svobodných Heinz Christian Strache.

Dominic Ebenbichler, Globe Media/Reuters

rat své zástupce do Národní rady občané starší šestnácti let. Funkční období parlamentu bylo prodlouženo ze čtyř na pět let a na spolkové úrovni kandidovalo rekordních deset politických formací. Nejmarkantnějším rysem voleb 2008 je ovšem něco docela jiného – propad dvou tradičně nejsilnějších stran, vzestup populistů a setrvání pěti subjektů v parlamentu. Lidovci a sociální demokraté dosáhli nejhorších výsledků od roku 1945, na druhé straně velmi posílily formace nacházející se v pravé části politického spektra – *Svobodná strana Rakouska (FPÖ)* a *Svaz pro budoucnost Rakouska (BZÖ)*. Pokud by totiž Svobodní i Svaz kandidovali společně, obsadili by druhé místo, a to jen s těsným odstupem za vítězem. Celá situace tak nápadně připomíná volby z roku 1999. (Viz tabulka.)

Na první pohled může vzestup populistické pravice ve vyspělé a prosperující zemi, jako je Rakousko, překvapit. Nelze jej však považovat za pouhý konjunkturální jev, neboť byl umožněn třemi hlavními příčinami.

První z nich je dvouleté období existence velké koalice. Občané měli plné zuby neustálého vládního handrkování. Časem došli k závěru, že koalice je zaměstnaná jen sama sebou, a nikoli problémy lidí.

Proto začali naslouchat více těm, kteří slibovali změnu k lepšímu, „čerstvý vítr“, boj s inflací a tlustou čáru za politickými hádkami. Z toho těžily opoziční strany schopné integrovat nespokojené a frustrované voliče, především FPÖ a BZÖ. Vsadily na líbivou a agresivní rétoriku, naopak v tomto směru prakticky zcela selhali Zelení.

Druhým důvodem je jeden z nejvýraznějších trendů současného rakouského stranického systému – rostoucí fluktuace voličů a s tím související drobní stabilní voličské základny daného politického subjektu. O tom, které straně nakonec dají Rakušané hlas, rozhodují mnohem více nestálé individuální preference než vědomí loajality k ní. Uvedme jeden příklad za všechny. Podle průzkumu vídeňského Institutu pro výzkum trhu se celá jedna třetina voličů rozhodla až krátce před poslední zářijovou nedělí.

Třetí důvod bych spatřoval v průběhu volební kampaně. K vítězství sociální demokracie přispěla osobnost Wernera Faymanna a tzv. antizdražovací balíček, kterým strana reagovala na růst cen. Lidovci nakonec neudrželi počáteční předvolební náskok před socialisty a jejich iniciativní krok – rozpad koalice – voliči potrestali. ÖVP jednoznačně nezvládla volební kam-

pañ. Nenašla profilující téma a Wilhelm Molterer se ukázal jako nevýrazný vůdce, který nedokázal na lidi zapůsobit nejenom na předvolebních mítincích, ale ani v televizních debatách. A právě v působení na voliče prostřednictvím sdělovacích prostředků a novin zaostávaly velké strany za populistickou pravici. Kromě toho sáhly SPÖ i ÖVP chybně k nečekaně libivé rétorice. Socialisté na posledním zasedání dosluhujícího parlamentu rozdávali prakticky všem, lidovci pořádali proticizinecké a protiimigrační tirády. V tom, komu slíbit víc, jsou sběhlejší Svobodní a Svaz. Mnoho Rakušanů si oprávněně řeklo: „Tak na co volit kopii, když je tady originál.“

Vůdce FPÖ Heinz Christian Strache vsadil na osvědčené metody svého předchůdce Jörga Haidera – značnou mediální prezentaci, dobře znějící hesla a tažení proti velké koalici. Nic nepodcenil. Prostřednictvím několika stovek plakátů se usmíval ve vídeňském metru, na dálničním odpočívadle nebo na ulici idylického hornorakouského městečka a v tomto ohledu předčil všechny konkurenty. Lidem v podalpské zemi připomínal Haidera v dobách největší slávy.

A právě často odepisovaný korutanský hejtman předvedl, že nepatří do starého železa. Opustil Svobodné a založil si Svaz pro budoucnost Rakouska. Takticky se stáhl z jeho vedení, ale neustále tahal za důležité nitky. Když BZÖ dosahovala v předvolebních průzkumech stěží čtyři procenta, tedy balancovala na hranici potřebné ke vstupu do Národní rady, byl zvolen volebním vůdcem a nedlouho poté jednomyslně rovněž předsedou strany. A předvedl velmi účinnou volební kampaň. Absolvoval řadu střetnutí s občany, stiskl mnohé ruce. Navíc mohl vydávat za vzor pro celé Rakousko své výsledky coby zemského hejtmána v Korutanech. Haider podle mého názoru neuvažoval nad návratem do spolkové politiky, spíš se do budoucna chtěl soustředit na obranu svých pozic v Korutanech. Osud Svazu je po jeho tragickém skonu v polovině října značně nejistý, neboť žádná současná rakouská strana nebyla tolik závislá na jediné osobě. Za velmi pravděpodobné považují proto budoucí sloučení Svobodných a Svazu.

Zdroje

- Sora, Wählerstromanalyse Nationalratswahlen 2008, dostupné z www.sora.at
- GfK, Institut für Marktforschung, Pressemeldung, Die Wahlanalyse 2008, dostupné z www.gfk.at
- Der Standard online, www.derstandard.at
- Die Presse online, www.diepresse.com
- Wiener Zeitung online, www.wienerzeitung.at

Zelení vstoupili do volebního klání s tradičními tématy – ochrana životního prostředí, trvale udržitelný rozvoj a jasné NE jaderné energii – s tradičním vůdcem Alexandrem van der Bellem. Jeho cíl dosáhnout 15 procent hlasů zůstal nenaplněn. Podle výzkumu Institutu pro sociální výzkum a analýzu strana ztrácí mobilizační schopnost. Každý šestý „zelený“ volič z roku 2006 totiž zůstal doma. Zdá se, že jejich voličský potenciál je vyčerpán, a pochopil to i pragmatik van der Bellen. Odstoupil a své nástupkyni Evě Glawischnigové zanechal nezáviděníhodné dědictví. Ve straně mohou propuknout frakční boje z „opoziční frustrace“. Zelení jsou zastoupeni v parlamentu již od roku 1986, ale ještě nikdy nepřevzali vládní odpovědnost. Předvolební průzkumy dávaly malou šanci k překonání čtyřprocentní hranice i dvěma malým politickým formacím – *Liberálnímu fóru (LIF)*, které se v polovině 90. let krátce objevilo v parlamentě, a straně bývalého lidovce Fritze Dinkhausera (*Fritz*). Jak ukazují jejich volební výsledky, na rakouském volebním trhu není zájem nejenom o staronové, nýbrž ani o nové politické hráče.

Jak dál?

Ačkoli si krátce před volbami dvě třetiny Rakušanů nepřály znovuoobnovení velké koalice, lze ji považovat za aktuálně nejpravděpodobnější variantou dalšího vývoje, poněvadž Werner Faymann, pověřený sestavením vlády, právě spolupráci s lidovci vehementně prosazuje. Kromě toho nesmíme zapomenout ještě na jeden významný faktor. Wilhelm Molterer vyvodil z katastrofální porážky mateřské strany správný důsledek – odstoupil z předsednické funkce, kde ho nahradil dosavadní ministr životního prostředí Josef Pröll, což je vnímáno jako signál ke kooperaci se socialisty. Pokud Faymannova mise ztroskotá, pak považují za nejpravděpodobnější koalici ÖVP, FPÖ, BZÖ. Otázkou zůstává, zda se tím podaří zdiskreditovat populisty, nebo naopak ti přesvědčí voliče o nekompetentnosti lidovců. V takovém případě můžeme označit za muže budoucnosti Heinze Christiana Stracha. Jak je vidět, v Rakousku nebude nouze o napětí ani v budoucnu.

Miroslav Šepták vystudoval historii a politologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, v současnosti působí jako interní doktorand na Ústavu světových dějin na téže fakultě. Zabývá se politickým a stranickým systémem německy mluvících zemí. Septak@seznam.cz

Lukáš Novotný

Politické zemětřesení v Bavorsku

Laurel a Hardy. Tak je karikovali političtí protivníci. Často tak i působili. A ve své straně si tak nutně museli připadat. Řeč je o dvojici Günther Beckstein a Erwin Huber, dnes již bývalém ministerském předsedovi spolkové země Bavorsko a bývalém předsedovi vládnoucí Křesťansko-sociální unie (CSU). Oba pánové zaplatili za politický neúspěch. Svou stranu totiž přivedli do politického suterénu pod padesátiprocentní hranici. CSU truchlí, bavorský mocenský monopol se rozpadá.

Jiná strana by při obdržení 43 procent ve volbách jásala a slavila zasloužené vítězství. Získat tak dobrý výsledek je totiž v dnešních moderních demokraciích velmi neobvyklé. To ovšem neplatí o bavorské Křesťansko-sociální unii. Ta naopak bije na poplach, vynutila si pád šéfa strany Erwina Hubera a lídra kandidátky a dosavadního předsedy bavorské vlády Günthera Becksteina a osočuje se na svou sesterskou CDU za její politiku v Berlíně v rámci velké koalice. Huber se odporoučel tři dny po volbách, Beckstein ho následoval takřka vzápětí, po dalších dvou dnech. Důvod je jediný: CSU ztratila svou dominantní pozici a musí si po 46 letech hledat koalici.

Odstupující bavorský premiér Günther Beckstein (vlevo) symbolicky vítá před úřadem vlády svého nástupce Horsta Seehofera.

Michaela Rehle, Globe Media/Reuters

ního partnera. Prohra vůbec nehraje do karet sesterské CDU, pro její předsedkyni a spolkovou kancléřku Angelu Merkelovou je to to poslední, co by si mohla rok před prezidentskými a parlamentními volbami přát. Podívejme se detailně, co že se to v nejspěšnější spolkové zemi Německa vlastně stalo a jaké jsou příčiny současného stavu.

Je těžké stanovit, kde je třeba začít hledat příčiny aktuálního volebního výsledku CSU. Důvodů je více a souvisejí za prvé se způsobem vedení strany, za druhé se strategií zvolenou ve volební kampani, za třetí s celkovým stylem politického vedení Bavorska a za čtvrté s celostátní politikou.

Stín Strauße a Stoibera

Němečtí političtí komentátoři se vesměs shodují na tom, že s odchodem bývalého bavorského premiéra Edmunda Stoibera CSU definitivně opustil duch legendárního premiéra Franze Josefa Strauße. Dlou-

holetý bavorský premiér měl se Straußem skutečně hodně společného. Nejenže se sám označoval za jeho žáka, nýbrž dokončil to, co jeho učitel započal: proměnu kdysi zemědělského Bavorska v oblast, kde sídlí úspěšné průmyslové koncerny a špičkové univerzity, kde panuje nízká nezaměstnanost a vysoká kvalita života. Stejně jako Strauß byl i Stoiber nesmírně pracovitý. Günther Beckstein o něm kdysi řekl, že by dal přednost silnému svazku spisů než hezké nahotince.

Stoiber však nebyl vždy jen úspěšný stratég, nýbrž udělal i několik osudových chyb, které ho později stály politickou kariéru. Jednou z nich bylo neúspěšné tažení na post spolkového kancléře v roce 2002. Sotva se uzavřely volební místnosti, začal slavit svůj úspěch opřený prvními povolebními výsledky. Nakonec však vítězství slavil sociálnědemokratický protivník Gerhard Schröder. Následujícího roku sice ještě Stoiber famózně triumfoval

v bavorských volbách, když dosáhl takřka dvoutřetinového volebního výsledku, což byl významný historický úspěch. Ani druhé tažení bavorského knížete na Berlín však nebylo úspěšné. A stalo se mu osudným. Po volbách z roku 2005 si Stoiber v nové spolkové vládě velké koalice CDU/CSU a SPD nejdřív vybojoval funkci „superministra“ hospodářství s rozsáhlými pravomocemi. Na poslední chvíli si to ale rozmyslel a vrátil se do Mnichova. Jenže tam už s ním nepočítali.

Stranická základna byla s jednáním svého předsedy nespokojena, mnozí se mu za jeho nerozhodný postoj vysmívali. Záhy mu podlomila nohy energická spolustranička Gabriele Pauliová, která ho obvinila z toho, že se měl snažit získat kompromitující fotografie z jejího soukromí. Krátce předtím, než v druhé polovině roku 2007 odstoupil, se volební zisky jeho strany ve výzkumech veřejného mínění pohybovaly na dvou třetinách výsledku

z posledních voleb: 65 procent občanů Bavorska si přálo jeho výměnu na obou postech. Stoiber byl skutečně žábou na prameni, neboť teprve po jeho vynuceném odstoupení se zastavil pokles členské základny a počet začal stoupat (na současných 170 000). Vše nasvědčovalo tomu, že CSU projde nutnou personální očistou a stane se pro Bavorsko opět atraktivní politickou silou.

Proměna společenské dynamiky

Avšak změny se nekonaly, a pokud ano, tak spíše k horšímu. Po poměrně jednoznačném stranickém hlasování se stranického vesla ujal nevýrazný Stoiberův spolupracovník a ministr financí Erwin Huber. Ministerským předsedou se stal Günther Beckstein. Huber měl velké cíle, chtěl to dotáhnout až na některé silové ekonomické ministerstvo na spolkové úrovni. Jenže ani k tomu nedošlo a asi nedojde. Prohra CSU jde totiž značnou měrou na jeho vrub. Huber byl zcela jistě nejslabším předsedou CSU v její historii s nejslabším potenciálem pro oslovení voličů. V listopadu 2008 navíc v důsledku miliardových ztrát zemské banky BayernLB rezignoval i na svou poslední významnou politickou funkci – post bavorského ministra financí. Reagoval tak na skutečnost, že s více než šesti miliardami euro zadlužená banka se jako vůbec první německý bankovní dům obrátila o pomoc ze zdrojů ze státního krizového balíčku. Bavorsko hrdé na stav své ekonomiky tím definitivně zklamal a poroučel se.

Beckstein s Huberem nepochopili, že Bavorsko prošlo v posledních letech značnou proměnou. Těchto změn je několik a jsou to zároveň i výrazné proměny politické kultury v Bavorsku.

Výzkumy veřejného mínění po volbách ukazují, že volby značně polarizovaly společnost: 72 procenta Bavorů považuje výsledky za dobré. Domnívá se tak i 54 procenta voličů CSU. I tyto občané tedy chtějí, aby byl nově narýsován stranický systém Bavorska včetně vládní odpovědnosti.

Volby do bavorského zemského sněmu z 28. září tato očekávání přinesly. Již nestačilo vést víceméně standardizovanou

volební kampaň v pivních stanech s tupláky v ruce, obracet se na tradiční voličské skupiny a slibovat, že v Bavorsku zůstane vše při sterém a budou zde zachovány lidové zvyky a tradice. To ještě prošlo Stoiberovi, jeho nástupcům ovšem nikoli. Navíc se političtí komentátoři domnívají, že Stoiber sice uměl ve vhodnou chvíli zapózoovat s püllitrem piva v ruce, dokázal však zároveň vést pestrou a intelektuální kampaň, vhodně vybíral témata, uměl komunikovat s médii i s různými voličskými skupinami a byl vynikající řečník. Nic z toho Beckstein a Huber nezvládli. Hlavně se jim nepodařilo oslovovat nové voličské skupiny, zejména silné skupiny menšin a cizinců, díky nimž také Bavorsko hospodářsky vzkvétá. Ani městské obyvatelstvo a mladá generace se jednoduchou a tradicionalisticky vedenou kampaní necítilo být dostatečně osloveno. Navíc: Bavoři sice své politické elitě leccos dokáží odpustit, co je však pro ně nepředstavitelné, je, aby reprezentanti „svobodného státu“ působili navenek směšně. A to se v případě Becksteina a Hubera stalo.

V posledních letech se značně proměňují tradiční voličské skupiny CSU. A s nimi se mění i celé Bavorsko. Bavoři jsou dnes nejen tradiční patrioti, nýbrž i dynamičtí a pokrokoví světoobčané. Jaká zem, takové lidé. Na tuto proměnu společenské dynamiky nedokázalo nové stranické vedení CSU dostatečně zareagovat. Nezvládlo oslovovat nové voličské skupiny a přicházet s novými tématy. Bavorsko si například zaslouží spíše pružnější přijímání cizinců než restriktivní politiku vůči nim, kterou konzervativní vedení CSU vehementně prosazovalo.

Voliči chtějí stranickou pestrost

Voliči dali bavorské politice nejednoznačně čitelný verdikt: na jedné straně sice chtějí korigovat mocenskou architekturu,

na straně druhé ovšem nechtějí žádnou výraznou změnu politického kurzu. To je velmi dobře patrné z toho, že řada bývalých stoupenců změnila CSU za stranu Svobodní voliči (G. Pauliová) nebo za liberální Svobodné demokraty (FDP), tedy za politicky blízká uskupení a za potenciální koaliční partnery CSU. Od tohoto zpestření politického prostředí si slibují, že bavorská politika bude pluralizovaná a že dostane nový vítr do plachet. Politická pestrost se tak v Bavorsku objevuje nikoli pouze na bavorské politické levici (SPD, Zelení a Strana levice), nýbrž nově i na pravici.

Ve stínu posledních voleb se zcela zapomnělo na další významný údaj veřejného mínění – 83 procenta Bavorů je CSU vděčných za to, že Bavorsko je díky ní tak silné. Ovšem ti samí voliči si nadále nepřejí jednobarevnou vládu a chtějí, aby CSU byla korigovaná koaličními partnery. I voliči křesťanských sociálů uznávají,

že je třeba vstoupit do koalice. Snad je to způsobeno tím, že vidí, že je třeba konzervativní program CSU liberalizovat. Diskuse o koaliční vládě a výsledný koaliční program může být oním očekávaným výsledkem.

Proto bylo Becksteinovou a Huberovou velkou chybou, že ve volební kampa-

ni vsadili na nutnost přesvědčit voliče o tom, že mají vládnout sami a bez koaličních partnerů. Přitom již před volbami věděli z výsledků veřejného mínění, že více než 70 procent Bavorů si přeje vidět v zemském sněmu ještě další strany.

Bavorsko vykazuje fantastickou bilanci. Země patří k nejvyspělejšími evropským regionům, sídlí zde strategicky významné firmy, je centrem moderního výzkumu, má nejvdělanější studenty z celého Německa. Každý bavorský občan si však na úspěch již zvykl a nedovede si představit nic jiného. Superlativy jaksí zevšedněly, čímž CSU ztratila své výjimečné postavení. Úspěchy patří minulosti a nejsou již

Superlativy jaksí
zevšedněly, čímž
CSU ztratila své
výjimečné postavení.
Úspěchy patří
minulosti a nejsou již
bezprostředním
měřítkem pro
budoucnost.

bezprostředním měřítkem pro budoucnost. To je pro CSU smutné zjištění, s kterým se musí vypořádat.

Hledání nových cest k voliči

Vše definitivně nasvědčuje tomu, že tradiční pouto CSU a bavorského životního stylu se rozpadá, tedy alespoň v té klasické podobě. Životní styl Bavorů se značně proměnil a je třeba na to vhodně zareagovat. Ty skupiny obyvatelstva, které chtějí nově definovat vztah s CSU a byly zklamány z toho, že se to do voleb nepodařilo, se odklonily k FDP nebo ke Svobodným voličům. Současný propad je částečně „odplatu“ za vysoký volební zisk z minulých voleb, voliči rádi vyrovnávají a nemají rádi jasná vítězství. CSU by výsledek měla interpretovat jako pokárání od voličů a měla by hledat nové způsoby komunikace s nimi. Měla by však počítat i s tím, že se jí už nemusí povést, aby vládla sama. Dnešní voliči – a o bavorských to platí jistě také – začínají být stále více heterogenní a nečitelní.

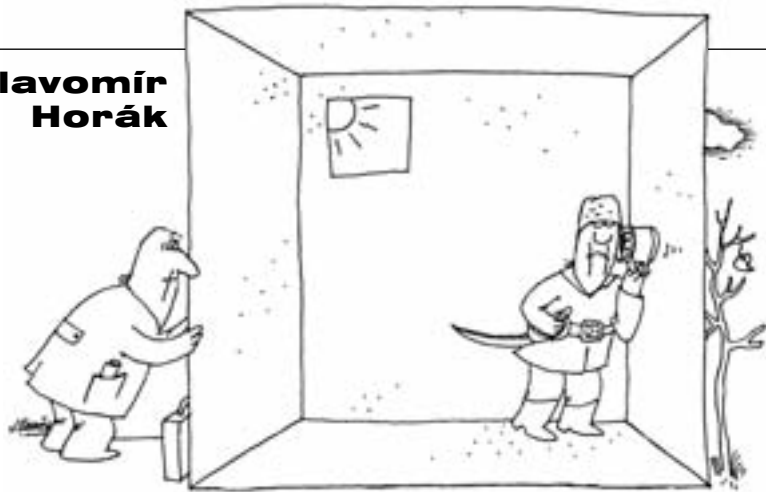
Každé zemské volby jsou více či méně ovlivněny i celorepublikovým politickým klimatem. I na to CSU doplatila. Podle výzkumů totiž občané ve většině projevují nesouhlas s velkou koalici v Berlíně. Křesťansko-sociální unie za to zaplatila jako první.

V současné době je situace v bavorské politice stále ještě značně nepřehledná. CSU vsadila na Horsta Seehofera, dosavadního spolkového ministra zemědělství. Od něho očekává, že stranické politice vrátí kredit, který měla za Stoibera. Seehofer se projevil ihned po svém návratu do Mnichova jako muž činu: stihá zachraňovat bavorské banky před krizí, vede koaliční jednání o vzniku bavorské vlády s FDP a ještě vyzývá CDU v Berlíně k větší nekompromisnosti vůči SPD. „Chci sdělit koalici v Berlíně, že se vládní aliance skládá ze tří stran,“ řekl před nedávnem. To je přesně to, co voliči chtějí slyšet. Chtějí, aby hlas Bavorska zněl silně a sebevědomě, a to nejen v Bavorsku, ale i na spolkové úrovni. Za Becksteina a Hubera to žádný silný hlas nebyl, spíše hlásek.

Nový bavorský premiér Seehofer moc dobře ví, že to v koalici s FDP nebude mít lehké. Po letech nebude jeho strana vládnout sama a bude se muset učit tomu, co již skoro zapomněla: politickému dialogu s partnery. Proto se Seehofer a jeho zkušenosti s vyjednáváním v berlínském Bundestagu CSU náramně hodí. Uvidíme, jak se mu podaří ujmout žezla bavorského „svobodného státu“ a skloubit princip silného státu a svobodné ekonomiky.

Lukáš Novotný pracuje v Sociologickém ústavu AV ČR. Lukáš.Novotny@soc.cas.cz

Slavomír Horák

Přinese nová ústava změnu v Turkmenistáně? Dověšení konsolidační fáze režimu prezidenta Berdymuhammedova

Po téměř dvou letech od smrti prvního turkmenského prezidenta Saparmurata Türkmenbašihov/Nijazova v prosinci 2006 došlo v Turkmenistáně k řadě změn, které upevnily postavení nového prezidenta Gurbangulihov Berdymuhammedova. Lze konstatovat, že v Turkmenistáně byly v této době položeny základy novému personalizovanému režimu, byť ne v takové bizarní podobě.

Předešlým byly odstraněny absurdní defekty předchozího režimu a celkově došlo k odklonu od kultu osobností prvního prezidenta, zároveň však došlo k upevnění nové ideologie tzv. *Velkého obrození*, v níž je sice prezident ústřední postavou, avšak prozatím nedisponuje tak výrazným kultem osobnosti jako jeho předchůdce.

Dalším logickým krokem konsolidace nového osobnostního režimu se stala změna ústavy, jež měla upevnit institucionální rámec režimu. Není proto divu, že je napsána „na míru“ prezidentu Berdymuhammedovi a jeho současné pozici v zemi. První změny se uskutečnily narychlo v prosinci 2006, kdy

byly změněny některé články ústavy tak, aby Berdymuhammedov mohl vůbec kandidovat ve volbách a aby – alespoň teoreticky – mohla být zachována jistá právní legitimita budoucího prezidenta.

Zrušení Halk Maslahaty

Proces vypracování nové ústavy byl fakticky odstartován na jaře 2008. Pro politickou kulturu postsovětského Turkmenistánu je příznačné, že tato akce byla symbolicky zahájena položením základního kamene Památníku Ústavy v severní části Ašgabadu/Ašchabádu. Tento monument má zároveň sloužit jako muzeum dějin nezávislého Turkmenistánu. Vyhlášení a posouzení nové redakce ústavy bylo rovněž prováděno ceremoniemi, tradičními pro autoritářské režimy – „celonárodní“ posouzení s připomínkami ze všech koutů země (obvykle je vymýšlejí redaktori novin a časopisů). Ve skutečnosti však publikace nového návrhu ústavy vyvolala pouze slabou diskusi a zájem obyvatel Turkmenistánu.

Klíčovým prvkem ústavní reformy se stalo zrušení institutu Halk Maslahaty (Lidové shromáždění), který v sobě spojoval prvky výkonné, zákonodárné i soudní moci. S ohledem na tuto skutečnost lze proto hovořit spíše o nové ústavě než o její pouhé redakci, neboť institut Halk Maslahaty se odrážel prakticky ve všech částech turkmenské ústavy. Poprvé v nezávislém Turkmenistánu došlo k reálnému oddělení tří základních složek moci. Zároveň byly z ústavy odstraněny zmínky o ostatních „pseudotradičních“ organiza-

cích, které tvořily součást bývalého Halk Maslahaty – například hnutí Galkynyš či Rady stařešinů. V zákonodárné rovině to znamená především znovuoobrození funkce parlamentu (Medžlisu), který bude mít 125 poslanců a bude opět relativně standardním zákonodárným orgánem.

V rámci institutu prezidenta zůstává „věčná a nezměnitelná“ prezidentská forma vlády (článek 116). Zároveň si prezident ponechává právo vydávat zákonné dekrety bez schválení Medžlisem (článek 54), což je opět klasický prvek autoritářských systémů, který našel uplatnění v řadě postsovětských zemí. Turkmenický režim se ani nesnaží předstírat demokratičnost ústavy, když zcela vynechává formulaci o omezení prezidentského mandátu na obvyklé dvě funkční období. Prezident tak může být volen fakticky doživotně, přestože volby by teoreticky mohly být budoucím katalyzátorem změn na prezidentském postu.

Na první pohled by měl být prezident pod větší kontrolou parlamentu. Dokonce mu podle článku 57 může být vyslovena nedůvěra třemi čtvrtinami hlasů (v případě nemoci „pouze“ dvěma třetinami hlasů). Avšak za současného stavu, kdy jsou volby pouhou formalitou, lze jen velmi těžko předpokládat, že k něčemu podobnému dojde. Možnost odstranění

prezidenta je tak vymezena podobně jako v jiných autoritářských systémech (například v sousedním Uzbekistánu či Kazachstánu). Kromě toho, prezident podle článku 53, odst. 8 ovládá Ústřední volební komisi, což znesnadňuje technické provedení jakýchkoli voleb, které by teoreticky vedly k odstranění stávajícího prezidenta. Zajímavé je i prodloužení nutné délky pobytu v zemi a praxe ve státních orgánech pro výkon úřadu prezidenta z deseti na patnáct let. Tato podmínka opět

Přes přijetí ústavy však v turkmenském prostředí bude i nadále problematická implementace daného právního rámce do politické reality.

vyklučuje jakoukoli právní možnost kandidatury opozičních představitelů v zahraničí i v samotném Turkmenistánu.

V případě přechodu vlády od jednoho prezidenta ke druhému si zachovaly platnost

ustanovení z prosince 2006 o roli Bezpečnostní rady státu, která fakticky vybírá nástupce prezidenta z řad vicepremiérů (článek 58).

Nelze si také nevsimnout, že na rozdíl od změn ústavy z roku 2005 si prezident opět přisvojil právo jmenovat *hakimy* (gubernery) regionů, kteří jsou tak považováni za přímé zástupce prezidenta ve *welajatech* (regionech). Tímto způsobem se de facto legalizuje dosavadní praxe, v jejímž rámci byli na místech zvoleni *maslahaty* (místními orgány) lidé věrní prezidentovi, případně sám prezident podepisoval dekrety o jme-

Vybrané zdroje

- Nejtral'nyj Turkmenistan
- Oasis (www.ca-oasis.info)
- News Briefing Central Asia (www.iw-pr.net)
- Šir, J.: Role lidového shromáždění v ústavněprávním systému postsovětského Turkmenistánu. Mezinárodní politika. 2004.
- Horák, S.: Turkmenistán po Nijazovovi : posun od totalitního ideálu?. Mezinárodní politika. 2007.
- Horák, S.: Ideologie autoritativního režimu na příkladu Turkmenistánu. Mezinárodní politika.

nování a odvolání regionálních představitelů v zásadě v rozporu s ústavou.

K troše pozitivních skutečností v novém textu ústavy tak patří (alespoň teoreticky) odstranění etnické diskriminace z ústavy. Hlavou Turkmenistánu již nemusí být Turkmen (článek 51).

Pokud jde o další změny, je příznačná pro autoritářský typ vládnutí absence Ústavního soudu. Tento fakt svědčí o skutečnosti, že prezident nemá zájem na kontrolním orgánu, který by dohlížel na soulad přijímaných zákonných aktů s ústavou. Nicméně v rámci autoritářských systémů je podobná instituce pouze nadbytečným orgánem, který by mohl komplikovat institucionální procesy.

Nová ústava usnadňuje prezidentovi správu moci

Z hlediska lidských práv byly z předchozí ústavy převzaty formulace o jejich dodržování, včetně možnosti ustavení vlastních politických stran, svobody podnikání, ochrany majetky atd. (články 9–47). Zcela nově je zde uvedena tržní ekonomika jako základ ekonomického rozvoje Turkmenistánu a podpora soukromému podnikání (článek 10). Takřka úplně chybí jakékoliv odkazy na regulace pomocí doplňujících zákonů, a proto lze očekávat, že tato práva budou opět pouhou formalitou. Za významnou podporu novému režimu lze považovat i článek 23, který umožňuje státu v souladu se zákonem (nijak nespecifikovaným) dočasně „v krajním případě“ zadržet občany i mimo zákonný rámec.

Nová ústava tak jasně svědčí o charakteru nového režimu, stejně jako o pragmatičnosti jejího vůdce. Nový text usnadňuje prezidentovi správu moci (odstranění Halk Maslahaty a dalších „zbytných“ složek moci) a dává mu do rukou soubor poměrně adekvátně definovaných pravomocí k dlouhodobému udržení moci v zemi. Lze předpokládat, že v případě příznivého vývoje (z hlediska Berdymuhammedova) je tato ústava psaná na celý zbytek jeho vlády. V průběhu dalších let, případně desetiletí tak bude možná docházet ke kosmetickým změnám, jež mohou reagovat na aktuální situaci v zemi a potřebu konsolidace režimu. Ostatně, její pompézní přijetí na historicky posledním zasedání Halk Maslahaty 26. září 2008 ukázalo formálnost celého procesu, v jehož čele stojí sám prezident.

Přes přijetí ústavy však v turkmenském prostředí bude i nadále problematická implementace daného právního rámce do politické reality. Tento rámec bude možné neformálními způsoby *ad hoc* změnit podle momentální situace. Události v prosinci 2006 ukázaly, že změny v prezidentském křesle (ať již způsobené jakkoliv) budou ve svém důsledku znamenat výraznou změnu ústavního pořádku Turkmenistánu podle aktuální potřeby. Země bohatá na plyn tak sice potvrdila svůj posun od totalitního ideálu, avšak pevně zakotvila v kategorii autoritářských režimů založených na vůdcovském principu.

Slavomír Horák je vědeckým pracovníkem Institutu mezinárodních studií FSV UK.

slavomir.horak@post.cz

Tchaj-wan

O SVOU

Jiří Breber

a

Ve Spojených státech stále přibývá Číňanů z Tchaj-wanu. Většina z nich nepřichází za vyšší životní úrovní, ale proto, že se obávají invaze komunistické Číny vůči své demokratické a prosperující zemi. Studenti, kteří přišli v hojném počtu získat vysokoškolské vzdělání na amerických univerzitách, se natrvalo vracejí domů jen zřídka. V posledních desetiletích se desetitisíce Tchajwanců usadily jako investoři zejména v Kalifornii. Ze svých častých návštěv Tchaj-wanu se vracejí se svými blízkými příbuznými a jejich ekonomická aktivita nasvědčuje tomu, že se nevracejí s prázdnou, protože nakupují nemovitosti a budují ekonomické podmínky i pro další příbuzné a přátele.

Komunistická Čína považuje ostrov za část svého území, ačkoli mu komunisté nikdy nevládli a Tchaj-wan už přes půl století prodělává zcela jiný politický a hospodářský vývoj než kontinentální Čína. Od vítězství komunistů v občanské válce však Čína hrozí Tchaj-wanu invazí a nejednou ostřelovala malé ostrovy poblíž kontinentu, které jsou pod správou tchajpejské vlády. V posledních letech, kdy byl tchajwanským prezidentem Čen Šuej-pien z Demokratické lidové strany (DPP), jehož politika naznačovala vůli po nezávislosti ostrova, komunistická vláda v Pekingu vyhrožovala, že pokud ostrov vyhlásí samostatnost, podřídí si ho silou. Tuto výhrůžku stále zdůrazňuje přítomnost půlmilionové armády a početné raketové techniky (více než 1000 raket) v blízkosti Tchajwanské úžiny.

Tchaj-wan, na nějž se v roce 1949 stáhla vojska Kuomintangu, byl po dlouhá léta pod ochranou Spojených států, které byly za druhé světové války jejich spojencem v bojích proti Japonsku. Spojené státy Tchaj-pej stále ujišťují, že nedopustí, aby byl Tchaj-wan připojen ke komunistické Číně násilím, a poskytují tchajwanské vládě zbraně na obranu. Čína však má

se obává svobodu demokracii

v aktivní vojenské službě nejméně tři miliony vojáků a stále dokonalejší válečné námořnictvo a raketovou techniku. Spojené státy se už od roku 2001 vysílají válkou proti terorismu na Středním východě a mnoho Tchajwanců se obává, že vůle americké veřejnosti pustit se do dalšího válečného konfliktu je vyčerpána. Aktivní pomoc Spojených států v případě invaze Číny na Tchaj-wan je v očích mnoha Tchajwanců velmi nejistá i pro těsné ekonomické vztahy mezi Západem a Čínou, z níž se za posledních deset až dvacet let stala ekonomická velmoc. Vývoz jejího levného zboží drasticky zredukoval domácí výrobu v mnoha oborech vyspělých států a západní investice do Číny dosáhly enormních objemů.

Vítězství Kuomintangu neznamena odklon od nezávislosti

Dne 22. března 2008 se na Tchaj-wanu konaly volby, ve kterých vyhrála opozice. Bylo to už druhé předání vlády, k němuž došlo ve svobodných a spravedlivých volbách. První takové pokojné volby se uskutečnily v roce 2000, kdy Demokratická lidová strana poprvé porazila nacionalisty (Kuomintang - KTM), kteří si udrželi vládu téměř po půl století. Tentokrát se vláda opět nacionalistům vrátila. Ti však v posledních letech naprosto změnili svou protikomunistickou rétoriku. S převahou (58 procent proti 42 procentům) prezidentské volby vyhrál právník Ma Jing-t'iou, který vystudoval na Harvardu. Účast voličů byla poměrně vysoká - činila sedmdesát šest procent.

Mnoho politických pozorovatelů v Evropě a ve Spojených státech si vítězství nacionalistů v parlamentních i prezidentských volbách špatně vysvětlilo. Výsledek v žádném případě neznamena, že Tchaj-wan opouští své úsilí o nezávislost a že směřuje ke spojení s kontinentální Čínou. Je tomu právě naopak. Jistě, mnoho nacionalistů doufá v eventuální spojení někdy v budoucnosti, ale za zcela jiných poměrů, než existují v komunistické Číně. Tchajwanský politický život je mnohem složitější než zjednodušující dichotomie v mnoha zprávách západních médií, vysvětluje John R. Bolton, bývalý americký velvyslanec v OSN a autor knihy *Surrender Is Not an Option*. Jeho názor zcela koresponduje s tím, co slyším v Kalifornii od svých kolegů, výzkumných pracovníků původem z Tchaj-wanu.

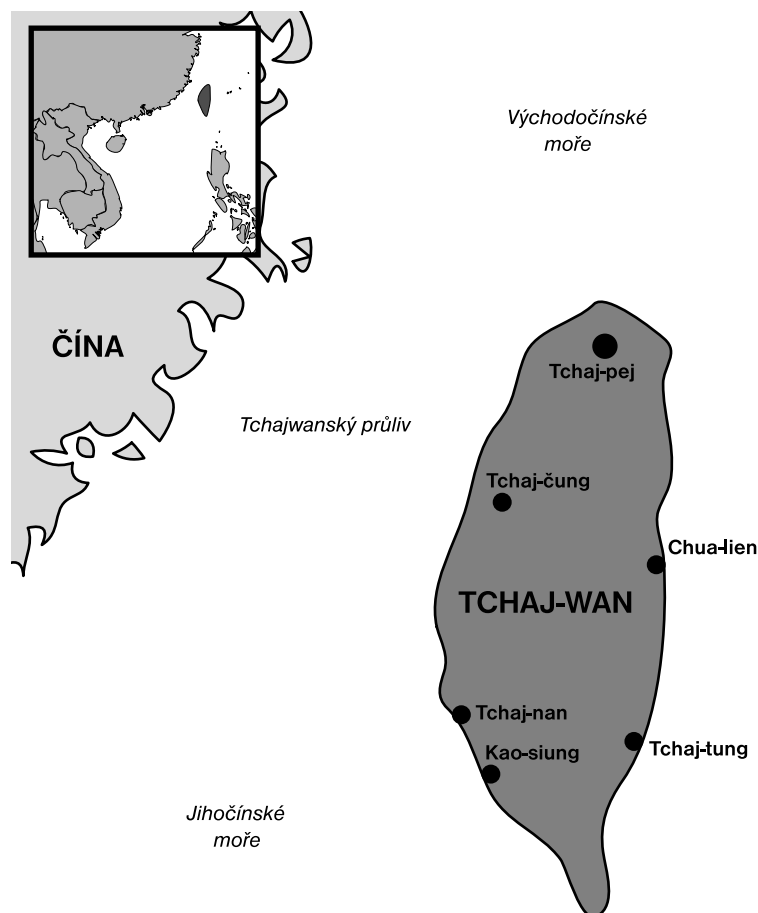
V tchajwanské politice vládla po několik dekád obdivuhodná stabilita. Tchajwanci měli tři možnosti: spojit se s Čínou, nezávislost anebo status quo alespoň pro dohlednou budoucnost. Status quo znamená, že ostrov je státem - Čínská republika na

Tchaj-wanu - který splňuje všechna klíčová kritéria mezinárodního práva: odpovědnou vládu, přesně určené území a stabilní populaci. V roce 2007 bylo při průzkumu veřejného mínění zjištěno, že 81,5 procenta dotázaných podporuje udržení statu quo a reunifikaci nebo nezávislost odkládají na blíže nespecifikovaný termín. Pouze 10,2 procenta chtělo samostatnost „co nejdříve“ a jen 2,2 procenta reunifikaci v „dohledné době“.

Na druhé straně si Tchajwanci stěžují na svou mezinárodní izolaci, kterou si ve světě zejména ekonomickým tlakem vynucuje Peking. Z evropských států uznává Tchaj-wan jen Vatikán. Tchajwanci dobře vědí, že když Peking uskuteční svou hegemonii nad ostrovem, a tedy absorbuje Tchaj-wan proti vůli tchajwanského lidu, bude čelit jen minimální mezinárodní opozici. Nově zvolený prezident Ma se zaměřil na tchajwanskou ekonomiku, která navzdory 5,7 procentnímu růstu v roce 2007, jehož by rády dosáhly Evropa i Spojené státy, zaostává za jinými asijskými ekonomikami. Mnoho Tchajwanců se domnívá, že dlouholetá politická přese Čínou zabránila Tchaj-wanu získat potenciální výhody z čínské ekonomické expanze. Zaostávání v ekonomice znamená skutečnou hrozbu, protože Tchaj-wan má ve světě enormně dobré postavení právě v ekonomice, a to mu dodává politickou váhu i bez formálního uznání jako samostatného státu.

Ekonomická závislost na pevninské Číně

Ve skutečnosti tchajwanští investoři, manažeři a dělníci stále více a více závisejí na komunistické Číně, která je odbytistěm a di-

stributorem jejich produktů. Tento obchod je však poloilegální a dochází k němu nebezpečnými cestami, protože obchodníci se až donedávna obávali vyšetřování vládou v Tchaj-peji. Je také málo efektivní. Otázka tedy nezní, zda se ekonomická spolupráce s Čínou uskuteční, ale zda se bude konat otevřeně, efektivněji a hlavně pro Tchaj-wan výhodně. To je změna, kterou v předvolební kampani sliboval prezident Ma.

Aby Tchaj-wan získal takové ekonomické svazky, zmírní politické dráždění Číny. Tedy ne proto, jak mnoho Evropanů a Američanů omylem věří, že připravuje základ pro reunifikaci, ale proto, že věří, že taková politika povede k posílení tchajwanské ekonomiky, a tím ke zvětšení politické síly, ať už budou jednání s Čínou jakákoli.

Velvyslanec Bolton zdůraznil, že Spojené státy dlouho trvaly na tom, aby si Tchajwanci o své politické budoucnosti sami rozhodli nezávisle na tlaku Pekingu. Naneštěstí během vlády Demokratické lidové strany vztahy mezi Tchaj-pejí a Washingtonem ochladly. Ať už byly důvody jakékoli, teď nastal čas, aby Spojené státy zřetelně, tedy jednoznačně, znovu podpořily vůli tchajwanského lidu, kterou jasně vyjádřily výsledky voleb, a aby pevně stály po boku svého dlouholetého spojence, včetně nezbytné vojenské pomoci. Nejsem si jist, zda vítězství demokratického kandidáta v prezidentských volbách ve Spojených státech toto volání velvyslance Boltona pomůže uskutečnit. Barak Obama chce snížit vojenský rozpočet a diplomatickým jednáním se chce vyhnout válečným konfliktům. Otázka zní, zda s ním, a třeba s Evropskou unií a s Organizací spojených národů, budou Usáma bin Ládín, představitelé Hamásu, Hizballáhu, Tálibánu, a třeba takový klerik Muktada Sadr a jiní, ochotni vůbec jednat, nebo jen dál detonovat své bomby a odpalovat rakety. Republikánský kandidát John McCain byl odhodlán, ať už v Evropě, nebo kdekoli jinde, plnit závazky ke svým spojencům a udržovat k tomu potřebnou vojenskou sílu.

Mnoho Tchajwanců se domnívá, že dlouholetá politická pře s Čínou zabránila Tchaj-wanu získat potenciální výhody z čínské ekonomické expanze.

Podle Boltona mohou Spojené státy nejasněji vyjádřit podporu plným diplomatickým uznáním Tchaj-wanu, který už dlouho de facto jako nezávislý stát existuje a který si Tchajwanci velkou většinou přejí zachovat. Udržování nejasných a neformálních svazků s Tchaj-wanem je matoucí, nemorální a potenciálně nebezpečné: Peking si je může

jednoho dne vyložit tak, že Spojené státy své závazky bránit ostrov a seburčení Tchajwanců neberou vážně. Uznání Tchaj-wanu by znamenalo nic jiného než uznání NDR, a tím dvojího Německa v době studené války. Čína si samozřejmě takový průběh událostí nepřeje, ale nezbývalo by jí než takový stav přijmout. Teď musejí být Spojené státy, Evropská unie a Japonsko víc než jindy rozhodné a důrazné v podpoře demokracie na Tchaj-wanu.

V dubnu se setkal čínský prezident Chu Ťin-tchao s nově zvoleným tchajwanským viceprezidentem Vincentem Siao během ekonomického fóra v jihočínské provincii Chaj-nan. Po této schůzce následovala návštěva tchajwanského prezidenta v Pekingu, která proběhla zdánlivě v srdečné atmosféře, ale podle některých analytiků čínské politiky obě strany musely spolknout nejednu hořkou pilulku, protože diplomatický protokol musel být změněn vzhledem k neobvyklému statutu Tchaj-wanu. Nicméně 5. června vyjednávači obou stran jednali o prvním konkrétním projektu, kterým byla obnova letecké dopravy mezi Čínou a Tchaj-wanem. Obě strany považují tato setkání za první náznak tání po téměř sedesátiletých zmrazených vztazích. Moji tchajwanští kolegové však v trvalé politické zlepšení vztahů nevěří a čekají v nynějším poolympijském období novou vlnu politického a vojenského nátlaku ze strany Číny na Tchaj-wan.

Jiří Breber je vědecký pracovník, manažer mezinárodního výzkumu v USA, publicista. geobreber@yahoo.com

Ondřej Šlechta

Mezinárodněpolitická událost číslo jedna letošního léta, rusko-gruzínský konflikt na Kavkaze, odkryla mnohé karty a zároveň nastolila řadu nových otázek. Razance ruské odpovědi na Saakašvilho aktivitu ukázala, že Ruská federace nehodlá do budoucna nečinně přihlížet pokusům Západu o posílení vlastního vlivu v oblasti, kterou Rusko považuje za zónu svého zájmu. Následné rozdílné interpretace konfliktu a postoje uvnitř Evropské unie ovšem daly najevo, že jednotný postoj euroatlantického světa vůči Rusku, především v té režii, jakou si představuje dosavadní americká zahraničněpolitická administrativa.

Perspektiva vztahů Evropská unie–Rusko se dnes jeví pochopitelná v zásadě ve třech rovinách. V rovině energetických zájmů a energetické politiky EU, v souvislosti s postupující politickou integrací Unie a z hlediska otázky, do jaké míry bude v budoucnu možná korelace mezi zahraničně-bezpečnostní koncepcí NATO a Spojených států, preferující export hodnot a demokracie, rozšiřováním NATO na východ a zahraničněpolitickými zájmy

Perspektivy euro-ruských vztahů po osetinské krizi v srpnu 2008

Evropské unie jako celku. Podoba zahraniční politiky EU, především ve spojitosti s budoucností Lisabonské smlouvy a snah o nalezení konsenzu, či prosazení nějakého jiného „hlavního dokumentu EU“, se tak jeví jako klíčové východisko.

V současné době lze politiku Evropské unie vůči Rusku hodnotit jako navenek jednotnou, ale ve skutečnosti nejasnou a postrádající hlubší perspektivu. To do jisté míry vyplývá z mezinárodněpolitického charakteru Ruské federace a geografických, stejně jako geopolitických podmínek. Rusko má opravdu zvláštní postavení, geograficky je počítáno do Evropy, není ovšem členem Evropské unie, přitom globální propojenost trhů a finančních vztahů ve spojitosti s ruským hospodářským potenciálem často činí politickou kredibilitu a vyjednávací pozici Ruska v některých zemích EU vyšší, než je tomu u jiných nečlenských zemí.

V postojích jednotlivých zemí Evropské unie vůči Ruské federaci dnes vidíme, že se navzájem dramaticky střetává pohled pragmaticky zdůrazňující nutnost energetické spolupráce a určitý hodnotový akcent, podpořený historickými zkušenostmi některých zemí. Oba dva přístupy jsou v pozadí rozdílně umocňovány geopolitickými

zájmy, přičemž není tajemstvím, že se tak děje na ose euroatlantická spolupráce–euroemancipace, kdy oba póly je v této souvislosti nutno chápat nikoli jako absolutní vymezení, ale spíše jako ideální strukturu, kdy se každá ze dvou zmíněných politik ke „svému“ pólu různým způsobem přibližuje a v praxi bývá různě modifikována pragmatickými zájmy, aktuálními událostmi ap. Stále více se ukazuje, že hlavní úlohu při budování budoucích euro-ruských vztahů bude v budoucnu hrát Spolková republika Německo.

Bismarckův odkaz

Charakteristickým geopolitickým rysem Německa v první polovině 20. století bylo „lavírování“ mezi Východem a Západem, nikoli ve smyslu, jaký tento pohyb získal později za studené války, šlo především o hledání spojence pro co nejlepší pojištění vlastních zájmů ve středoevropském prostoru.

Kancléř Otto von Bismarck v sedmdesátých letech 19. století prohlásil: „*náš nepřítel neleží na východě*“. Výsledek první světové války a události po ní následující ke sblížení Ruska s Německem taktéž přispěly. David Herbert Lawrence si v roce 1924, tedy dva roky po podepsání Rap-

palské smlouvy, přivezl z návštěvy Německa jisté hodně dojmů, ale jeden podstatný shrnul výrokem „*německý duch opětovně tíhne na východ, směrem k Rusku*“.

Tato obrozená „východní politika“, nyní nesměřovaná v duchu expanze německví na Východ, ale naopak s cílem upevnit kontinentální „východní“ spojení proti anglosaskému „atlantickému“ bloku, však svého naplnění jistě k lítosti svých tvůrců – mezi nejvýznamnější patřil německý geopolitik a okultista Karl Haushofer – nedošla. Zbořily ji nesmiřitelné ideologické rozpory nacistické třetí říše a SSSR.

Sjednocení Německa v roce 1990 vrátilo geopolitické otázky zpět do hry. Představa jednotného euroatlantického tábora, vymezeného vůči Rusku, však záhy vzala za své, což navíc podtrhují události poslední doby. Jestliže je dnes Německo vůdčí silou Evropské unie, pak je jasné, že jej z úvah o budoucnosti vztahů mezi Evropskou unií a Ruskem zkrátka vypustit nemůžeme. Karty se zdají rozdané – tzv. „stará Evropa“ s Německem a Francií v čele preferuje pragmatický vztah k Rusku, zatímco u většiny zemí „nové Evropy“ lze zaznamenat preferenci euroatlantického spojení a ne příliš vřelé vztahy vůči Kremlu. Otázkou zůstává, jak se v krátkodobém až střednědobém horizontu budou profilovat státy, mezi které patří kupříkladu Španělsko, nebo také Česká republika, přičemž jistě nelze očekávat razantní změnu orientace, ale například v případě České republiky budou mít na utváření jejího dalšího postoje a vztahů s Ruskou federací vliv tři faktory: jak se postaví k Lisabonské smlouvě, jak dopadne zamýšlený projekt výstavby americké radarové základny a také zčásti vnitropolitická situace v zemi.

Nové Rapallo?

Evropa je dalekosáhle závislá na ruských dodávkách ropy a zemního plynu. Projekt ropovodu Nord Stream, který by měl pod hladinou moře spojit Rusko s Německem, představuje potvrzení této energetické závislosti. Připomeňme, že na stavbě ropovodu jsou zainteresované především německé a nizozemské firmy. Spolu s nedávnými rusko-turkmenskými dohodami v Ašgabadu, kde Ruská federace souhlasila, že bude Turkmenistán platit cenu, která je sloučením prů-

měrné ceny velkoodběratelů v Evropě a na Ukrajině, a výrazně tak zúžila manévrovací prostor americko-britské ropné „protipolitiky“ ropovodem Baku–Ceyhan–Tbilisi, se tak zdá, že energetická závislost Evropy na Rusku se do budoucna ještě více prohloubila.

Když v srpnu letošního roku vtrhly ruské jednotky na území Jižní Osetie v reakci

na bombardování osetinského správního centra Cchinvali gruzínskou armádou, šlo na pozadí reakcí jednotlivých členských zemí ilustrovat, do jaké míry jsou schopny a ochotny proměnit verbální pózy ve formě protestních nót diplomatů v konkrétní činy. Na rozdíl od Velké Británie, na které šlo zejména z počínání a rétoriky ministra zahraniční Davida Millbanda vy-

pozorovat ochotu riskovat i silnou diplomatickou roztržku, pobaltských zemí, či Polska, zůstalo „jádro Unie“ v zásadě na pozicích verbálního odsouzení ruské aktivity v Gruzii, ale ke konkrétním činům nepřešlo. Svou nejasnou pozici znovu potvrdilo i Česko, jehož politická reprezentace zůstala v postoji k rusko-gruzínské válce rozdělena.

Stále více se zdá, že v nadcházející době bude hrát čím dál důležitější roli současná německá kancléřka Merkelová, která sice neváhá vystoupit s kritikou zahraniční politiky Ruské federace (apelovala například na nutnost respektovat integritu gruzínského území), ale stále více se snaží působit v roli jistého arbitra, zmiřujícího

napětí mezi Kremlem a Západem. Je jisté, že v případě Německa jde o pragmatický krok, ne o idealistické „rusofilství“, a to především s ohledem na hospodářské zájmy. Rozhodně ovšem nelze podceňovat určité prozření Němců, kteří správně vycítili určité nebezpečí nástupu nové fáze studené války mezi USA a Ruskem a nemají

Nelze podceňovat určité prozření Němců, kteří správně vycítili určité nebezpečí nástupu nové fáze studené války mezi USA a Ruskem a nemají zájem na tom stát se opět nárazníkovým státem.

zájem na tom stát se opět nárazníkovým státem, či konfliktně exponovaným místem. Taková motivace s největší pravděpodobností vedla Merkelovou před několika týdny v Sankt Petěrburku k jasnému odmítnutí možnosti vstupu Ukrajiny a Gruzie do Severoatlantické aliance.

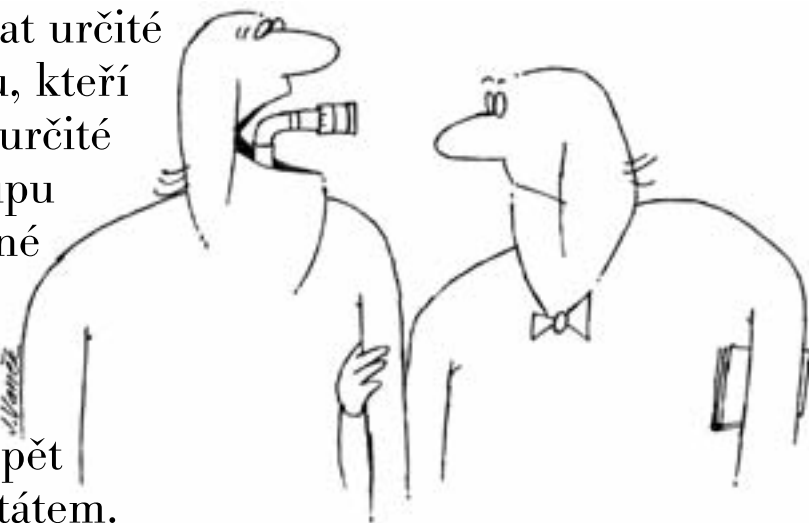
Neuralgickým bodem je východní hranice NATO

Válka v Gruzii rozvířila diskusi o tom, zda je možné i dnes tolerovat „sféry vlivu“ jednotlivých mocností. V americké argumentaci si ovšem nelze nevsímnout dvojího metru. Zatímco americká ministryně zahraničí Condoleezza Riceová jezdí po celém světě a ujišťuje o tom, že bipolární svět a „sféry vlivu“ jsou minulostí, současná americká zahraničněpolitická koncepce s vlastními „sférami vlivu“ nejenom počítá, ale sama nové zakládá.

Obranné reakce Moskvy na postupné přibližování vojsk NATO k ruským hranicím lze snadno označit za „imperialismus“, jak ovšem poznamenal Ted Carpenter z amerického Cato Institute v článku „*What Russia wants*“, současné motivy Moskvy se ve skutečnosti ukazují více obranného než útočného charakteru. Kreml vnímá rozšiřování NATO stejně negativ-

ně (nehledě na porušované garance o nerozšiřování NATO z počátku 90. let), jako by Američané vnímali opětovnou ruskou přítomnost v Karibiku.

Role Evropy je přitom zásadní. V případě rozšíření NATO například o Gruzii a Ukrajinu by se na tyto země vztahovala smluvní garance vyplývající z článku 5. Washington-

ské smlouvy a evropské státy by byly nuceny jít na pomoc svým aliančním partnerům a že v takovém případě mělo jít právě o konflikt s Ruskem, je evidentní. Zde je ovšem dobré položit si otázku, zda půjde do budoucna skloubit jednotlivé národní a hospodářské zájmy států Evropské unie spolu s deklarovanou „euroatlantickou loajalitou“. Za „napadení Ruskem“ také mohou být označeny lokální rozmišky a přestřelky v exponovaných oblastech (Pobaltí, východní Ukrajina), na kterých nebude mít výsadní vinu ani jedna ze stran. Ovšem státy Evropské unie (ty, které jsou součástí NATO) by byly nuceny zasahovat proti Rusku. A taková perspektiva vyjma Britů, Poláků a vlád pobaltských zemí není v Evropě na pořadu dne. Vyhrocení vztahů, které by mohlo eskalovat v ozbrojené střetnutí, neláká nikoho, ale na rozdíl od Polska, či pobaltských států, ostatní země EU s možností ozbrojeného střetnutí s Ruskem nepočítají ani jako s extrémní eventualitou. Němci ovšem tuto možnost v dlouhodobém horizontu vycítili. Výsledkem bylo, že se raději rozhodli preferovat ruskou variantu Monroeovy doktríny a postavili se proti vstupu Ukrajiny a Gruzie do NATO.

Alfou a omegou je zde několikrát zmíněná energetická závislost Evropy na Rusku a role Německa. Po dohodách z Ašgabadu se

Zdroje

- Bhadrakumar M., Russia takes control of Turkmen (world?) gas, 2008 (www.atimes.com/atimes/Central-Asia/JG30Ag01.html)
- Carpenter, T., What Russia wants? In: The American Conservative, 09/2008
- Friedmann, G., The German Question, 2008 (www.stratfor.com/weekly/20081006-german-question).
- Kotrba, Š., Missile Defense Deal, 2008 (www.blisty.cz/art/41583.html).

zdá, že plán na diverzifikaci dodávek ropy pro Evropu nebude mít tak zásadní dopad, jak se zprvu předpokládalo. V budoucnu samozřejmě nelze vyloučit nástup nových technologií, který by samozřejmě znamenal určitou (a možná podstatnou) emancipaci Evropy na ruských dodávkách. Dál nutno brát v potaz samozřejmě také to, jak se v nejbližších měsících projeví světová ekonomická krize a pokles cen ropy právě v Rusku. Dnes se ovšem zdá velice pravděpodobné, že to bude právě vztah k Rusku, a ne konflikt mezi „starou a novou Evropou“, co by mohlo být katalyzátorem vícerychlostní Evropy a hrát úlohu náznaků určitých odstředivých tendencí v zahraniční politice mezi jednotlivými centry a bloky. Přijetí Lisabonské smlouvy by tuto rozpolcenost pravděpodobně překonalo, ale vzhledem k stávajícím unijním pravidlům, podle kterých je smlouva de iure smetena ze stolu, a vzrůstající (nutno dodat, že oprávněně) skepsi a odporu k jejímu neustálému protlačování, nezdá se možnost výrazného sjednocení evropské zahraniční politiky v krátkodobém až střednědobém horizontu být na pořadu dne.

Ondřej

Šlechta studuje na FF UJEP v Ústí nad Labem obor politologie-historie. ondrej.slechta@centrum.cz

Několik poznámek ke změněné Koncepti ruské zahraniční politiky

Patnáctého července 2008 byla zveřejněna aktualizovaná „Konceptce zahraniční politiky Ruské federace“, kterou ruský prezident Dmitrij Medveděv schválil tři dny předtím. Byl tak aktualizován jeden ze tří klíčových ruských koncepčních dokumentů, jimiž v roce 2000 tehdejší úřadující a poté již volbami potvrzený prezident Vladimir Putin nastavil základní linie ruské bezpečnostní, zahraniční a vojenské politiky. Vzhledem k hierarchii těchto dokumentů je aktualizovaná konceptce podřízena stále platné „Koncepti národní bezpečnosti Ruské federace“ z 10. ledna 2000, což je důležité například u hodnocení výzev a hrozeb.

Tento příspěvek má za cíl přiblížit některé zajímavé pasáže aktualizované konceptce, neboť jde o dokument, jenž mimo jiné slouží jako obecný manuál pro ruskou diplomacii. Může být také užitečný jako východisko pro hlubší tematické analýzy. Cílem však není aktualizovanou konceptci ruské zahraniční politiky zevrubně analyzovat, ani ji specificky poměřovat s aktuálními konkrétními kroky Ruska vůči Gruzii.

1. Jak chce být Rusko vnímáno

Z konceptce nyní vypadlo pojetí, jímž Rusko sebe samo označuje za „velmoc“, na rozdíl od verze z 28. června 2000 není tento termín vůbec použit. Důležitějším posunem je ale formulace jednoho z hlavních cílů ruské zahraniční politiky, kterým je „napomáhání vnímání“ Ruska ve světě, tedy jak chce být Rusko viděno ostatními. Jestliže v roce 2000 bylo cílem „pozitivní vnímání“ Ruska ve světě, pak nynější verze mluví o „objektivním vnímání“ Ruska jako „demo-

kratického státu se sociálně orientovanou tržní ekonomikou a nezávislou zahraniční politikou“.

2. Termín spojenectví je nově vyhrazen pouze pro Společenství nezávislých států

Jedním z hlavních cílů ruské zahraniční politiky zůstává „hledání porozumění a společných zájmů“ s ostatními státy světa a také s mezivládními seskupeními. V roce 2000 chtělo Rusko na tomto základě ustavit systém „partnerských a spojeneckých vztahů“, nynější verze mluví o systému „dvoustranných a mnohostranných partnerských vztahů“. Termín „spojenectví“ je nově vyhrazen pouze pro Společenství nezávislých států, a to pouze pro ty členy, kteří jsou připraveni s Ruskem „rozvíjet vztahy strategického partnerství a spojenectví“. Co přesně to znamená, není specifikováno, ale jako základ pro rozvoj „přátelských vztahů“ se členy SNS jsou uvedeny „rovnoprávnost, vzájemné výhody, respektování a zohledňování zájmů druhého“.

3. Konceptní přístup ke specifickým tématům v euroatlantickém prostoru

K identifikaci specifických témat ruské zahraniční politiky je možné využít například projev ruského ministra zahraničních věcí Sergeje Lavrova, v němž při vystoupení na Moskevském státním institutu mezinárodních vztahů (MGIMO) 3. září 2007 identifikoval „červené čáry“ ruské zahraniční politiky. Rusko je podle něj rýsuje, pokud „vzniká reálná hrozba naší národní bezpečnosti nebo současnému mezinárodněprávnímu řádu“. Rusko v takových případech „nebude obchodovat“, protože jde o „životně důležité zájmy praktické politiky“. Lavrov jako příklady výslovně uvedl dvě témata: „plány rozmístění základů globálního systému americké protiraketové obrany v Evropě, a urovnání v Kosovu“. Mimo to Lavrov zmínil také „rozšíření NATO, a patovou situaci kolem Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách (SKOS)“, které spolu s problematikou protiraketové obrany představují „jednostranné či blokové přístupy k mezinárodním vztahům, jež by mohly narušit princip rovnosti bezpečnosti“.

Když ministr Lavrov před rokem tato čtyři témata identifikoval, bylo každé z nich teprve ve stadiu rozpracovávání. Vezmeme-li jedno po druhém:

- **základny protiraketové obrany v Evropě** – od ledna 2007 existovala nabídka Spojených států vůči České republice a Polsku a probíhala příslušná jednání, ale ještě nebyla dojednána žádná smlouva;
- **Kosovo** – probíhala intenzivní diplomatická jednání „trojky“ složené z USA, Ruska a Evropské unie týkající se budoucího statusu Kosova poté, co v březnu 2007 odevzdal svou zprávu ke statusu Kosova zvláštní zmocněnec generálního tajemníka OSN Martti Ahtisaari, trojka měla o svých výsledcích informovat generálního tajemníka OSN do 10. prosince 2007;
- **rozšíření NATO** – neexistovalo žádné rozhodnutí NATO týkající se další vlny rozšíření ani členských ambicí Ukrajiny a Gruzie;
- **Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (SKOS)** – v Rusku probí-

hal vnitřní proces formalizující ruské zmrazení realizace této smlouvy iniciovaný ruským prezidentem Vladimírem Putinem, souběžně se však jednalo o možnostech zvrácení tohoto stavu.

Aktuální Koncepce zahraniční politiky Ruska tato témata reflektovala v červenci 2008 poté, co v nich došlo k významným posunům. Je užitečné tyto posuny naznačit předtím, než je posoudíme prizmatem ustanovení koncepce:

- **Základny protiraketové obrany v Evropě** – bilaterální jednání se posunula především v případě České republiky, která 8. července 2008 podepsala tzv. hlavní dohodu o umístění radarové stanice, zásadně novým prvkem však bylo dosažení společného postoje NATO 3. dubna 2008 na summitu NATO v Bukurešti, kde politické špičky všech členských zemí Aliance uznaly, že jde o „zásadní příspěvek k ochraně spojenců“, vybědly Rusko k využití nabídky spolupráce ze strany USA a vyjádřily připravenost posoudit možnosti propojení protiraketových systémů USA, NATO a Ruska „ve vhodný čas“.
- **Kosovo** – Republika Kosovo vyhlásila nezávislost na Srbsku 17. února 2008, do doby vydání aktualizované ruské koncepce zahraniční politiky bylo Kosovo uznáno 43 státy světa (z toho 20 ze 27 členů EU, resp. 22 z 26 členů NATO).
- **Rozšíření NATO** – 3. dubna 2008 rozhodl summit NATO v Bukurešti o přizvání Makedonie a Albánie k členství v Alianci, u Gruzie a Ukrajiny sice nepadlo rozhodnutí o udělení tzv. Akčního plánu členství, ale politické špičky Aliance přijaly zásadní rozhodnutí, že se obě země „stanou členy NATO“.
- **Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (SKOS)** – Rusko k 12. prosinci 2007 „pozastavilo platnost“ této smlouvy federálním zákonem přijatým oběma komorami ruského parlamentu a podepsaným ruským prezidentem v listopadu 2007, pro ostatní smluvní strany zůstává smlouva nadále v platnosti.

Co tedy aktualizovaná koncepce ruské zahraniční politiky k těmto tématům říká?

Základny protiraketové obrany v Evropě

Výslovně je protiraketová obrana ve spojitosti se Spojenými státy zmíněna v kapitole „IV. Regionální priority“. Rusko zde deklaruje, že se bude „důsledně zasazovat o dosažení nových dohod s USA týkajících se ... upevnění opatření důvěry a transparentnosti v oblasti ... protiraketové obrany“.

Dále je „strategická protiraketová obrana“ dvakrát zmíněna v podkapitole „III.3 Upevnění mezinárodní bezpečnosti“, avšak bez konkrétní spojitosti s USA. Podle první zmínky se Rusko „zasazuje o vytvoření systému kolektivní reakce na možné raketové hrozby, který by fungoval na základě rovnoprávnosti, a [vystupuje – pozn. aut.] proti jednostranným krokům v oblasti strategické protiraketové obrany, jež destabilizují mezinárodní situaci“. Podle druhé zmínky se Rusko „důsledně zasazuje o zabránění závodům ve zbrojení a vystupuje proti snahám vytvářet a rozmisťovat destabilizující zbraně včetně nových typů“, k nimž Rusko řadí „systém strategické protiraketové obrany“. V souvislosti se „závodem ve zbrojení“ je však v kapitole „II. Současný svět a zahraniční politika Ruské federace“ obsaženo tvrzení „Rusko se nenechá zatáhnout do nákladné konfrontace, včetně nových závodů ve zbrojení, zhoubné pro ekonomiku a škodlivé pro vnitřní rozvoj země“. V téže kapitole je mezi novými výzvami a hrozbami zařazeno vedle terorismu i „nebezpečí šíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů“.

Kosovo

Koncepce o Kosovu výslovně nemluví. Obsahuje však řadu ustanovení vyzdvihujících roli mezinárodního práva obecně, Charty Spojených národů, roli OSN a Rady bezpečnosti OSN konkrétně. Kosovo je možno vidět v jednom z tvrzení v kapitole „II. Současný svět a zahraniční politika Ruské federace“, podle něž je jedním z trendů ve světě „ignorování klíčových principů mezinárodního práva jednotlivými státy a skupinami států“. Hned poté následuje věta, podle níž se Rusko „zasazuje o to, aby všeobecně uznávané normy mezinárodního práva byly skutečně univerzálními z pohledu jejich výkladu i aplikace“.

Kapitola k ruským prioritám při řešení globálních úkolů pak obsahuje celou podkapitolu „III.2 Svrchovanost práva v mezinárodních vztazích“, podle níž mimo jiné Rusko „vystupuje proti snahám jednotlivých států a skupin států revidovat všeobecně uznávané normy mezinárodního práva“.

Vzhledem k tomu, že nedávne ruské kroky týkající se Gruzie je možné posuzovat prizmatem tohoto oddílu, lze připojit ještě pohled aktualizované koncepce na použití síly za účelem „donucení k míru“. Termín „donucení k míru“ doslovně použil ruský prezident Medveděv, když 12. srpna 2008 krátce před přiletem francouzského prezidenta Nicolase Sarkozyho oznamoval ukončení operace v Gruzii. Koncepce přijatá přesně měsíc před tímto oznámením říká v podkapitole „III.3 Upevnění mezinárodní bezpečnosti“, že Rusko u použití síly za účelem donucení k míru „důsledně vychází z toho“, že povolení k takové akci může dát „výhradně Rada bezpečnosti OSN“.

Rozšíření NATO a Smlouva o konvenčních ozbrojených silách

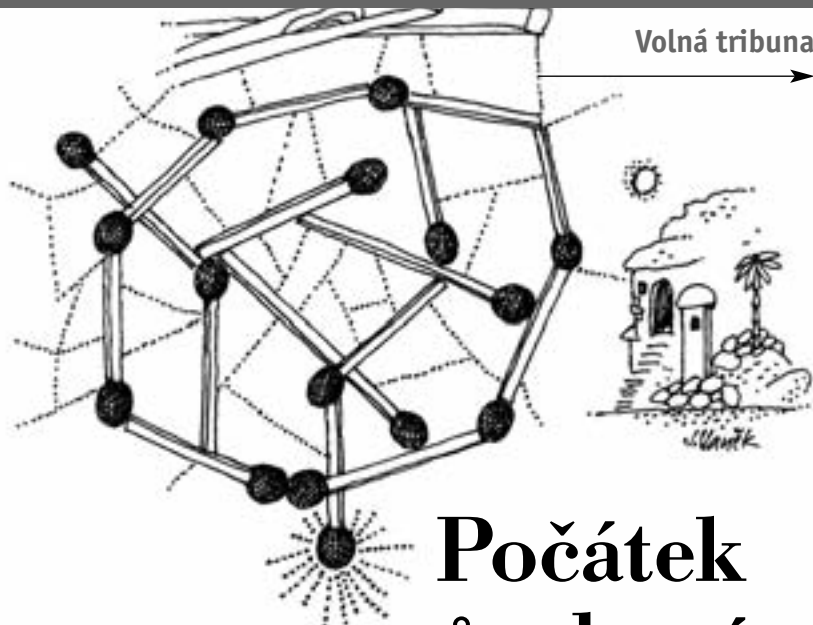
Koncepce v kapitole „IV. Regionální priority“ v části věnované NATO říká, že Rusko „si zachovává odmítavý postoj k rozšíření NATO, konkrétně k plánům přijetí Ukrajiny a Gruzie za členy“ Aliance. Obecně je Rusko připraveno rozvíjet spo-

lupráci s NATO na půdě Rady NATO-Rusko ustavené v roce 2002, což vychází z jeho „realistického hodnocení role NATO“. Rusko přitom ale bude vyhodnocovat, jak je Aliance připravena k „rovnoprávnímu partnerství“ s Ruskem a jak plní svůj závazek „nezajišťovat svou bezpečnost na úkor bezpečnosti Ruské federace, a také závazek k vojenské zdrženlivosti“.

Koncepce výslovně nehovoří o Smlouvě o konvenčních ozbrojených silách v Evropě (SKOS) z roku 1990 ani o adaptované verzi SKOS z roku 1999. V kapitole „IV. Regionální priority“ je však obsaženo obecné tvrzení, že ve „vojensko-politické sféře bude Rusko usilovat o odstranění nevyváženosti vzniklých v oblasti omezení konvenčních zbraní a ozbrojených sil v Evropě, a [bude usilovat – pozn. aut.] o přijetí nových opatření důvěry“. V podkapitole „III.3 Upevnění mezinárodní bezpečnosti“ Rusko deklaruje „úmysl nadále podporovat posílení regionální stability v Evropě účastí v procesech omezování a snižování konvenčních sil“.

David Konecký

je externím doktorandem na Fakultě mezinárodních vztahů VŠE ve specializaci Mezinárodní politické vztahy.
davidkonecky@hotmail.com

Počátek působení islámských nevládních organizací s radikálním podtextem

Radana Makariusová

Mnohé charitativní islámské nevládní organizace jsou v současné době považovány za prostředníky distribuce miliard amerických dolarů, které proudí do islamistické globální teroristické sítě. Je možné předpokládat, že část charitativních finančních prostředků proudících do vybraných nevládních islámských organizací funguje jako mezinárodní finanční fond, který je možné využít v případě potřeby jakékoliv ozbrojené radikální skupiny, která je napojena na síť extremistů globálního džihádu.

Vznik islámských nevládních organizací

Propojení radikálních teroristických skupin s charitativními organizacemi začíná být datováno koncem 70. let minulého století, a zejména pak v průběhu let osm-

Zdroje

- www.mid.ru (aktualizovaná koncepce v ruském jazyce a neoficiálním anglickém překladu)
- www.nato.int

desátých vznikají první islámské charitativní organizace. V Saúdské Arábii vzniká v roce 1979 světoznámá Mezinárodní islámská podpůrná organizace (*IIRO - International Islamic Relief Organization*), v roce 1980 Islámská africká podpůrná agentura (*Islamic African Relief Agency*) v Súdánu a v neposlední řadě v roce 1984 Islámská podpora (*Islamic Relief*) ve Velké Británii. Jedná se o nevládní charitativní organizace, které ve své době představují novou formu transnacionální radikální struktury ve jménu islámu, konkrétněji řečeno, islámská podpora je mobilizací mnoha muslimských agentur, které v případě humanitární pomoci muslimům odmítají pomoc západních nevládních organizací. Významným historickým předělem se pro vznik a působení islámských nevládních organizací ve dvacátém století stala sovětská invaze do Afghánistánu v prosinci roku 1979.

Pákistánsko-afghánské pomezí v průběhu 80. let

Na pákistánsko-afghánské hranici začíná vznikat nově islámské nevládní organizace, jejichž náplní byla redistribuce finanční pomoci mudžahedinům (bojovníkům za víru) v boji proti sovětské okupaci. Finanční pomoc přicházela jak z arabských zemí, a to zejména ze Saúdské Arábie, tak ze Spojených států amerických nejprve neoficiálně a od roku 1986 oficiální cestou. Afghánské provozní centrum (*Maktab al-Khidamat*) či Domov stoupců byly mezi prvními nevládními organizacemi, které působily nejen jako kanály přerozdělování finančních prostředků, ale také jako náborová centra dobrovolníků, kteří přicházeli do Afghánistánu bojovat proti sovětskému nepříteli ve jménu džihádu. V průběhu 80. let byla náplň činnosti nevládních islámských organiza-

cí vypracována do širokospektrální působnosti, kdy „charity“ organizovaly nábor, výcvik i vzdělávání nově příchozích dobrovolníků. Je možné vysledovat tři typy nevládních islámských organizací, které v 80. letech na afghánsko-pákistánském pomezí působily.

Na prvním místě to byly nevládní organizace s velmi striktním ideologickým posláním. Šířily koncepci radikálního islámu a džihádu mezi afghánskými uprchlíky, kteří přicházeli do uprchlických táborů na předměstí Pěšávaru a často spolupracovaly s afghánskými odbojovými stranami nebo pákistánskými radikálními hnutími, například Jama i-Islami. Jednalo se zejména o saúdkoarabskou nevládní organizaci Světová islámská liga (*World Islamic League*) a několik salafistických nevládních organizací kuvajského původu, např. Organizace za obnovení islámské tradice (*Organization for the Renewal of Islamic Tradition*). Působení těchto nevládních organizací nebylo úplně nekonfliktní, protože vlastní ideologická interpretace islámu jednotlivými organizacemi byla velmi divergentní, a to zejména mezi interpretací islámu v pojetí Muslimského bratrstva, současného výkladu salafistické tradice a v neposlední řadě také mezi místními islámskými koncepty a tradicemi.

Druhým typem nevládních organizací byly „charitativní“ organizace, které se přímo podílely na podpoře afghánských bojovníků. Do této kategorie spadá již zmíněná nevládní organizace Afghánské provozní centrum, založená v roce 1984 Abdullahem Azzamem, který měl významný ideologický vliv na samotného Usámu bin Ládina a považuje se za zakladatele současné teorie globálního džihádu. Afghánské provozní centrum sídlilo v Pěšávaru a spolupracovalo mimo jiné i s nově vzniklými pobočkami ve Spojených státech amerických. Dobrovolníci, kteří ve vel-

kém počtu přicházeli z různých arabských zemí na afghánsko-pákistánské hranice, kontaktovali centrum Abdullaha Azzama, poté získali ubytování a podle svých schopností procházeli výcvikem nutným k boji. Tento komplexní „humanitární“ program byl částečně financován Nadací bin Ládina, Saúdkou Arábií a dalšími zdroji přicházejícími z USA. Po absolvování výcviku se dobrovolní bo-

jojovníci, též „afghánští Arabové“ většinou připojili k Hizb i-Islami Gulbudina Hekmatyara.

Třetím typem nevládních organizací působících v průběhu 80. let v Afghánistánu byly organizace, které rozvíjely své aktivity zejména v lékařské oblasti. Zakládaly nemocnice, lékařské kliniky, zásobovaly zraněné lékařským materiá-

lem a léky. Kuvajtské a saúdské organizace Červeného půlměsíce se významně v oblasti angažovaly již od počátku 80. let, a to zejména v Pěšávaru. Saúdská IIRO, súdánská Islámská africká podpůrná agentura, britská Islámská podpora a egyptská Human Relief Agency otevřely v Pákistánu své pobočky a řídily nemocnice i kliniky. Podle vzoru západních nevládních organizací pracovali ve vedoucích funkcích a v managementu zahraniční odborníci a na ostatních postech zaměstnávali místní pracovníky. Vysoké funkce vykonávali Saúdstí Arabové, Alžířané a Sýřané, lékaři pocházeli prioritně z Egypta. Největší přínos těchto nevládních organizací spočíval také ve vytváření a údržbě uprchlických táborů, kde organizace o uprchlíky pečovaly. Pokud byli „afghánští Arabové“ v boji zraněni, léčili je poté opět jejich lékaři v nemocnicích založených islámskými nevládními organizacemi. Později ke konci 80. let byly tyto nevládní organizace s lékařským zaměřením působící na afghánsko-pákistánském pomezí sdruženy v rámci jednoho celku – Výboru islámské spolupráce (*Council for Islamic Coordination*). Nevládní organizace

Počátek 90. let je dalším milníkem ve vývoji islámských nevládních organizací. Odchod sovětských jednotek z Afghánistánu a ukončení válečného konfliktu mělo velký vliv na islámské nevládní organizace.

Zdroje

- Emerson, Steven: *Jihad Incorporated, A Guide to Militant Islam in the US*, Prometheus Books, 2006
- Benthall, Jonathan: *The Charitable Crescent: Politics of Aid in the Muslim World*, Jerome Bellion-Jourdon, Tauris London 2003

podporující afghánský džihád byly sdruženy v rámci dvou světoznámých nevládních organizací – ISRA (*Islamic African Relief Agency*) a Světové islámské ligy (*World Islamic League*). Obě nevládní organizace investovaly do projektů, které podněcovaly k aktivní podpoře džihádu, která opět spočívala ve vojenském výcviku, ubytování a zajištění materiální pomoci, jež byla hlavním nástrojem dosažení vojenského vítězství ve jménu víry. Islámská humanitární pomoc tak nebyla vnímána čistě za účelem pomoci nevinným obětem válečného konfliktu, ale zároveň byla součástí závazku podpory boje se silným náboženským podtextem.

Islámské humanitární organizace v 90. letech

Počátek 90. let je dalším milníkem ve vývoji islámských nevládních organizací. Odchod sovětských jednotek z Afghánistánu a ukončení válečného konfliktu mělo velký vliv na islámské nevládní organizace, a to zejména ve snaze oddělit náplň činnosti od militantních aktivit a profesionalizovat celkovou agendu tak, aby organizace mohly být vnímány západními organizacemi jako čistě humanitární.

Tento přístup ale nesdílely všechny nevládní islámské organizace a mnohdy byl vnímán i jako snaha o ukončení podpory „islámského boje za víru“. Ukončení konfliktu bylo významným impulsem jak pro mnohé radikální „charitativní“ organizace, tak pro radikální teroristické organizace. Teroristické organizace

postupně začaly využívat charitativní organizace pro své účely, a to zejména financování svých aktivit v zahraničí. Hamás založil Holy Land Foundation, teroristická organizace al-Káida využila struktury charitativních organizací *Global Relief Foundation*, *the Benevolence Foundation* a také ISRA k převodu peněz do své globální sítě v Bosně, Súdánu a v dalších zemích. Charitativní organizace transferovaly peníze také teroristické organizaci Palestinský islámský džihád, Tálibánu a jiným radikálním teroristickým skupinám.

Navzdory tomu, že vzájemný vztah mezi financováním teroristických aktivit radikálních skupin i teroristických organizací a působností islámských charitativních organizací není zatím plně objasněn, je nutné v rámci protiteroristických opatření zdroje mnohých islámských nevládních organizací sledovat a monitorovat. Charitativní organizace nikdy nepracují samostatně, spolupracují mezi sebou, vyměňují si zkušenosti, sdružují se v rámci širších výborů, které zaštiťují činnost organizací. Snaha takových organizací primárně vychází z pomoci vybraným chudým regionům v arabských zemích, kde pod záštitou humanitární pomoci mohou napomáhat financování džihádu.

Radana Makariusová

vyučuje globální terorismus a globální vládnutí na FSV UK a Metropolitní univerzitě v Praze.

radana@makarius.cz

Populární geopolitika

Na příkladu Jamese Bonda a Harryho Pottera

Umění vždy reflektovalo politiku a mnohdy se na ní aktivně podílelo. Spojení politiky a kultury v propagandu je dlouho a široce diskutovanou otázkou, ovšem vztah populární kultury k politice či mezinárodním vztahům se stal předmětem širšího zájmu až během devadesátých let 20. století. Diskuse konstruktivistů, feministek či zastánců radikálně anti-pozitivistických přístupů ukázaly mnohé kontakty a vztahy mezi tak odlišnými (?) světy, jakými se zdají být vážný svět zahraniční politiky na jedné straně a svět filmových příběhů či televizních seriálů na straně druhé.

Ani politická geografie a geopolitika se nevyhnula prohlubování předmětu svého studia ve smyslu zájmu o sociální a kulturní aspekty. Po druhé světové válce sice geopolitika jako věda zanikla, ovšem během sedmdesátých let se termíny *geopolitika* a *geopolitické uvažování* vracely zpět na scénu, aby se v letech osmdesátých opět stalo do jisté míry otázkou módy toto označení používat a bádát například v rámci tzv. jaderné geopolitiky, mírové geopolitiky či poststrukturalistické, kritické geopolitiky. Po konci studené války se však mnozí probudili do zmateného světa, kde se tradiční geopolitika nedokázala orientovat, a objevily se hlasy předvídající klasické geopolitice druhý pohřeb.

V devadesátých letech začaly mimo geopolitiku vznikat nové a poměrně komplexní přístupy, které se vztahem politiky a populární kultury zabývaly. Jako odrazový můstek byla v jednom případě použita například klasická práce sociálních věd od Petra Bergera a Thomase Luckmana z roku 1999 *Sociální konstrukce reality* (a jejich koncept *repräsentace*), která měla ukázat vztahy mezi reprezentací prvního (zpravodajství) a druhého (populární kultura) řádu. Toto rozlišení se sice nezdá jako zcela přesné, ovšem upozornilo na zanedbávání tzv. reprezentace druhého řádu z hlediska studia mezinárodních vztahů a politiky. Ani geopolitika nezůstala v tomto ohledu pozadu a po konci „jednoduché“ bipolarity se neztratila, naopak. Disciplína se ještě víc rozkročila, začala se více zajímat o ekonomická témata a získávala nové síly. Geopolitika 90. let se tak nadále vzdalovala starým koncepcím předválečných strategií britského impéria či ideologů německého expanzionismu a rozdělila se do čtyř „škol“: na neoklasickou geopolitiku, „subversivní“ geopolitiku („vše je geopolitika“), non-geopolitiku a kritickou geopolitiku. Nová témata a pohledy na ně přinesl do geopolitiky postpozitivistický obrat a zájem mnohých o poststrukturalistickou (kritickou) geopolitiku, která předmět svého studia chápala poměrně široce a nejspíš i v návaznosti na postpozitivistickou revoluci v sociálních vědách. Mezi přední představitele tohoto proudu se zařadili Gearóid O Tuathail a Simon Dalby, kteří jednak s termínem „kritická geopolitika“ vůbec přišli a jednak na něm do jisté míry založili svou vědeckou kariéru. Ve svém známém textu *Rethinking Geopolitics* z roku 1998 představují jakýsi manifest kritické geopolitiky, která se snaží disciplíně přinést novou energii, ale zároveň se široce vymezuje vůči tradičním přístupům. Kritická geopolitika tak připomíná opako-

Kritická geopolitika (a v jejím rámci populární geopolitika) se někdy může zdát být pouhou intelektuální hříčkou, ovšem rozvoj disciplíny a relativně úspěšné etablování v učebnicích o obecné geopolitice naznačuje, že nejde o pouhý výstřel do tmy.

vání některých debat v rámci mezinárodních vztahů, když ukazuje (sociální) *konstrukci* zahraniční politiky, vyzdvihuje *porozumění* geopolitice jakožto širokému sociálnímu a kulturnímu fenoménu nebo se vymezuje vůči pohledu na geopolitiku jakožto intuitivní praxi státníků.

Autoři se však vůči klasické geopolitice nevymezili jen a zcela negativně. Kritickou geopolitiku vnímají spíše jako doplnění té klasické, jako geopolitiku v plurálu. V tomto smyslu přicházejí s typologií geopolitické argumentace, která rozlišuje *praktickou geopolitiku* státníků, úředníků či politických organizací, *formální geopolitiku* akademické obce, strategií či think-tanků a konečně *populární geopolitiku*, kterou je možné rozpoznat v artefaktech (nad)národní populární kultury – v masmédiích, ve filmech, knihách či v karikaturách.

Geopolitika a film

Nejspíš nelze označit Hollywood za pouhou prodlouženou ruku americké vlády, jak tvrdili iránské představitelé během své kritiky filmu *300*, ovšem silná spojení politiky a největších filmových studií je možné v USA vysledovat daleko do hlubin 20. století, kdy například významní producenti nejdříve sledovali proruskou linii během druhé světové války, aby se o pár let později stali baštou antikomunismu (viz filmy jako *Mission to Moscow* z roku 1943 a na druhé straně *The Red Menace* z roku 1949). Ostatně i po 11. září 2001 proběhla diskutovaná schůzka hollywoodských filmařů s představiteli Pentagonu a některé filmy (*Behind Enemy Lines* či *Black Hawk Down*) bývají interpretovány jako součást nové snahy přesvědčit americkou (světovou) veřejnost o správnosti intervencionistické zahraniční politiky Spojených států. Otázka vztahu filmu a politiky

je tedy aktuální a pohled populární geopolitiky může v tomto ohledu ukázat možnosti jeho analýzy.

James Bond a Harry Potter. Proč zrovna tento výběr? James Bond není důležitý jen proto, že si jej v 60. letech v Bílém domě promítal prezident Kennedy se svým bratrem a jejich praktická politická rozhodnutí mohla být neohrožeností britského agenta ovlivněna. Bond reprezentuje poměrně široce zmapovaný fenomén, který na pozadí probíhající studené války představoval obrovsky vlivný produkt populární kultury a zároveň produkt obsahující sadu poměrně jasných a přímých sdělení. Knihami a filmy o agentovi britské tajné služby se zabývalo mnoho interpretů z hledisek úpadku britského impéria, sexuálního symbolu či jako odpovědi na vzrůstající feminismus. Z hlediska populární geopolitiky se ranými filmy o Bondovi zabýval například Klaus Dodds, který ve svém textu z roku 2005 diskutoval převedení románů Iana Fleminga na filmové plátno a ukázal některé geopolitické interpretace jeho prvních příběhů. Jsou identifikována místa, kam se Bond na své mise vydává (často bývalé britské kolonie, převážně v Karibiku či jihovýchodní Asii), je popisován vztah s cizími tajnými službami (například zvýrazněná nezávislost na CIA) a ukazovány hranice mezi známým „domovem“ (my) a nebezpečnou „cizinou“ (oni), kde Bond reprezentuje nejen bílého muže, ale i Západ či prostor podléhající nám známému řádu. Autor také identifikuje obrazové funkce, které představení konkrétních míst Bondových misí plní. Jde především o poskytnutí geografické představy publiku, což pomáhá definovat dobro a zlo, dále jde o ukázkou možností britského agenta volně se pohybovat po světě (v době počátků masové letecké přepravy) nebo je zvýrazněna role jedinice ve světě ovládaném technikou (kupříkladu jaderné zbraně).

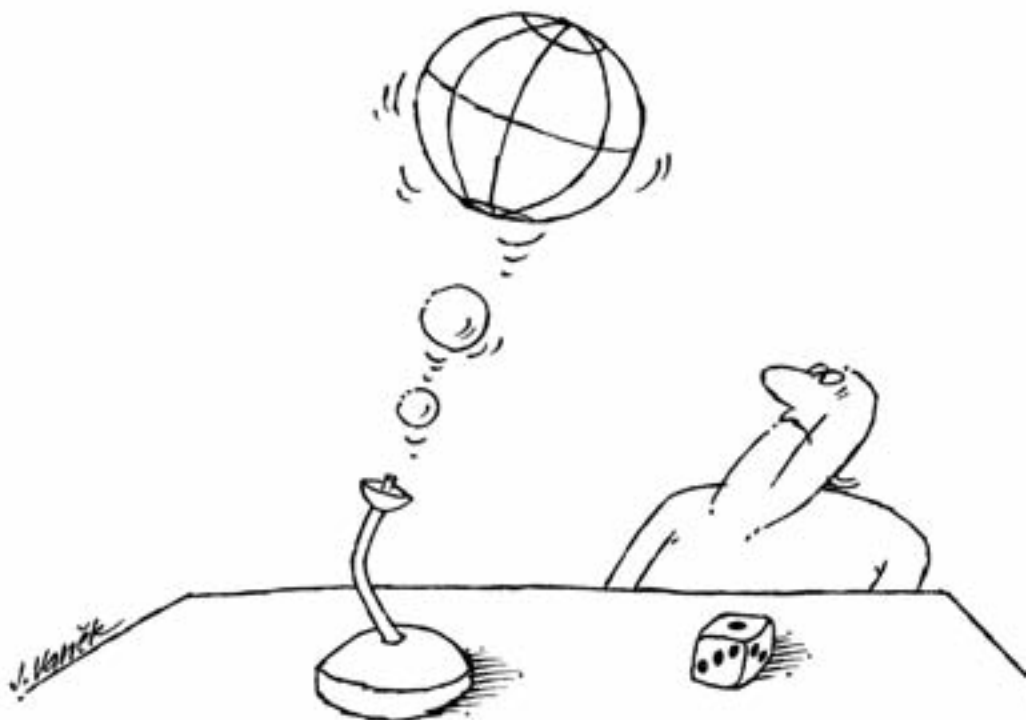
Harry Potter na druhé straně představuje podobně globálně rozšířený produkt, jakým je James Bond, ve zcela nové realitě mezinárodního politického uspořádání. I když také britský agent dokázal reagovat na výzvy nového tisíciletí, ekonomický úspěch a široký zájem badatelů sociálních věd o příběhy čarodějnického uč-

ně ukazuje na potenciál Harryho Pottera při interpretaci otázek zajímavých pro populární geopolitiku. Jednou z takových otázek by mohl být například vliv produktů globální populární kultury v různých regionech a jejich „glokální“, nikoliv globální vnímání. Mnohé produkty popkultury totiž vychází z jistých místních či civilizačních okruhů, ovšem svým charakterem jsou globálním zbožím, které je možné prodat i na druhé straně zeměkoule. Jak ovšem tento produkt lidé s jinou civilizační zkušeností budou vnímat? Jedním z příkladů může být obrovské množství symbolických významů ukryté v japonských kreslených příbězích *Pokémon*, kterým běžný Evropan prostě neporozumí, jiným příkladem je pak třeba právě Harry Potter, napsaný britskou autorkou a natočený hollywoodskými filmaři. Filmoví producenti již dokáží do jisté míry přizpůsobovat své globální produkty masovému světovému publiku, ovšem mnohé západní tradice zobrazené ve filmech o Potterovi zákonitě působí jinak na publikum v Turecku, Číně, Švédsku či Indii.

Mezi skvělé práce na toto téma patří například text Patricka Jacksona a Petera Mandavilla nebo text od Ann Townsové a Bahara Rumeliliho, oba z roku 2006. Jedním ze závěrů prvního textu je možná překvapivý pohled na globalizaci kultury,

Zdroje

- Berger, P., Luckman, T., Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění, Brno, 1999
- Bílek, A. (ed.), James Bond a major Zeman: Ideologizující vzorce vyprávění. Praha: Pistorius a Olšanská, Paseka, 2007
- Dodds, K.: Screening Geopolitics: James Bond and the Early Cold War films (1962-1967). Geopolitics, 2005
- Nexon, D. H., Neumann, I. B. (eds.), Harry Potter and International Relations. Lanham: Rowman & Littlefield, 2006
- Mamadouh, V. D.: Geopolitics in the nineties: one flag, many meanings. GeoJournal, 1998
- Ó Tuathail, G., Dalby, S. (eds.), Rethinking Geopolitics. London & New York: Routledge, 1998

kteřá nevede k její homogenizaci, ale naopak k diferenciaci. Netvoří se „globální kultura“, ale dochází k svěbytným lokálním překladům zahraničních populárních děl a k poměrně zřetelné lokalizaci, snaze o „převyprávění“ a přizpůsobení cizích významů místním poměrům a tradicím. Právě podobné otázky jsou v centru zájmu populární geopolitiky, která se snaží charakterizovat geopolitickou kulturu jistého regionu nebo identitu státu a vliv těchto faktorů například na zahraniční politiku. Velmi zajímavé je tak na příkladu Harryho Pottera sledovat některé otázky kolektivní identity v kontrastu mezi zeměmi v rámci Evropy (Velká Británie v. Švédsko) a nebo v rámci střetu Západu s Východem (Velká Británie v. Turecko). Vnímání Pottera, jakožto produktu z Británie (pro Švédy) či produktu ze Západu (pro Turky), a reakce na něj nám mohou ukázat lokální identitu konkrétních společností a jejich možné budoucí reakce. Švédové na Pottera reagovali poměrně odlišně než Turci, když vůči anglosaskému světu postavili svou náležitost k nordickému regionu. Podstatné zde bylo především vymezení se vůči znakům britského konzervatismu, které byly spatřovány v puritánství bradavické školy kouzel, roli žen a dívek v příběhu či v normalizaci elitismu a konformismu skrze příběh. Švédové se tedy vymezovali hlavně na úrovni

genderu a třídy, Turci pak otázky genderu spíše vynechali. Ostatně Turci měli, zdá se, mnohem složitější úlohu jednak ve své dlouhodobé snaze přiblížit se Západu a také při recepci čarodějnických praktik Pottera a jeho kamarádů. V Turecku se tak projevilo setrvávání na hranici mezi obdivem moderního Západu na jedné straně a zdrženlivostí vůči Potterovu čarodějnictví – premodernímu a „východnímu“ jevu.

Kritická geopolitika (a v jejím rámci populární geopolitika) se někdy může zdát být pouhou intelektuální hříčkou, ovšem rozvoj disciplíny a relativně úspěšné etablování v učebnicích o obecné geopolitice naznačuje, že nejde o pouhý výstřel do tmy. Přesahy podobných postupů z rámce mezinárodních vztahů a naopak ukazují, že tento způsob analýzy politicky relevantních témat nelze zcela opomenout. Pokud však přece jenom jde o pouhou intelektuální hříčku, pak velmi zábavnou... jak by jistě potvrdil i každý kritický geopolitik sledující například hollywoodský film *Transformers*.

Lukáš Hoder vystudoval mezinárodní vztahy a právo na Masarykově univerzitě a je šéfredaktorem webového časopisu Global Politics. hoder@globalpolitics.cz

Thukydides

Způsoblost Čechomoravanů předsedat Evropské unii je zpochybňována. Především hyperaktivním francouzským prezidentem. Hrůza, jak některé lidské profese propadly se časem na samé dno nedůstojnosti. Mám na mysli kdysi ctihodného demagoga, člověka bez funkce a úřadu, jenž pouhou osobní vážností a výmluvností dokázal působit na lid. Už za mých časů pošpinil všechny demagogy athénský Kleón, který svůj vliv proměnil v surovost a právem byl Aristofanem zsměšněn. Český demagog Václav Klaus zatím marně čeká na svého dramatika, který se mu jednou vysměje.

Francouzský čertík Sarkozy by se těžko sápal po českém železe na evropském trůnu, kdyby neměl na Pražském hradě spolupracovníka. Český

prezident soustavně zpochybňuje myšlenku sjednocené Evropy. Připomíná nájemníka odmítajícího se v nouzi nastěhovat do nového bytu, protože v koupelně kape kohoutek a jedno okno netěsní. Nemá recept na léčbu kontinentu postupně drceného asijskou a americkou konkurencí, dnes neschopného jednotně hospodářské i vojenské aktivity.

Klaus demagogicky pje svou nacionální píseň a libuje si v tom jiráskovském „proti všem“, podoben zákeřnému vandalovi, který s rozkoší ničí jízdní řády na autobusových zastávkách. Zahraniční politiku podle české ústavy tvoří vláda. Prezident nemá právo ji netvořit, čímž neřku, že je přímo netvor. Ješitný státník národuje a straší, protože jen v českém rybníčku je lidem aplaudován. Nechce být rozpuštěn v evropském moři. Jenže lidská společnost (proč jen mu to jeho rádci neprozradí!) nespočívá ve vládě jedněch lidí nad druhými, nýbrž v podřízení se vládě pravidel.

Evropští státníci neberou Klause vážně, ale ctižádostivému Sarkozymu je český popichovač najednou užitečný.

Pavel Máša

Budou Rusové ztrácet čas s Evropskou unií?

Glosa

Je to už únavné – sotva se část Evropské unie rozhoupe k jednání s Ruskem, ozve se z jiné její části odfrknutí. Tak tomu bylo i tehdy, kdy předsednická Francie Rusům přislíbila otevření rozhovorů o strategické dohodě. „Je to ponížení Unie,“ ozvalo se hned z Litvy a Polska s tím, že Rusové podle nich neplní dohody o stažení z Gruzie.

„Ponížující“ je ale i sama neschopnost Evropské unie shodnout se na koncepci vztahů s tak klíčovou mocností, jakou je Rusko. Až humorně pak působí unijní poselství novému prezidentu USA, v němž EU aspiruje na vůdčí úlohu při formování vztahů k Rusku. Po-

dle komisařky Benity Ferrerové-Waldnerové k tomu Unii klasifikují zkušenosti a „vůdcovství“.

Naděje na změnu je v nedohlednu. Při inventuře otevřených otázek ve vztahu k Rusku se země Evropské unie shodly jen na výhradách vůči postupu Rusů v ekonomické oblasti. Pokud se prý klima pro působení investic v jejich zemi nezlepší, hrozí EU zablokováním vstupu Ruska do Světové obchodní organizace. Což zrovna není projev důvěry ve vlastní autoritu.

Ještě nedávno by se mohlo zdát, že si Rusové načasovali paralelní jednání s lidry EU

a s čínským premiérem jen proto, aby zvýšili svou negociační váhu. Nyní, po finanční krizi, kdy i Britové prosí Čínu, aby jim pomohla zachránit světovou ekonomiku, vyznívají ruskochínské dohody o spolupráci v oblasti financí a moderních technologií jinak. Ruská zlatá orlice má sice dvě hlavy, ty ale nicméně mluví jedním hlasem – pragmatického kalkulu. A ten jí říká, že přílišným soustředěním na Západ ztrácí čas.

Pavel Máša je členem redakční rady Mezinárodní politiky.

Poznámky absolventa mezinárodních studií k jednání o porozumění o budoucí spolupráci s tchyní

Moje vyjednávací pozice je jasně daná. Jednání, jehož formát je *já-tchyně*, musí mít bilaterální úroveň (manželka tam nesmí být ani jako pozorovatel). Je třeba jednoznačně stanovit, že její představa *zero-sum* není možná, nepřipustit možnost asymetrického vztahu. Aby naše spolupráce mohla mít trvale udržitelný trend, pak musí platit výhoda pro obě strany, tedy *sum-sum*.

Pro všechny oblasti spolupráce musí platit CA (*Comprehensive Approach*). Ten-

to komplexní přístup je třeba zachovat i při krizovém řízení. To znamená, že při jakýchkoli příznačných aktivitách, jež by vyvolaly potřebu *soft security* či nedej bože *hard security*, musí platit moratorium pro použití balistických raket. Musím transparentně deklarovat, že já útočit jako první nikdy nebudu, nicméně při bezprostřední hrozbě je možno redefinovat tento postoj směrem k preemptivnímu použití síly.

K možným tchyniným zásahům *out of area* se nebudu zásadně vyjadřovat.

K úvaze. 1. Otevřít otázku *mainstreamingu* (není jasné, zda by byla schopná termín „lidská práva“ vůbec v této diskusi správně pochopit). 2. V žádném případě nepodceňovat její interoperabilitu. 3. Výsledkem našeho jednání bude *non-paper*, jehož budeme oba signatáři, nebo spíše vše proběhne pouze *off record*.

Homo politicus